د علم التجوید لومړنی درسي کتاب

جمال القرآن [کامل]

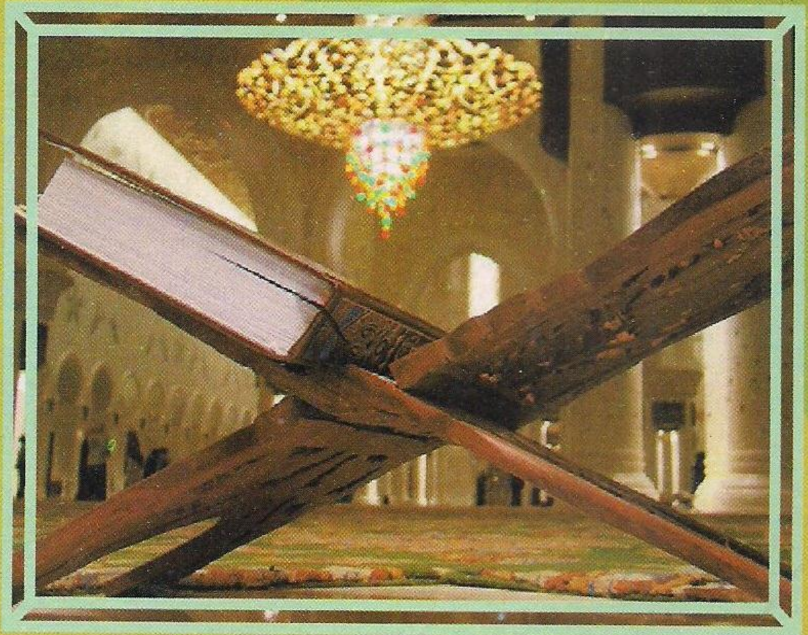

Ketabton.com

تالیف لطیف:

حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رح

حواشي جدیده، تشریح او پښتو ژباړه:

قاري شبیر احمد

د تعلیم الاسلام راډیو ویب پاڼې له خوا:

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ (سورة المزمل، آيت: ۴)

جمال القرآن [كامل]

تاليف لطيف:

حكيم الامت حضرت مولانا حافظ مقري

شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله

حواشي جديده، تشريح او پښتو ژباړه:

قاري شبير احمد

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا:
www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ټول حقوق د خپرندویې ټولني سره خوندي دي!

د کتاب پېژند پاڼه:

❖ د کتاب نوم : ....جمال القرآن [کامل]
❖ تالیف : ....حکیم الامت حضرت مولانا حافظ مقري شاه محمد اشرف علي تهانوي رحمه الله
❖ ژباړن : .... قاري شبیر احمد
❖ کمپوز او ډیزاین: ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ خپروونکی : ....پوهه خپرندویه ټولنه / کندهار
❖ د چاپ شمېر : ....(۵۰۰۰)
❖ د چاپ کال : ....۱۳۹۲ هجري لمریز کال
❖ د چاپ وار : ....څلورم ځل
❖ د خپروني لړ : ....(۶)
❖ اړیکه : ۰۷۰۷۲۶۲۰۶۵
❖ ایمیل : ....ppa_۲۰۱۱@live.com
Shabir_ah۱۹۹۳@yahoo.com.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مضامينو فهرست

شمېره | لړلیک | مخ

شمېره	لړليک	مخ
۱.	ځلورم چاپ	۶
۲.	تقريظ استاد القرآئت و التجويد	۷
۳.	د ژباړن سريزه	۸
۴.	د مؤلف لنډه پېژندنه	۹
۵.	د مصنف سريزه	۱۲
۶.	اوله روښنايي	۱۴
۷.	د اولي روښنايي متعلق بيان	۱۵
۸.	دوهمه روښنايي	۲۱
۹.	دريمه روښنايي	۲۴
۱۰.	ځلورمه روښنايي	۲۶
۱۱.	د غاښو او ژبي نقشه	۳۰
۱۲.	د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه	۳۹
۱۳.	پنځمه روښنايي	۴۰
۱۴.	د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه	۵۶
۱۵.	شپږمه روښنايي	۵۸
۱۶.	اوومه روښنايي (د لام په قاعدو کي)	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷. اتمه روښنايي (د را په قاعدو کي) ۶۱
۱۸. نهمه روښنايي (د ميم ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۰
۱۹. لسمه روښنايي (د نون ساکن او مشدد په قاعدو کي) ۷۴
۲۰. يوولسمه روښنايي (د الف، واؤ او ياء په قاعدو کي) ۸۰
۲۱. دوولسمه روښنايي (د همزه په قاعدو کي) ۹۲
۲۲. ديارلسمه روښنايي (د وقف کولو يعني پر يوې کلمې باندي...) ۹۴
۲۳. څوارلسمه روښنايي (د مختلفو ضروري فايدو په بيان کي) ۱۰۳
۲۴. خاتمه ۱۱۲

Download From: Aghalibrary.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم چاپ

اَحْمَدُکَ یَا مَنْ اَنْزَلْتَ الْقُرْآنَ، عَلٰی نَبِیِّکَ الْفُرْقَانَ، وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی نَبِیِّ الْخَیْرِ الْوَرَاءِ، وَعَلٰی اٰلِهِ الْاَتْقِیَاءِ وَ اَصْحَابِهِ النِّقَاءِ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰی یَوْمِ الْبَلَاءِ، وَبَعْدُ:

درنو لوستونکو!

لکه څنګه چې تاسې پوهیږي چې "جمال القرآن کامل". د پوهې خپرندويي ټولنې خوا په ۱۳۹۱ لمريز کال کې خپور سو او د لوستونکو له خوا يې ښه هر کلی وسو. په همدې موده کې درې ځلې چاپ سوی او دا يې هم څلورم ځل دی چې چاپ ته سپارل کيږي. لکه څنګه چې په تېرو چاپو کې د ځينو فني تېروتنو د شتون له امله خپرندويه ټولنه اړه سول چې "جمال القرآن کامل" بيا کمپوزاو اصلاح کړي تر څو يې خپل مسؤليت سرته رسولی وي او ټولنې ته يې لا ښه خدمت کړی وي. د لوستونکو څخه هم هيله کوو چې د همدې کتاب په هر ځېرکې کې چې کومه تېروتنه وموېي هغه که چاپي او تخنيکي وي او که علمي وي د مهربانۍ له مخې دې خپرندويي ټولنې ته خبر ورکړي، تر څو خپرندويه ټولنه يې په راتلونکو چاپو کې سمون وکړي.

درنو لوستونکو ته يو بل زيری لا دا هم ورکوو چې ډېر ژر به د علم تجويد درې نور درسي کتابونه (فوائد مکيه، المقدمة الجزرية، القول السديد) خپاره سي او تر تاسو به يې در ورسوو. د ټولو لوستونکو څخه هيله کوو چې د دې ستر مسؤليت له پاره موږ په خپلو دعاوو کې هېر نه کړي.

د ژباړن سره او يا د خپرندويي ټولنې سره د خپل سالم نظر په شريکولو سره تاسو کولای سي چې تاسې هم په دې چوپړ کې برخه واخلې، د خپل نظر د څرګندولو له پاره پر ګرځنده شمېره او يا برېښناليک باندې اړيکه نيولای سي.

په همدې هيله

ستاسو ورور شبيراحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ استاد القرآئت و التجوید الحاج قاري مولوي عبدالهادي "ابو الانعام" دامت برکاته

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَ کَفٰی، وَالصَّلٰوۃُ وَ السَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الرُّسُلِ، وَ خَاتَمَ الۡاَنۡبِیَآءِ، وَ عَلٰی اٰلِهِ الۡمُجۡتَبٰی، وَ اَصۡحَابِهِ الۡاَتۡقِیَاءِ وَ الۡاَصۡفِیَاءِ، اَلَّذِیۡنَ هُمۡ نُجُوۡمُ الۡهُدٰی، صَلَّی اللّٰهُ عَلَیۡهِ وَ عَلٰی اٰلِهِ وَ اَزۡوَاجِهِ وَ اَصۡحَابِهِ وَ اَحۡبَابِهِ وَسَلِّمۡ تَسۡلِیۡمًا کَثِیۡرًا کَثِیۡرًا. اَمَّا بَعۡدُ!

اې د اسلامي نړۍ مسلماني ټولني!

د افغانستان هیواد د دېرشو (۳۰) کلونو غمیزو شاهد دئ او د دې پټمن هیواد د باهمته بچیانو د بېلابېلو لاملونو له وجهي ډېر ځورېدلي دي. د ژوندانه د ډګرونو په هره زاویه کي یې بوږنونکي دردونه لیدلي یعني اقتصادي ستونزي، زخمونه، هجرتونه، زندانونه او داسي نور. خو د نېکمرغه دا ټولي ضربې یې پر ځان منلي خو دا د دوی ستر همت دئ چي هیڅ وخت یې خپله حوصله له لاسه نه ده ورکړې، په هر ډول سختو شرایطو کي یې خپلي لیکي را نغښتي دي د خپل دین ټولي اړتیاوي یې تر خپله وسه پوره کړي.

روښانه خبره ده چي قرآن کریم د الله ﷻ کتاب دئ او هغه یې ساتونکی دئ، خو بیا هم الله ﷻ په جامعه کي داسي مفکر انسانان پیدا کړي چي همېشه کوښښ کوي چي مسلمانان ورونه په قرآن صحیح پوه سي، چي په دې لړ کي زموږ ګران شاګرد **"قاري شبیراحمد"** ډېر کوښښ کړی چي دا د تجوید مشهور کتاب یې د زیاتونو سره په مورنۍ ژبه و مسلمانانو ته وړاندي کړی، تر څو مسلمانان په قرآن صحیح پوه سي. الله ﷻ دي د ده کوښښ قبول کړي. (آمین) د نورلا ښه کوښښ ورته دعا ګوی یو.

والسلام

الحاج قاري مولوي ابوالانعام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اَلْحَمْدُلِلّٰهِ الَّذِیْ اَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ، وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَیْهِ، وَعَلٰی اٰلِهٖ، وَاَصْحَابِهِ الَّذِیْنَ هُمْ "رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ". اَمَّا بَعْدُ:

درنو لوستونکو!

څنګه چې په علم تجوید کې مختلفې رسالې او کتابونه تصنیف سوي دي، په دې لړ کې "جمال القرآن" هغه کتاب دئ چې د مقبولیت او شهرت مقام ته رسېدلی دئ او مؤلف یې حکیم الامت رحمه الله دئ. او دا به ټولو ته څرګنده وي چې "جمال القرآن" د ټولو مدارسو په نصاب کې شامل دئ؛ ځکه یو خو ډېره آسانه او بل عامه فهمه دئ. پر "جمال القرآن" باندې مختلفې او متعددې شرحې او حاشیې لیکل سوي دي چې د مجملاتو د توضیح او د مبهماتو د تشریح له پاره کافي دي، مګر په بعضې ځایو کې د "احقر" په فکر د وضاحت او تشریح ضرورت وو، نو موږ په دې اساس د ګرانو لوستونکو له پاره په روانه پښتو او ساده عبارت سره توضیح او تشریح کړه تر څو ټول لوستونکې په آساني سره ګټه ځني واخلي.

د کتاب په پیل کې مو د مصنف رحمه الله لنډه پېژندنه ذکر کړې ده تر څو راتلونکې نسلونه زموږ د تکړه علماوو د ژوندانه څخه خبر وي او د ژوند په چارو کې د هغوی پر لار ولاړ سي. همدا ډول موږ دا هڅه کړې ده چې د مصنف رحمه الله ټولې حاشیې (منه رح) په دې کې ذکر کړو چې هغه په ځینو نسخو کې نه سته او په ځینو نسخو کې داسې شیان سته چې هغه په اصلي نسخو کې هیڅ وجود نه لري.

الله تعالی دې دا رساله د ټولو لوستونکو له پاره ګټوره وګرځوي او د لوستونکو څخه هیله کوو چې په دعاوو کې مو هېر نه کړي.

کتبه

احقر شبیر احمد غفرله الغفار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف لنډه پېژندنه

خدايه څه شول هغه ښكلي ښكلي خلك   په ظاهر، په باطن سپين سپېڅلي خلك

(رحمان بابا)

زېږېدنه:

حكيم الامت اشرف علي تهانوي رحمه الله د جمادي الثاني پر پنځم تاريخ د ۱۲۸۰ هـ ق كال د چهارشنبې په ورځ د صبح صادق پر وخت په تهانه بهون كي و زېږېدي.

لنډه پېژندنه:

نوم يې عبدالغني او د پلار نوم يې عبدالحق وو خو د هغې زمانې يو مشهوره مجذوب حافظ غلام مرتضى پاني پتي و ده ته "اشرف علي" نوم غوره كړى وو چي په دغه نامه سره مشهوره سو. د دې زيري سره سم وروسته حافظ، قاري، مولانا، معلم، متكلم، فقيه، مفسر، محدث، مصلح او مجدد وګرځېدي او د امت محمديه د دې بې پايه خدمت په وجه د "حكيم الامت" په لقب سره يادېږي.

د پلار له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته رسېږي او د مور له طرفه يې د نسب سلسله و حضرت علي كرم الله وجهه ته رسېږي. تهانوي رحمه الله د پلار له طرفه فاروقي نسبه او د مور له طرفه علوي نسبه دئ، پلار مبارك يې د تهانه بهون يو لوى رئيس وو.

د ژوند لنډ حالات:

تهانوي رحمه الله مشهور او معروف عالم، رباني، علامه، مفسر، فقيه او شيخ طريقت وو. د قرآن كريم د يادولو او د فارسي كتابو د ويلو وروسته يې ابتدايي عربي كتابونه د حضرت مولانا فتح محمد تهانوي رحمه الله څخه زده كړل كوم چي د ظاهري علومو او باطني كمالاتو جامع وو، د نوموړى د مجلس لږ اثر دا وو چي تهانوي رحمه الله د كوچنيوالي څخه د تهجد لمونځ شروع كړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو عربي کتابو د پوره کولو له پاره په ۱۲۹۵ هـ ق کال د ذوالقعدې په میاشت کې دارالعلوم دیوبند ته ولاړې او پنځه کاله هلته پاته سو. په ۱۳۰۱ هـ ق کال کې د شلو (۲۰) کالو په عمر د ټولو علومو څخه فراغت ترلاسه کړې.

تهانوي رحمه الله ډېر کتابونه د حضرت مولانا محمد یعقوب صاحب او حضرت شیخ الهند محمود حسن دیوبندي (رحمهما الله تعالی) څخه لوستلي دي، لیکن د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله د جلالین په درس کې یې هم کله نا کله برخه اخیسته.

د ۱۳۰۱ هـ ق کال په آخر کې د کانپور د خلکو په غوښتنه په "مدرسه فیض عام / کانپور" کې صدر مدرس سو. یو څه وخت وروسته یې د "جامع العلوم" په نامه مدرسه جوړه کړه او د هغه سرپرستي او صدارت یې کاوه. همدا ډول تقریبا څوارلس (۱۴) کاله په درس او تدریس کې مشغول پاته سو. په ۱۳۱۵ هـ ق کال کې یې په تهانه بهون کې "خانقاه امدادیه" آباده کړل.

په ۱۲۹۹ هـ ق کال کې د دیوبند د قائمېدو په حالت کې د خط په واسطه د شیخ المشائخ حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره بیعت وکړې. دوه ځلي د بیت الله په حج سره مشرفه سوی دئ او دوهم ځلي د حج وروسته شپږ میاشتي د حضرت حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله سره په مجلس کې پاته سو او د هغه څخه یې باطني کمالات حاصل کړل. حضرت ګنګوهي رحمه الله به تهانوي رحمه الله ته ویل: "چي موږ د حاجي صاحب څخه خامه مېوه ترلاسه کړه او تا پخه مېوه ترلاسه کړه او کامیابه سوې". مطلب دا چي تهانوي رحمه الله ۴۷ کاله د ارشاد او تلقین پر مسند باندي پاته سو او یو عالَم خلک یې په خپل ظاهري او باطني فیض سره اوبه کړل. تهانوي رحمه الله د بې شمېرو نیکو نصیحتونو، بې شمېره ښه ملفوظاتو او د ډېرو ارزښتناکو تصانیفو په رڼا سره شرق او غرب روښانه کړل. په زرهاوو زړونو د تهانوي رحمه الله د فیض څخه ګټه واخیستل؛ عوامو، خواصو، علماوو او اولیاوو ټولو د تهانوي رحمه الله څخه فیض او برکت ترلاسه کړې.

د تهانوي رحمه الله د ژوند یو روښانه اړخ د هغه اصلاحي کارنامې دي؛ تهانوي صاحب د مسلمانانو د عقیدو او عباداتو د تصحیح تر څنګ د مسلمانانو اخلاق، معاملات او د ژوند پر لارو چارو باندي هم توجه کول. په دغه سلسله کې یو ډېر نهایت جامع کتاب د "حیات المسلمین" په نامه سره تالیف کړې په کوم کې چي د قرآن او حدیثو په رڼا کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د دیني او دنیوي کامیابۍ او ترقي مکمل بندوبست او تیاری ترتیب کړل سوی وو او دغه کتاب تهانوي رحمه الله خپل تر نورو کتابو ډېر د نجات او خلاصون ذریعه او وسیله ګڼله.

د تجوید په فن کي "جمال القرآن" د تهانوي رحمه الله مشهوره او پېژندل سوې رساله ده، ډېره ساده او آسانه ده، د اختصار سره د تجوید د فن پر ډېرو ضروریاتو مشتمله ده او د دې رسالې د مقبولیت او شهرت لوی لامل د مصنف رحمه الله اخلاص او علمي مقام دئ او د دې رسالې آسانی او ساده عبارت د دې رسالې د مقبولیت دوهمه وجه ده. تهانوي رحمه الله تر زرو (۱۰۰۰) ډېر تصانیف لري او داسي یو فن نه سته چي تهانوي رحمه الله دي په هغه فن کي تصنیف نه وي کړی. فَلِلّٰهِ دَرُّهُ وَعَلَى اللهِ أَجْرُهُ!

وفات او مدفن:

حضرت تهانوي رحمه الله د عمر په آخر کي د ضُعف او معدې د ناروغي په سبب د دغه فاني نړۍ څخه د ۱۳۶۲ هـ ق کال د رجب المرجب د میاشتي پر ۱۶ تاریخ د سه شنبې په ورځ د دوو اتیا (۸۲) کالو په عمر کوچ وکړي. انا لله و انا الیه راجعون!

حضرت تهانوي رحمه الله په تهانه بهون کي د عشقبازان په هدیره کي ښخ کړل سو، دا هدیره دوی په خپلو پیسو اخیستې او وقف کړې یې وه.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِجَمِيْعِ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ.

نه وصفش غایتی دارد نه "سعدی" را سخن پایان
بمیرد تشنه، مستسقی و دریا هم چنان باقی
(سعدي شيرازي)

(c) kitabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

بَعْدَ الْحَمْدِ وَ الصَّلٰوةِ: (۱)

---

(۱) په دغه مقدمه کي مصنف صاحب و څو شيانو ته اشاره کړې ده چي هغه په لاندي ډول دي:

لومړی د رسالې مسمیٰ: د رسالې نوم ډېر په زړه پوري او د کتاب د موضوع مطابق دئ، ځکه چي "جمال" حسن او ښایست ته وایي او تجوید هم د تلاوت ښايست او د ادا او قرآئت زېور او زينت دئ. ځکه علامه جزري رحمه الله فرمايي: وَهُوَ اَيْضًا حِلْيَةُ التِّلَاوَةِ وَزِيْنَةُ الْاَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ.

دوهم د رسالې مضامين په روښنايي سره مسمیٰ کول: د رسالې مضامين د بابو او فصولو پر ځای په روښنايي سره مسمیٰ کول ډېر غوره او عمده تعبير دئ او د رسالې د نامه سره يې هم مناسبت سته؛ ځکه د روښنايي او حسن ترمنځ يو مناسبت پيدا کېږي، دا داسي مثال لري لکه يوه ښايسته خونه چي وي او هلته روښنايي هم وي نو دا خونه ډېره ښه معلومېږي او که چيري په هغه خونه کي روښنايي نه وي نو د هغې خوني ښايست کله معلومېږي. او په څوارلسو روښنايو کي دا حصر کول يو خاصه مهرباني ده. هغه دا چي مصنف رحمه الله د هري روښنايي ځخه لږ لږ د علم د روښنايي حاصلول د سپوږمۍ د هري شپې د لږ روښنايي سره تشبيه ورکړې ده نو په دغه تعداد کي دې ته اشاره ده لکه څنګه چي د سپوږمۍ ټوله روښنايي د څوارلسم په شپه پوره کېږي، همدا ډول د علم تجويد مضامين او مسايل د علمي روښنايي سره د ضرورت په اندازه په څوارلسو روښنايي کي پوره کېږي.

درېيم د تاليف سبب: د تهانوي صاحب د ګران دوست مولوي حکيم يوسف صاحب په غوښتنه مصنف صاحب دا کتاب تصنيف کړی دئ.

څلورم مأخذونه: د دې کتاب ماخذونه په لاندي ډول دي:

- **حقيقة التجويد**. مولانا قاري محمد صديق خراساني رحمه الله.
- **جهد المقل**. علامه شيخ مرعشي رحمه الله.
- **درة الفريد**. شيخ عبد الحق محدث دهلوي رحمه الله.
- **تعليم الوقف**. مولانا حافظ قاري عبد الله مکي رحمه الله کوم چي د مصنف رحمه الله استاد دئ. او په کومو ځايو کي چي د کتاب نوم نه وي هغه د مصنف رحمه الله خپل عبارت دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو څو صفحې د تجوید په ضروري قاعدو کي دي، کوم چي مسمیٰ په "جمال القرآن" سره دئ او د دې مضمونونه په روښنایي سره مسمیٰ دي.

زما د عزتمند دوست مولوي حکیم محمد یوسف صاحب چي د "مدرسه قدوسیه / گنگوه" مهتم دئ، د هغه په غوښتنه سره د معتبرو کتابو څخه خصوصاً د رساله "هدیة الوحید" څخه استفاده سوې ده، ځکه چي د "هدیة الوحید" مصنف هغه په ډېر آسانه عبارت سره لیکلې ده په کوم چي مبتدي هم پوهېږي، همدا رساله د مولوي قاري عبدالوحید صاحب مدرس درجة الاولی قرآئت – مدرسه عالیه دیوبند تصنیف دئ.

په بعضي ځایو کي د قرآئت د نورو کتابو څخه هم استفاده سوې ده، د هر کتاب نوم په خپل ځای کي ورسره لیکل سوی دئ. په بعضي ځایو کي ما د خپل یادښتونو څخه هم یو څه قاعدې لیکلي دي، هلته د کومي علامې ضرورت نه سته. چیري چي د کتاب نوم نه وي هغه به یا د "هدیة الوحید" مضمون وي که چیري په هغه کي موجود وي، که نه نو د "احقر" مضمون دئ.

وَبِاللّٰهِ التَّوْفِيْقِ وَهُوَ خَيْرُ عَوْنٍ وَخَيْرُ رَفِيْقٍ

کتبه اشرف علي تهانوي، ادهمي، حنفي، چشتي عفی عنه

یوه کتوره مشوره:

لومړی دا رساله ښه په غور سره ورته وواياست، د هر شي تعریف، مخرجونه، صفتونه او نوري قاعدې ښه ورپه یاد کړئ. وروسته تر دې "تجوید القرآن" منظوم ورپه یاد کړئ او که چیري وخت لږ وي نو "حق القرآن" ورپه یاد کړئ.

یادونه:

تجوید القرآن او حق القرآن د مصنف صاحب نوري دوې (۲) منظومي رسالې دي، چي په اردو ژبه کي مصنف صاحب نظم کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله رونښايي

تجويد[۱] وايي هر حرف د خپل مخرج څخه را ايستل او د هغه صفات ادا کول. د دې علم حقيقت همدومره[۲] دئ، مخارج او صفات په څلورمه او پنځمه رونښايي کي راځي.

---

[۱] تجويد په لغت کي تَحْسِيْنُ الشَّيْئِ وَجَعْلُ الشَّيْئِ جَيِّدًا. يعني د يوه شي ښه او عمده کرځول. او د مجويدينو په اصطلاح کي د تجويد تعريف دا دئ: هُوَ اَنْ يُّعَالَجَ اِخْرَاجُ الْحُرُوْفِ مِنْ مَخَارِجِهَا وَاِعْطَاءُ مَا تُسْتَحَقُّ مِنَ الصِّفَاتِ اللَّازِمَةِ وَالْعَارِضَةِ وَالْمَدِّ وَالْقَصْرِ وَالْاِظْهَارِ وَالْاِدْغَامِ وَغَيْرِ ذٰلِكَ بِسُهُوْلَةٍ وَّبِغَيْرِ كُلْفَةٍ حَتّٰى يَصِيْرَ ذٰلِكَ سَجِيَّةً لَهُ. يعني هر حرف هر ځای او په هر حال کي د حرف د مقرر مخرج څخه د ټولو صفاتو لازمه او صفات عارضيه او همدا ډول مد او قصر، اظهار او ادغام او نور صفات په لطافت او نرمي سره بې له څه تکلف او سختي او د عمده والي سره ادا کړي او په داسي اندازه کوښښ وکړي چي د حروفو تصحيح د قاري عادت او فطرت او ملکه وګرځي. همدا ډول په تجويد کي د کمال او مهارت حاصلولو له پاره دحروفو په ادا کولو کي د دې خبري لحاظ ساتل ډېر ضروري دئ چي يو قسم تکلف او تصنّع نه وي. د مثال په ډول د ضرورت څخه زيات شونډانو ته حرکت ورکول، يا خوله کږول، يا مخ [illegible] نښکاره کول، يا ټول بدن ته حرکت ورکول، يا کله کرار تلاوت کول او کله چابک تلاوت کول، يا کله په کرار آواز سره ويل او کله په لوړ آواز سره ويل او داسي نوري ټولي طريقې د تجويد خلاف دي.

[۲] په ويلو سره خو دا خبره آسانه معلومېږي ليکن د دې په عملي کولو کي د ډېر کوښښ ضرورت دئ او تر کومه حده چي کيدای سي بايد د يوه ماهر استاد څخه استفاده وسي. بله دا خبره چي د دې فن په تعريف کي دوې (۲) خبري داخلي دي؛ يو دا چي حروف د خپلو=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولي روښنايي متعلق بيان

په اوله روښنايي کي د لاندنيو لسو (۱۰) شيان ياد ساتل پکار دي:

د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف، د علم تجويد موضوع، د علم تجويد غرض، د علم تجويد فايده او ثمره، د علم تجويد حکم، د علم تجويد فضيلت، د علم تجويد ارکان، د علم تجويد واضعين، د علم تجويد نومول يا مسمٰی کول په تجويد سره او د علم تجويد ثبوت.

لومړی د علم تجويد لغوي او اصطلاحي تعريف:

د تجويد لغوي معنا دا ده: تَحۡسِيۡنُ شَيۡئٍ بِالشَّيۡئِ. يعني ښايسته کول د يوه شي دئ په بل شي سره، يو شی تجويد دئ او بل شی قرآن کريم دئ، يعني ښايسته کول د قرآن کريم په تجويد سره.

د تجويد اصطلاحي معنا دا ده: هُوَ عِلۡمٌ يُبۡحَثُ فِيۡهِ عَنۡ مَخَارِجِ الۡحُرُوۡفِ وَصِفَاتِهَا. يعني دا يو علم دئ چي د حروفو د مخارجو او صفاتو څخه بحث کوي. يو بل جامع تعريف يې دا دئ: د حروفو حق ورکول او مستحق ورکول؛ د حق څخه مراد مخارج او صفات لازمه دي او د مستحق څخه مراد صفات عارضيه دي.

دوهم د علم تجويد موضوع:

د دې علم موضوع قرآني الفاظ دي چي هغه عبارت د حروف هجاء څخه دي. هغه د الف څخه تر حرف يا پوري دي او دا ټول نهه ويشت (۲۹) حروف کېږي.

=مخارجو څخه را ايستل (يعني ادا کول) او دوهم دا چي د حروف ټول صفات ادا کول. د دې څخه معلومه سول چي علم اوقاف د تجويد څخه جلا فن دئ، خو د علم اوقاف او علم تجويد ډېر تعلق سته او دا هم معلومه سول چي په خوش آوازی سره قرآن ويل د تجويد د فن څخه زائد او خارج امر دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم د علم تجوید غرض:

د دې علم غرض دا دئ: تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَمَا اُنْزِلَ وَتَحْسِيْنُ الْقِرَاءَةِ. يعني داسې تلاوت کول لکه څنګه چې را نازل سوی دئ او د تلاوت عمده او ښایسته جوړول. یا په بل عبارت سره: صَوْنُ اللِّسَانِ عَنِ الْخَطَاءِ فِيْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ. يعني د قرآن په تلاوت کې ژبه د غلطۍ څخه ساتل.

څلورم د علم تجوید فایده او ثمره:

د علم تجوید فایده او ثمره رضا الهي یا سعادة الدارین ده. یعني که علم تجوید چا زده کړي هغه به په دنیا و آخرت کې کامیابه وي. نبي کریم ﷺ فرمایلي دئ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. یعني غوره او ښه سړی ستاسو څخه هغه سړی دئ چې خپله قرآن زده کړي او بل چا ته قرآن ور زده کړي.

پنځم د علم تجوید حکم:

د علم تجوید حکم پر دوه قسمه دي:

یو فرض عین دئ او بل فرض کفایي دئ. یعني عمل په کول فرض عین دئ او ویل یې او د دغو قاعدو زده کول فرض کفایي دي. د اته څلوېښت (۴۸) میله په اندازه د علم تجوید د یوه ماهر وجود ضروري دئ، که چیرې نه وي نو ټوله ګناهګاره دي او د دغه علم د قواعدو مطابق قرآن ویل پر هر عاقل، بالغ باندې فرض عین دئ. یعني تر داسې اندازې چې په حروفو او معانیو کې تبدیلي را نه سي او د دې څخه زیات مستحب دئ. دلته د دغه علم څخه مراد قرآن کریم دئ ځکه ذکر سبب مراد ځني مسبب دئ.

شپږم د علم تجوید فضیلت:

تجوید افضل العلوم دئ؛ ځکه د علم تجوید تعلق د کلام الله سره دئ کوم چې افضل الکلام دئ او د کوم علم تعلق چې د افضل الکتاب سره وي هغه علم افضل العلوم وي.

اووم د علم تجوید ارکان:

د علم تجوید څلور ارکان دي:

۱. مخارج الحروف. (د حروفو مخرجونه)

۲. صفات الحروف. (د حروفو صفتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ترکیبي قاعدې یا اجرا. (مثلاً: ادغام، اخفاء، غنه، مد او داسې نور)
۴. ریاضة اللسان. یعني تکلیف پر ژبه راوستل تر څو کوم حروف چي نه سي ادا کولای، وکولای سي چي ادا یې کړي.

اتم د علم تجوید واضعین:

د علم تجوید واضعین پنځه دي:

۱. ابو عبدالرحمن خلیل بن احمد فراهیدي رحمه الله. (المتوفی سنة ۱۷۰ هـ ق)
۲. عمرو بن عثمان بن قنبر رحمه الله الملقب به سیبویه. (المتوفی سنة ۱۸۸ هـ ق)
۳. محمد بن مستنیر رحمه الله عرف قطرب. (المتوفی سنة ۲۰۹ هـ ق)
۴. یحیی بن زیاد فراء رحمه الله. (المتوفی سنة ۲۰۷ هـ ق)
۵. مبرد رحمه الله. (المتوفی سنة ۲۰۷ هـ ق)

د دې فن وضع او ترتیب تقریباً د ۱۵۰ هجري سنې څخه شروع کیږي.

نهم د علم تجوید مسمٰی په علم تجوید سره:

علم تجوید ته ځکه علم تجوید وایي چي حضرت علي کرم الله وجهه د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً" تفسیر داسي کړی دئ چي: اَلتَّرْتِيْلُ هُوَ تَجْوِيْدُ الْحُرُوْفِ وَ مَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. حضرت علي کرم الله وجهه په خپل دغه تفسیر کي دغه علم په علم تجوید سره مسمٰی کړی دئ، نو ځکه اوس تجوید ورته وایي.

لسم د علم تجوید ثبوت:

علم تجوید په قرآن، سنت، اجماع، قیاس، فقه او د علماوو په اقوال سره ثابت دئ:

قرآن:

۱. ﴿اَلَّذِينَ ءَاتَيْنَـٰهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ يَتْلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ﴾ (البقرة: ۱۲۱) ژباړه: هغه کسانو ته چي موږ کتاب ورکړی دئ دوی یې داسي تلاوت کوي لکه څنګه چي د هغه د ویلو حق دئ.

امام غزالي رحمه الله فرمایي چي حق تلاوت دا دئ چي ژبه، عقل او زړه درې سره شریک وي. د ژبي حصه د حروفو صحیح ادا کول دئ، د عقل حصه د معانیو او مطالبو تفسیر دئ او د زړه حصه اطاعت او د نصیحت قبلول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ﴿أَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلاً ﴿٤﴾﴾ (المزمل: ۴) بیضاوي رحمه الله فرمايي: اَیْ جَوِّدِ الْقُرْآنَ تَجْوِیْدًا. (یعني قرآن په تجوید سره ښایسته کړئ) او حضرت علي کرم الله وجهه فرمايي: اَلتَّرْتِیْلُ هُوَ تَجْوِیْدُ الْحُرُوْفِ وَ مَعْرِفَةُ الْوُقُوْفِ. یعني ترتیل نوم دئ د حروفو په تجوید سره ادا کول او د وقف د ځایو پېژندل.

احادیث:

رسول الله ﷺ فرمايي: رُبَّ قَارِئٍ لِلْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ. یعني ډېر داسي کسان سته چي دوی په داسي حال کي تلاوت کوي چي قرآن پر دوی لعنت وايي.

ملا علي قاري رحمه الله فرمايي چي په دغه کي درې (۳) ډوله کسان داخل دي: بې عمله، تحریف کوونکی او غلط ویونکی.

ابن مسعود رضي الله عنه یو چا ته قرآن وایه هغه "اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ" بې له مده ووایه، ابن مسعود رضي الله عنه ورته وفرمایل چي رسول الله ﷺ ما ته داسي نه دي ویلي.

اجماع:

۱. ملا علي قاري رحمه الله په "المنحة الفكرية شرح المقدمة الجزرية" کي فرمايي: هٰذَا الْعِلْمُ لَا خِلَافَ فِیْ اَنَّهٗ فَرْضُ كِفَايَةٍ وَ الْعَمَلُ بِهٖ فَرْضُ عَيْنٍ عَلٰى صَاحِبِ كُلِّ قِرَآءَةٍ وَ رِوَايَةٍ. وَ لَوْ كَانَتِ الْقِرَآءَةُ سُنَّةً.

ژباړه: په دې کي د هیچا خلاف او شخړه نه سته چي د علم تجوید قاعدې زده کول فرض کفایي دي او د هغه موافق عمل کول په هر قرآئت او روایت کي فرض عین دئ، که څه هم خپله تلاوت مسنون او مستحب دئ فرض او واجب نه دئ.

· علامه شیخ محمد مکي نصر رحمه الله په نهاية القول المفيد کي فرمايي: فَقَدْ اِجْتَمَعَتِ الْاُمَّةُ الْمَعْصُوْمَةُ مِنَ الْخَطَاءِ عَلٰى وُجُوْبِ التَّجْوِيْدِ مِنْ زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ اِلٰى زَمَانِنَا وَ لَمْ يَخْتَلِفْ فِيْهِ عَنْ اَحَدٍ مِنْهُمْ. وَ هٰذَا مِنْ اَقْوَى الْحِجَجِ.

ژباړه: امة معصومه عن الخطا (هغه امت چي د هغه اجماع د غلطي څخه محفوظه ده) هغه د حضور اکرم ﷺ د زماني څخه بیا زموږ تر زمانې پورې د تجوید پر وجوب باندي اتفاق کړی دئ او په دې کي د هیچا اختلاف نه سته او دا اجماع د قوي دلایلو څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیاس:

۱. قرآن عربي دئ او د تجوید د قاعدو څخه مخالفت کول بعضي وختونه حروف عجمي کوي. د مثال په ډول د ضاد پر ځای ډال یا د حرکاتو مجهول ادا کول.

۲. قرآن د لفظ او معنا د دواړو نوم دئ نو د معنا په ډول د الفاظو تصحیح هم ضروري ده.

۳. په تجوید سره د تلاوت حسن دوه چنده کېږي.

فقه:

فقهاء کرامو رحمهم الله هم لیکلي دي چي قرآن کریم په تجوید سره ویل واجب او ډېر ضروري دئ، ځکه په غلط ویلو سره بعضي وخت معنا داسي بدلېږي چي په هغه سره لمونځ فاسدېږي. او لیکلي يې دي چي په دې اړه خپل خیال معتبر نه دئ بلکي د یوه محقق او ماهر قاري شاهدي ضروري ده او که چیري د حروف د تصحیح کوښښ و نه کړي نو د هغه لمونځ نه صحیح کېږي.

اقوال علماء:

۱. امام علامه شمس الدین ابو الخیر محمد بن الجزری رحمه الله په المقدمة الجزریة کي فرمایي:

وَالْاَخْذُ بِالتَّجْوِيْدِ حَتْمٌ لَازِمٌ　　　مَــنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ اٰثِمٌ

ژباړه: قرآن کریم د تجوید موفق ادا کول ډېر ضروري او لازم دئ او هغه څوک چي قرآن کریم په تجوید سره نه وایي هغه ګناهګاره دئ.

۲. الله جل جلاله د قرآن کریم په ترتیل ویلو سره حکم کړی دئ او پر خلکو يې دا واجبه کړې ده چي قرآن کریم په ترتیل سره ووايي. (ملا جیون د تفسیر احمدي مصنف او د عالمګیر باچا استاد)

۳. که چیري څوک د قرآن استاد وي او د تجوید خلاف قرآن وایي یا اجرت واخلي او قرآن غلط ختم کړي، نو دا دواړه د اجرت مستحق نه دي. (د امام جزري رح فتوا)

۴. که څوک قرآن د تجوید خلاف وایي او بل سړی دا واوري او قسم واخلي چي دا قرآن نه وایي، نو د دې سړی دا قسم دروغ نه دئ. (د امام جزري رح فتوا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. حضرت شاه عبدالعزيز محدث دهلوي رحمه الله د "وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا" په تفسير کي فرمايي: چي "ترتيل" په لغت کي واضح او صاف ويلو ته وايي او په شريعت کي "ترتيل" د اوو (۷) شيانو د رعايت کولو نوم دئ او هغه اووه شيان دا دي:

۱. هر حرف د خپل مخرج څخه را ايستل.

۲. د وقف او ابتدا لحاظ کول.

۳. دري (۳) سره حرکتونه صاف ادا کول.

۴. آواز په اندازه لوړول.

۵. آواز عمده جوړول.

۶. د تشديد او مد خيال کول.

۷. د ترهيب او عذاب پر آيتو باندي استغفار او د ترغيب او ثواب پر آيتو باندي د جنت سوال کول.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه روښنايي

د تجويد څخه خلاف قرآن ويل، غلط ويل يا بې قاعدې ويلو[1] ته لحن ويل کېږي.

لحن پر دوه (۲) قسمه دي؛ لحن جلي او لحن خفي. او لحن جلي بيا پر څلور (۴) ډوله دي:

اول ډول يې دا دئ چي د يوه حرف پر ځای بل حرف ووايي. لکه د اَلْحَمْدُلِلّٰهِ پر ځای اَلْهَمْدُ ووايي. يا د ثا پر ځای سين، يا د حا پر ځای ها، يا د ذال پر ځای زا، يا د صاد پر ځای سين، يا د ضاد پر ځای دال، يا د ظا پر ځای زا، يا د عين پر ځای همزه ووايي او په داسي غلطيو کي اکثره علماء اخته دي.

دوهم ډول يې دا دئ چي يو حرف زيات کړي. لکه په اَلْحَمْدُلِلّٰهِ کي د دال پېښ او دها زير کش کړي او داسي يې ووايي: اَلْحَمْدُوْلِلّٰهِیْ.

درېيم ډول يې دا دئ چي يو حرف کم کړي. لکه د لَمْ يُوْلَدْ واؤ ښکاره نه کړي او لَمْ يُلَدْ يې ووايي.

څلورم ډول يې دا دئ چي زور، زير، پېښ او سکون د يوه او بل پر ځای ووايي. لکه د اِيَّاکَ کاف ته زير ورکړي، يا د اِهْدِنَا څخه مخکي همزې ته زور

---

[1] دلته درې (۳) لفظونه ويل سوي دي، خلاف ويل، غلط ويل، بې قاعدې ويل. د خلاف ويلو څخه مراد صفات لازمه پرېښوول، د غلط ويلو څخه مراد مخارج پرېښوول او د بې قاعدې ويلو څخه مراد صفات عارضيه پرېښوول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي، یا د اَنْعَمْتَ میم ته حرکت ورکړي او داسي يې ووايي اَنْعَمْتَ او یا نوري داسي تېروتني وکړي دې ته لحن جلي ویل کېږي[۱] او دا حرام دئ. (حقیقة التجوید)

په ځینو ځایو کي که چیري و معنا ته يې تغیر ورسېږي[۲] نو لمونځ په فاسدېږي.

دوهم قسم يې لحن خفي دئ:

هغه دا دئ چي داسي غلطي خو و نه کړي خو د حروفو د ښایست له پاره چي کومي قاعدې[۳] مقرري سوي دي د هغه څخه يې خلاف ووايي.

---

[۱] خلاصه دا ده چي لحن جلي څلور ډولونه لري: ۱ - تبدیل الحرف بالحرف. (د يوه حرف په بل حرف سره بدلول) ۲- حروف مده غوړځول. ۳ - حرکات او سکنات غلط ویل. ۴ - حرکتونه یعني زور، زیر او پېښ کشول. یو حرف په بل حرف سره بدلول کله د مخرج د بدلولو په سبب هم کېږي لکه د حا پر ځای ها ویل او کله د صفات لازمه یا د صفات عارضیه د بدلېدو په سبب هم کېږي لکه د صاد پر ځای سین ویل. د لحن جلي د دوهم او دریم قسمو خلاصه دا سوه چي زیاتوب او کمی دواړه لحن جلي دي په دې کي دا شامل دئ چي مشدد حرف مخفف وویل سي چي دا کمي ده، یا یو مخفف حرف مشدد وویل سي چي دا زیاتوب دئ.

[۲] "معنا ته يې تغیر ورسېږي" پر دغه جمله باندي د فکرکولو څخه وروسته دا معلومېږي چي یوازي د حرف په بدلولو سره لمانځه ته تغیر نه رسېږي خو ګناه ده. په لمانځه کي فساد هغه وخت راځي چي په لحن جلي سره د قرآن و معنا ته تغیر ورسېږي. مصنف رحمه الله یو داسي جامع عبارت ویلی دئ چي د ډېرو فقهي مسایلو او جزئیاتو د سوالو جوابونه ځني حاصلېږي.

[۳] د دې قواعدو څخه مراد صفات عارضیه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لكه پر كومه را چي زور يا پيښ وي نو هغه را به ډكه ويل كېږي، لكه د الصِّرَاطَ را چي په اتمه روښنايي كي به يې بيان راسي، ليكن دغه را باريكه ووايي دې ته لحن خفي ويل كېږي.

دا غلطي د اولي غلطي څخه سپكه يعني مكروه ده ليكن د داسي تېروتنو څخه هم د ځان ساتل ډېر ضروري دئ.

يادونه: لحن په نزد د اهل لغتو مطلق غلطي ته ويل كېږي او په نزد د مجويدينو لحن خوش آوازى ته ويل كېږي. نبي كريم ﷺ فرمايي: اِقْرَؤُا الْقُرْآنَ بِلُحُوْنِ الْعَرَبِ. يعني تاسو قرآن د عربو په لهجو او خوش آوازى سره واياست. د لحن جلي لغوي معنا ښكاره او سخته غلطي يعني هر څوك په پوهېږي چي مصنف رحمه الله يې تشريح وكړل او د لحن خفي لغوي معنا ده پټه يا سپكه غلطي يعني چي هر څوك نه په پوهېږي يوازي قاريان په پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درییمه روښنايي

د قرآن شریف د شروع کولو څخه مخکي اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ کي دا تفصيل دئ:

که چيري د سورت د سر څخه يې شروع کړي نو بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده او که چيري د تلاوت کولو په مابين کي بل سورت شروع سي، نو دلته هم بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده [۱] او په دا دوهم صورت کي په سورة براءة (سورة التوبة) کي به بِسْمِ اللّٰهِ نه ويل کيږي او بعضي علماوو ويلي دي چي په اول صورت کي به هم بِسْمِ اللّٰهِ نه ويل کيږي [۲] او که د سورت د مابين څخه يې تلاوت شروع

---

[۱] د آساني په خاطر يې داسي په ياد کړئ چي د ابتدا دري (۳) صورتونه دي: ۱ - ابتدا تلاوت او ابتدا سورت. ۲ - ابتدا تلاوت در ميان سورت. ۳ - ابتدا سورت در ميان تلاوت. د دغه درو حکم دا دئ: چي په اول صورت کي دواړه ويل ضروري دي او په دوهم صورت کي اَعُوْذُ بِاللّٰهِ ويل ضروري ده او په بِسْمِ اللّٰهِ ويلو کي اختيار دئ که يې وايي او که يې نه وايي، خو ښه خبره دا ده چي وويل سي او په دريم صورت کي يوازي بِسْمِ اللّٰهِ ويل ضروري ده.

[۲] يعني شروع د تلاوت د اول څخه د سورت براءة.

يادونه: د اَعُوْذُ بِاللّٰهِ ثبوت په دغه آيت سره راغلی دئ: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ﴾ (سورة النحل، آيت: ۹۸) او د بِسْمِ اللّٰهِ ثبوت په دغه مشهوره حديث سره راغلی دئ: كُلُّ اَمْرٍ ذِىْ بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللّٰهِ فَهُوَ اَقْطَعُ وَاَجْزَمُ. د اَعُوْذُ بِاللّٰهِ او بِسْمِ اللّٰهِ له پاره دري =

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي نو بِسۡمِ اللهِ ویل ښه کار دئ، ضروري نه ده او په همدغه صورت کې اَعُوۡذُ بِاللهِ ویل ضروري ده.

= محله دي چې مخکې تېر سوله او د دغو درو محلو له پاره څلور (۴) حکمونه دي: ۱- فصل کل. ۲- وصل کل. ۳- فصل اول وصل ثاني. ۴- وصل اول فصل ثاني. فصل کل دا دئ چې تعوذ، تسمیه او د سورت سر هر یو په جلا ساه شروع کړي. وصل کل دا دئ چې تعوذ، تسمیه او د سورت سر ټوله په یوه ساه ووایي. فصل اول وصل ثاني دا دئ چې تعوذ په جلا ساه ووایي او تسمیه او د سورت سر په جلا ساه ووایي. وصل اول فصل ثاني دا دئ چې تعوذ او تسمیه په یوه ساه او د سورت سر په بله ساه ووایي. په ابتدا تلاوت او ابتدا سورت کې څلور سره حکمونه روا دي. په ابتدا تلاوت در میان سورت کې درې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، وصل اول فصل ثاني. په ابتدا سورت در میان تلاوت کې هم دوې حکمونه روا دي: فصل کل، وصل کل، فصل اول وصل ثاني. په کومو صورتو کې چې بعضې حکمونه روا نه دي ځکه چې سامع به دا فکر وکړي چې دا بِسۡمِ اللهِ هم د دغه سورت یوه حصه ده او حال دا دئ چې بِسۡمِ اللهِ خو د قرآن کریم یو جزء دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه رڼايي

د کومو ځایو څخه چي حروف ادا کېږي هغو ته مخارج وايي او دا ټوله مخارج اوولس (۱۷) دي.[1]

[1] مخارج جمع د مخرج ده. د مخارجو مخکي د پنځو (۵) شیانو پېژندل ضروري دي. **اول د مخرج لغوي او اصطلاحي معنا:** مخرج په لغت کي مَوْضِعُ الْخُرُوْجِ یعني د راوتلو ځای دئ. په اصطلاح کي: حَيِّزٌ مُوَلِّدٌ لِلْحَرْفِ. یو خاص ځای دئ چي حرف ځني راوزي. **دوهم د مخارجو شمېر:** مخارج پر مشهوره قول باندي اوولس (۱۷) دي؛ ځکه د مخارجو په شمېر کي درې (۳) مذهبونه دي. اول مذهب د امام سیبویه رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج شپاړلس (۱٦) دي ځکه امام سیبویه رحمه الله جوف دهن په مخارجو کي نه شمېري او وايي چي د جوف دهن د حروفو ادا ینه په نورو ځایو پوري اړه لري، ځکه چي الف يې په انتهاء حلق کي، مده واؤ په شونډانو کي او مده یاء په وسط لسان کي ادا کېږي. دوهم مذهب د امام فراء رحمه الله دئ؛ د ده پر قول باندي مخارج څوارلس (۱۴) دي ځکه امام فراء رحمه الله جوف دهن، نهم، لسم او یوولسم مخرجونه په مخارجو کي نه شمېري. د امام فراء او امام سیبویه (رحمهما الله) نظر په جوف دهن کي یو دئ او امام فراء رحمه الله نهم، لسم او یوولسم مخرجونه ځکه په مخارجو کي نه شمېري ځکه چي امام فراء رحمه الله يې د قرب یا نژدېوالي لحاظ کوي. درېیم مذهب د امام خلیل رحمه الله دئ؛ د امام خلیل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس (۱۷) دي ځکه امام خلیل رحمه الله هر حرف ته خپل مخرج ثابته وي او دا مذهب غوره او افضل دئ. که څوک دا سوال وکړي چي حروف نهه ویشت (۲۹) دي او مخارج اوولس دي او مخکي ذکر سول چي امام خلیل رحمه الله هر حرف لره خپل مخرج ثابته وي، نو دا خو مخارج اوولس دي او حروف نهه ویشت دي؟ د دې جواب دا دئ چي د حروفو ترمنځ درې نسبته سته، بُعد مخرج، قرب مخرج او اتحاد مخرج. یعني ځیني حروف په مخرج کي یو =

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول مخرج:

د جوف دهن دئ؛ یعني د خولې خالیگاه. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: واؤ چي کله ساکن وي او مخکي حرف یې پېښ ولري. لکه: الْمَغْضُوْبِ. یا چي کله ساکنه وي او مخکي حرف یې زېر ولري. لکه: نَسْتَعِيْنُ. الف چي کله ساکن، بې جټکې وي او مخکي حرف یې زور ولري. لکه: الصِّرَاطَ. ساکن بې جټکې یې په دې سبب وویل چي زور، زیر او پېښ لرونکي او همدا ډول جټکې والا ته همزه ویل کېږي، [1] که څه هم عام خلک دې ته هم الف وایي.

=وي او ځیني حروف په مخرج کي نژدې وي او ځیني حروف په مخرج کي سره یو وي، نو د دغو درو نسبتو په سبب د امام خلیل رحمه الله پر مذهب مخارج اوولس دي. د امام خلیل رحمه الله مذهب ته په دې وجه ترجیح ورکړل سوې ده ځکه امام سیبویه او امام فراء (رحمهما الله) په علم التجوید کي د امام خلیل رحمه الله شاگردان دي، نو هر کله چي د استاد او شاگرد ترمنځ اختلاف راسي نو د استاد خبري ته د شاگرد تر خبري ډېر ارزښت ورکول کېږي. **درېیم د حرف لغوي او اصطلاحي معنا:** حرف په لغت کي طرف یا کنارې ته وایي او په اصطلاح کي: هُوَ صَوْتٌ يَعْتَمِدُ عَلٰى مَخْرَجٍ مُحَقَّقٍ اَوْ مُقَدَّرٍ. یعني دا یو انساني آواز دئ چي پر مخرج محقق او مقدر باندي تکیه کوي. د محقق او مقدر تعریف را روان دئ. **څلورم دحروفو شمېر:** د قرآن کریم ټول حروف نهه ویشت (۲۹) دي، د الف څخه تر حرف یا پوري. **پنځم د مخرج اقسام:** مخرج پر دوه قسمه دئ؛ محقق او مقدر. د مخرج محقق تعریف دا دئ: جُزْءٌ مُعَيَّنٌ مِنَ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو معلوم جزء دئ د اجزاوو څخه د حلق، ژبي او د شونډانو. او د. مخرج مقدر تعریف دا دئ: جُزْءٌ غَيْرُ مُعَيَّنٍ مِنْ اَجْزَاءِ الْحَلْقِ وَاللِّسَانِ وَالشَّفَتَيْنِ. یعني یو غیر معین جزء دئ د اجزاوو څخه د حلق، ژبي او شونډانو.

[1] د الف او همزه په مابین کي درې (۳) مشهور توپیرونه سته. اول توپیر یې دا دئ چي الف همیشه ساکن وي او همزه ساکن هم راتلای سي او متحرک هم راتلای سي. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د اَلْحَمْدُ په سر کي چي کوم الف دئ، یا د بَأْسٌ د مابین کوم الف چي دئ په حقیقت کي دا همزه دئ او په یاد ولرئ چي په دې کتاب کي به دې دواړو الفو ته همزه ویل کېږي او د کوم الف او واؤ چي مخکي یې بیان تېر سو دې ته حروف مده او حروف هوائیه وایي.

حروف مده په دې سبب ورته وایي چي پر دې حروفو باندي مد اصلي کېږي، په یوولسمه روښنایي کي به د دې پوره حال معلوم سي. حروف هوائیه په دې سبب ورته وایي چي دا حروف په هوا کي پوره کېږي.

د کوم واؤ ساکن تر مخه چي زور وي هغه ته واؤ لین وایي. لکه: مِنْ خَوْفٍ. او د کومي یا تر مخه چي زور وي هغه ته یا لینیه وایي. لکه: وَالصَّيْفِ. د واؤ لین او واؤ متحرک بیان به وروسته په شپاړلسم مخرج کي راسي.

دوهم مخرج:

د اقصٰی یي حلق دئ؛ یعني د حلق آخرنۍ حصه د سینې و خوا ته. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: همزه او ها (ء، ھ).

درېیم مخرج:

د وسط حلق دئ؛ یعني د حلق منځني حصه ده. د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: عین او حا بې ټکي والا [1] (ع، ح).

= دوهم توپیر یې دا دئ چي الف همېشه د لکړۍ په شکل راځي او همزه د لکړۍ په شکل هم راځي او د عین د سر په شکل هم راځي. درېیم توپیر یې دا دئ چي په الف کي د رخوت یا نرموالي صفت دئ او په همزه کي د شدت یا سختوالي صفت دئ.

[1] په متن کي د "بې ټکي والا" قید مصنف رحمه الله ځکه ویلی دئ چي که چیري د کاتب ځخه په تېروتنه کي ټکي ورکړل سي، نو هم دي غین او خا نه وایي بلکي عین او حا دي وایي، همدا ډول په ځلورم مخرج کي هم د دې په سبب ځان پوه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم مخرج:

د ادنۍ يي حلق دئ؛ يعني د حلق هغه حصه چي د خولې و طرف ته ده. د دې څخه دا حروف ادا کېږي: غين او خا ټکي والا (غ، خ) او دې حروفو ته حروف حلقي وايي.[۱]

پنځم مخرج:

د لَهات[۲] دئ؛ يعني د تالو سره متصل د ژبي بېخ چي هر کله د مقابل تالو سره ولګېږي، نو قاف (ق) ادا کېږي.

شپږم مخرج:

د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته لږ کښته، د دې ځای څخه کاف (ک) ادا کېږي[۳] او دې دواړو حروفو ته حروف لهاتيه وايي.[۴]

---

[۱] دغه حروف په دې وجه حروف حلقي بولي چي دا د حلق څخه ادا کېږي. حروف حلقي شپږ حروف دي چي يو شاعر په دې بيت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نورعين　　همزه، ها، حا، عين، خا، غين

[۲] لهات د لام په زور سره حلقي ژوبۍ ته وايي کوم چي د هر انسان په خوله کي يو بې هډه او زائده غوښه ده. په عربي ژبه کي د لهات تعريف داسي دئ: هِيَ لُحْمَةٌ مُشْتَبِكَةٌ بِاٰخِرِ اللِّسَانِ بِاَعْلَى الْحَنْجَرَةِ وَالْحَلْقِ مِنْ اَقْصٰى سَقْفِ الْفَمِ. يعني د خولې او حلق په مابين کي هغه کوچني د غوښي ټوټه ده چي اوږد شکل لري او د ژبي په پای کي د لوړ تالو او د حلق د سر سره ځړېږي، د لوړ څخه پلنه او د لاندي څخه نرۍ ده ځکه نو دې ته لسان صغير هم وايي. او قاف ته عَلصمیٰ او کاف ته عَکدیٰ هم وايي، ځکه د لهات دننه حصې ته عَلصمه او دباندي حصې ته عَکده وايي.

[۳] د قاف او کاف مخرج داسي په ياد کړئ چي د ژبي بېخ او مقابل تالو د دې څخه قاف ادا کېږي. او د قاف مخرج ته نژدې د خولې و خوا ته کاف ادا کېږي.

[۴] دې حروفو ته لهاتيه ځکه وايي چي دا حروف د لهات څخه ادا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غاښو او ژبي نقشه

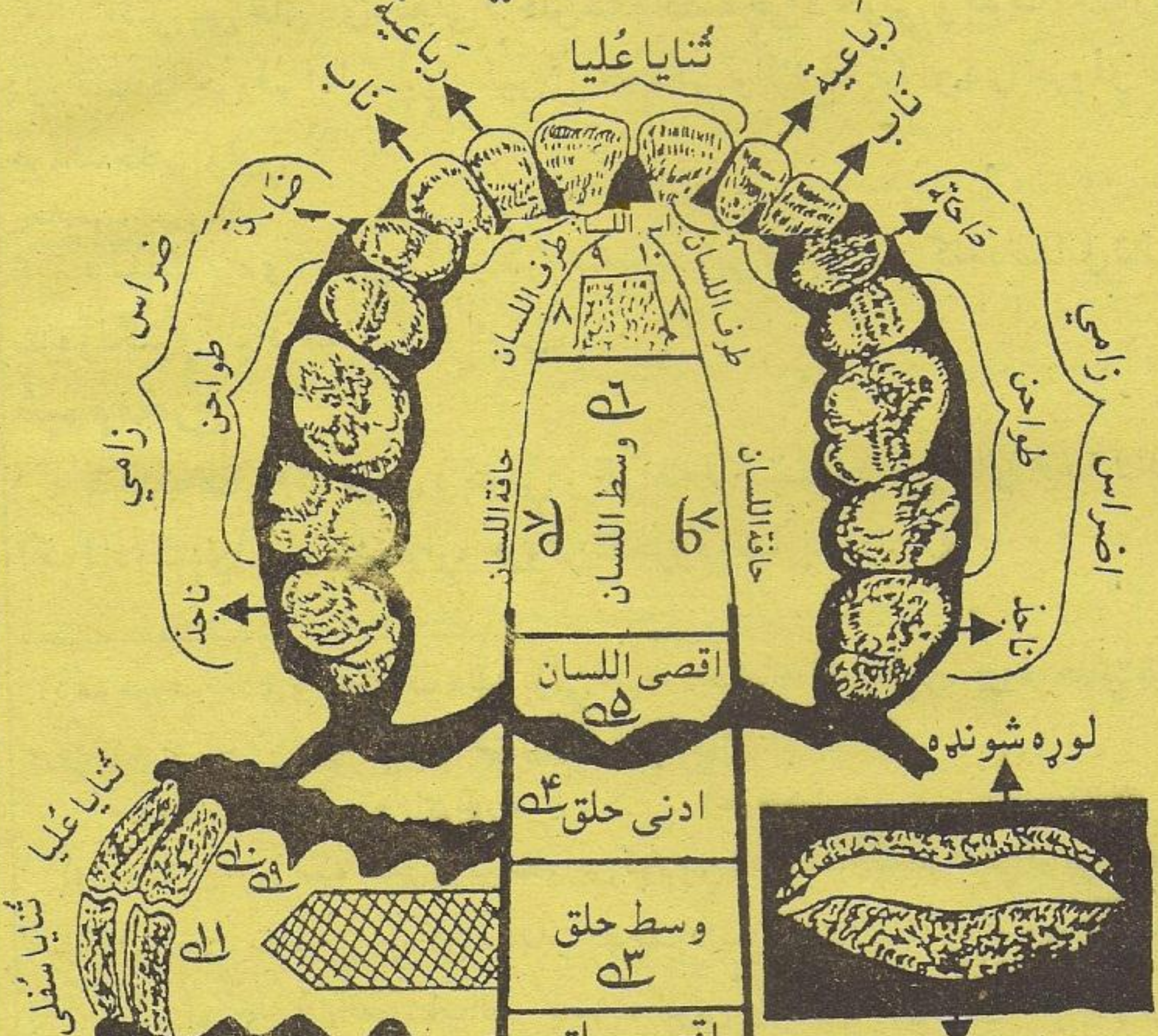

د ژبي نومونه: ژبه اته (۸) نومونه لري چي په لاندي ډول دي: وجه اللسان، ظهر اللسان، اقصی اللسان، وسط اللسان، ادنی اللسان، حافة اللسان، طرف اللسان، راس اللسان او تاسو دا ټول نومونه په لوړه نقشه کې په صحیح ډول لیدلای سي. او د غاښو نومونه
نقشه یې تاسو لوړه لیدلای سي. **یادونه:** په پورته نقشه کي چي کومي شمېري لیکل سوي دي هغه د مخارجو شمېرې دي. **یادونه:** د کتاب په اصلي نسخه کي دا نقشه نه سته، یوازي د لوستونکو د تفهیم له پاره دلته راوړل سوې ده.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم مخرج:

د ژبي مابين يا وسط اللسان دئ؛ يعني وسط اللسان چي کله مقابل تالو ته پورته سي د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: جيم، شين او يا، هغه يا چي مده نه وي يعني ياء متحرکه او لينيه او د مده او لين بيان په اول مخرج کي تېر سوی دئ او دې حروفو ته حروف شجريه [1] وايي. [2]

تنبيه.

مخته چي کوم مخارج راځي په هغو کي د ځينو نومونه په عربي ژبه سره راځي د دې له پاره اول د هغو معنا در ښيو چي ښه يې په ياد کړي چي مخته د هغو په پېژندلو کي درته تکليف نه وي.

پېژندل پکار دي چي د انسان په خوله کي دو دېرش (۳۲) غاښونه وي؛ د مخ ځلور غاښو ته ثنايا وايي، دوو پورته غاښو ته ثنايا عليا او دوو لاندي غاښو ته ثنايا سفلى وايي. او د دې ثنايا سره چي کوم غاښونه متصل (پيوست) ځلور غاښونه دي چي هغو ته رَباعيات [3] وايي او قواطع هم ورته ويل کېږي. بيا د دې رَباعياتو سره ځلور تېره غاښونه دي چي هغو ته انياب او

---

[1] د دې حروفو د تسميې وجه دا ده چي شجر درختي ته وايي نو درخته لکه ځنګه چي د کښته ځخه و لوړي ته ځي، نو د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي هم وسط اللسان لوړ تالو ته پورته کېږي نو ځکه حروف شجريه ورته وايي.

[2] لِخُرُوْجِهَا مِنْ شَجْرِ الْفَمِ بِسُكُوْنِ الْجِيْمِ وَهُوَ مُنْفَتِحُ مَابَيْنَ اللَّحْيَيْنِ. (حقيقة التجويد) يعني په دې سبب دې حروفو ته حروف شجريه وايي چي دا د شجر اللسان ځخه ادا کېږي. او "شجر" د جيم په سکون سره د دوو ورېو په مابين کي د ژبي هغه حصې ته وايي چي کله خوله بنده وي په فطري ډول هغه خلاصه وي. منه رح

[3] رَباعيات د را په زور سره ويل پکار دئ، د را په پېښ سره صحيح نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کواسر وايي. بيا د دې انيابو سره متصل (پيوست) څلور غاښونه دي چې هغو ته ضواحک وايي. بيا د دې ضواحکو سره متصل (پيوست) دوولس نور غاښونه دي، درې راسته طرف ته او درې پورته چپه طرف ته، درې لاندې راسته طرف ته او درې لاندې چپه طرف ته او دې ټولو ته طواحن وايي. بيا د دې طواحنو سره متصل (پيوست) په آخر کې دواړو طرفو ته يو يو غاښ بل دئ چې هغو ته نواجذ وايي. او ضواحک، طواحن او نواجذ دې درې قسمه غاښو ته اضراس[1] وايي چې په پښتو کې ورته زامې وايي. د آسانۍ له پاره دغه ټول د غاښو نومونه په لاندې شعر کې راوړل سوي دي:[2]

شعر

ثنايا او رباعي څلور څلور دي — هم انياب او ضواحک څلور څلور دي
طواحن غاښونه دوولس پوره شمار کړه — نواجذ يې په آخر کې بيا څلور دي
ضواحک او طواحن نواجذ شمار کړه — سوه دا شل غاښه اضراس که فکر وکړې

اتم مخرج:

د ضاد دئ او دا د حافة اللسان څخه ادا کېږي يعني د ژبې د چپه او راسته څنډو څخه ادا کېږي. يعني کله چې اضراس عليا (پورته زامه) د غاښو د بېخو سره ولګېږي او د چپه طرف څخه آسانه دئ او په يوه وار سره د دواړو خواو

---

[1] د همزې په زور او د ضاد په سکون سره د ضِرْس جمع ده، (د ضاد په زير سره) او ضِرْس زامي ته وايي.

[2] د دوو دېرشو (۳۲) غاښونو ټول شپږ نومونه دي: ثنايا، رَباعيات، ناب، ضواحک، طواحن او نواجذ. په دوی کې د طواحن څخه ماسيوا نور ټول څلور څلور دي يوازې طواحن دوولس (۱۲) دي. اول درې نومونه د غاښو دي او آخري درې نومونه د زامو دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ادا كول هم صحيح دئ خو ډېر سخت دئ. دې حرف ته حرف حافيه وايي او اكثره خلك په دې كې سخته غلطي كوي نو د دې وجهي د يو مشاق قاري ښځه تمرين كول ضروري دئ.

دا حرف ډك دال، يا باريك دال، يا د دال مشابه لكه چي نن سبا د اكثرو خلكو داسي ويل عادت دئ داسي هيڅكله ويل پكار نه دي. همدا ډول خاص ظا هم ويل صحيح نه دئ. كه چيري ضاد د صحيح مخرج ښځه په صحيح ډول په نرمي سره آواز جاري وساتي او د ټولو صفاتو لحاظ وكړل سي او ادا كړل سي نو آواز به يې په اورېدو كي د ظا د آواز سره ډېر زيات مشابه وي د دال مشابه هيڅكله هم نه دئ، د علم تجويد او قرآئت په كتابو كي همداسي ليكلي دي.[1]

---

[1] دا حرف (ضاد) د حافة اللسان ښځه ادا كېږي د عربي ژبي ښځه ماسېوا د دنيا په نورو ژبو كي دا حرف نه سته، مخرج خو يې معلوم دئ او صفات لازمه يې مشهور دي خو په ادا كي يې سخت اختلاف دئ يعني د خلكو په منځ كي نه د تجويد د علماوو په منځ كي. ځيني خلك دا حرف ډك دال، يا ډكه ظا، يا غين او يا هم ډال ادا كوي. لكه: وَلَاذَّآلِّيْنَ، وَلَاظَّآلِّيْنَ، وَلَاغُدَّالِّيْنَ. دا ټولي طريقې غلطي دي صحيح طريقه دا ده چي حافة اللسان اوږده كړئ د پنځو پورته غاښو يعني نواجذ، طواحن او ضواحكو سره يې په سختي ولګوئ او داسي يې ادا كړئ چي په آواز كي لوړوالي (د جهر په وجه) او آواز جاري وساتل سي. (د رخوت په وجه) په ډكه خوله يعني ښه په غټوالي سره آواز ووزي (د استعلاء او اطباق په وجه) په تلوار سره بايد ادا نه سي بلكي په ټينګوالي او په ځنډ سره ادا سي. (د استطالت او اصمات په وجه). لكه څنګه چي دا حرف ډېر سخت او مشكل الاداء دئ نو د همدې وجهي د يو مجود قاري ښځه د دې حرف زده كول ضروري دئ، تر څو ځان د قرآن د غلط ويلو ښځه وساتي ځكه چي غلط قرآن ويل لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ. د دې حرف د تسميې وجه دا ده چي دا د حافة اللسان ښځه ادا كېږي نو ځكه ورته حرف حافية ويل كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم مخرج:

د لام دئ؛ هر کله چي طرف اللسان سره د یو څه حصې د حافې چي د ثنایا، رباعي ناب او ضواحکو د وریو سره مایل د تالو سره ټکر و خوري که چپه طرف وي او که راسته طرف وي او د راسته طرف څخه آسانه دئ او د دواړو طرفو څخه په یوه وار ادا کول هم صحیح دئ.

لسم مخرج:

د نون دئ او هغه هم طرف اللسان دئ، خو د لام د مخرج څخه کم دئ یعني ضواحکو لره د نون په مخرج کي دخل نه سته.

یوولسم مخرج:

د را دئ او دا مخرج د نون و مخرج ته نژدې دئ، خو په دې مخرج کي ظهر اللسان لره هم دخل سته او دغه درو (۳) حروف یعني لام، نون او را ته حروف طَرفیه او ذَلقیه هم ورته وایي. [۱]

دوولسم مخرج:

د طا، دال او تا دئ؛ یعني ادنی اللسان او د ثنایا علیا بېخ دئ او دغه درو (۳) حروفو ته حروف نِطعیه وایي. [۲]

---

[۱] د دې درو (۳) مخرجو (نهم، لسم، یوولسم) د حروفو د تسمیې وجه دا ده، چي دغه ټول حروف د طرف اللسان څخه ادا کېږي ځکه ورته حروف طرفیه یا ذلقیه وایي او ذلق هم طرف ته وایي.

[۲] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي دا د نِطع څخه ادا کېږي او نطع د نون په زیر او د طا په زور سره د تالو هغه ګونجي ځای ته وایي. ځکه نو دې حروفو ته حروف نطعیه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم مخرج:

د ظا، ذال او ثا دئ او دا ادنی اللسان او د ثنایا علیا سرونه دي او دغه درو (۳) حروفو ته حروف لثویه وایي. [۱]

څوارلسم مخرج:

د صاد، زا او سین دئ؛ او دا رأس اللسان او د ثنایا سفلی سرونه سره د یو ځه اتصال د ثنایا علیا او دې درو (۳) حروفو ته حروف صفیریه وایي. [۲]

پنځلسم مخرج:

د فا دئ؛ دا د لاندي شونډې نس او د ثنایا علیا سرونه دي.

شپاړلسم مخرج:

د دواړو شونډو دئ او د دې ځخه دا حروف ادا کېږي: میم، با او واؤ هغه واؤ چي مده نه وي یعني واؤ متحرک او واؤ لین او د مده او لین بیان په اول مخرج کي تېر سو، لیکن په دې درو (۳) حروفو کي فرق دا دئ چي با د شونډې د لندې حصې ځخه ادا کېږي د دې وجهي ورته بحري وایي.

او میم د شونډو د وچي حصې ځخه ادا کېږي د دې وجهي ورته بري وایي. او واؤ د دواړو شونډو د کامل ګول والي ځخه ادا کېږي. فا او دې درو (۳) حروفو ته حروف شفویه وایي. [۳]

---

[۱] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي لِثة د لام په زیر او د ثا په زور سره په لغت کي پیوسته کېدو ته وایي، نو د دغه حروفو د ادا کېدو په وخت کي ادنی اللسان د ثنایا علیا سره پیوسته کېږي.

[۲] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي صفیر په لغت کي شپېلکي ته وایي او د دغه حروفو د ادا کولو په وخت کي د خولې ځخه یو تېز شپېلکی راوزي، ځکه نو ورته حروف صفیریه وایي.

[۳] د دې حروفو د تسمیې وجه دا ده چي دا حروف د دواړو شونډو ځخه ادا کېږي او شَفة په لغت کي شونډې ته وایي ځکه نو ورته حروف شفویه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم مخرج:

خېشوم [۱] یعني د پزي شپېلۍ ده او د دې ځخه غنه ادا کېږي. د غنې بیان به په نهمه او لسمه روښنایي کي د میم او نون په قاعدو کي انشاء الله راسي.

---

[۱] اوولسم مخرج خېشوم دئ؛ یعني د پزي شپېلۍ؛ وَهُوَ الْخَرْقُ الْمُنْجَذِبُ مِنَ الْأَقْصَى الْأَنْفِ. یعني د پزي په آخر کي هغه دننه چاک یا پرې ځای دئ چي د لوړ تالو د لوړي حصې خوا ته وي. د دې ځخه اخفاء والا نون ساکن او نون تنوین ادا کېږي. لکه: مِنْ جِبَالٍ فِيهَا. پر صحیح قول د اخفاء په حالت کي د دواړو نونانو (نون ساکن او نون تنوین) مخرج د خېشوم و طرف ته منتقل کېږي لکه ځنګه چي د صحیح مذهب پر بناء د حروفِ مده مخرج جوف دهن ته مُحول کېږي. نو د لسم مخرج او اوولسم مخرج په مابین کي هیڅ تعارض او تخالف نه سته، ځکه چي لسم مخرج د نون متحرک او نون ساکن مظهر دئ او دا مخرج د نون مخفٰی دئ فلا منافاة نو ګواکي د اخفاء په حالت کي اصل مخرج (رأس اللسان او وریٰ) لره هم دخل نه سته. لیکن ځنګه چي مغلوب لږ او تقریباً معدوم دئ او اغلب و اکثر تعلق د پزي د شپېلۍ وي ځکه نو د ډېر دخل لرونکي مقام لحاظ یې وکړي او د اخفاء په حالت کې یې د دواړو نونانو مخرج خېشوم وښووي او د دواړو مخرجو سره د تعلق درلودلو په سبب په دغه حال کي د نون نوم نونِ مرکب، نون متفرع، حرف فرعي، غنة حرفي او نون خفي دئ. **سوال:** دلته د حروفو د مخارجو بیان کېږي او مصنف رحمه الله فرمایي چي د دې مخرج ځخه غنه ادا کېږي او ښکاره خبره ده چي غنه یو صفت دئ ځکه چي غنه لغةً د غُنین ځخه مشتق ده ا و د غنین معنا ده "صَوْتُ الْغَزَالَةِ إِذَا ضَاعَ وَلَدَهَا" یعني د هوسۍ هغه آواز کوم چي دا د خپل زوي د ورکېدو یا ضائع کېدو په سبب کوي. او د غنې اصطلاحي تعریف دا دئ: هُوَ صَوْتٌ أَغَنٌّ شَبِيهٌ بِصَوْتِ الْغَزَالَةِ إِذَا ضَاعَ الْغَزَالَةُ وَلَدَهَا. مَجْهُوْرٌ لَطِيفٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيهَا. یعني غنه یو خېشومي او د پزي غوښي والا او نرم خوندور آواز دئ کوم چي په پزه کي پروت وي او د کوترو او هوسیو د آواز سره مشابه وي هغه وخت چي دوی یې د خپل زوي پر ورکېدو یا ضائع کېدو باندي کوي او ژبې لره په غنې کي هیڅ دخل نه سته. او ښکاره خبره ده چي یوازي غوښي او ښېښا ته حرف نه سي ویل کېدای، نو بیا حضرت مصنف رحمه الله د صفت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

=مخرج څنګه بیان کړي؟ **اول جواب:** دلته د غنې څخه مراد نون مخفٰی دئ نه د غنې صفت او ښکاره خبره ده چي نون مخفٰی حرف دئ نه صفت، نو مصنف رحمه الله د حرف مخرج بیان کړي نه د صفت او تفصیل دا دئ چي د شارح یماني رحمه الله للمقدمة پر قول باندي غنه پر دوه قسمه ده، اوله غنه صفتي چي دا په نون او میم مشدد یا مدغم کي ده او دوهمه غنه حرفي ده چي دا په نون مخفٰی او نون مدغم بادغام ناقص او په میم مخفٰی کي ده نو دلته مراد نون مخفٰی دئ. همدا ډول مکي رحمه الله په "رعایة" کي فرمایي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ سَاكِنٌ خَفِيٌّ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ وَاِنَّهَا حَرْفٌ مَجْهُوْرٌ لَا عَمَلَ لِلِّسَانِ فِيْهِ. یعني غنه نون ساکن خفي دئ چي د خېشوم څخه راوزي او دا حرف مجهوره دئ او ژبي لره په غنه کي هیڅ دخل نه سته. او جاربردي رحمه الله په وضاحت سره فرمایلي دي چي: اَلْغُنَّةُ نُوْنٌ مَخْفَاةٌ وَهِيَ مِنَ الْحُرُوْفِ الْفَرْعِيَّةِ. یعني غنه نون مخفٰی ده او د حروف فرعیه وو څخه ده. **دوهم جواب: دا دئ** چي دلته عبارت په تقدیر د غنې والا حرف دئ یعني هغه حرف چي غنه پکښي کېږي. **درېیم جواب:** دغه مخرج یې د فایدې د تکمیل په خاطر بیان کړي ځکه د نورو صفاتو د ادا محل او تلفظ مخارج مقرره دي او د غنې محلِ ظهور د ټولو صفاتو څخه مختلف دئ. او په مخارجو کي د حروفو قید للاکثر حکم الکل د لحاظ څخه دئ. **سوال:** غنه وایو او حرف ولي مراد کړو؟ **جواب:** د اخفاء په حالت کي څنګه چي پر ذات باندي د غنې د صفت غلبه وي یعني په دې حالت کي خېشومي آواز لره داسي دخل وي چي د دې څخه ماسېوا دا حرف ګرسره نه ادا کېږي یا که ادا هم سي ناقص وي، د دې وجهي خپله نون ته غنه وایي. لکه: زَيْدٌ عَدْلٌ. قُرْآنٌ هُدًى.
سوال: د دې بیان څخه معلومه سول چي نون مخفٰی حرف فرعي دئ، ځکه هغه د مخرج اصلي او خېشوم دواړو څخه ترکیباً ادا کېږي او د حرف فرعي تعریف دا دئ: اَیْ مَا يَتَرَدَّدُ بَيْنَ الْمَخْرَجَيْنِ. پر دې بناء باندي ضروري وه چي مصنف رحمه الله د نورو حروف فرعیه وو (اماله والا الف، تسهیل والا همزه، اشمام والا صاد) مخارج هم بیان کړي وای؟ **جواب:** څنګه چي د نورو حروف فرعیه وو دوه دوه مخارج هغه وه چي مخکي تېر سول او د نون مخفٰی دوهم مخرج د دغه ټولو مخارجو مذکوره وو څخه جلا دئ د دې وجهي یې د نون مخفٰی مخرج بیان کړي او د نورو حروف فرعیه وو مخارج یې بیان نه کړل. **سوال:** بعضي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخرج معلومولو طریقه دا ده:

چي دغه حرف ساکن کړه او د دې څخه مخکي متحرکه همزه راوړه هر ځای چي آواز ختم سي هغه یې مخرج دئ.

=حضراتو د نون مخفٰی تعریف داسي کړی دئ: هُوَ حَرْفٌ خَفِیٌّ یَخْرُجُ مِنَ الْخَیْشُوْمِ وَ لَا عَمَلَ لِلّسَانِ فِیْهِ. یعني نون مخفٰی یو خفي حرف دئ چي د پزي د شپېلۍ څخه راوزي او په دې کي ژبي لره هیڅ دخل نه سته. او د نحوي قاعده ده چي نکره تحت النفي عموم فایده کوي نو د "لَاعَمَلَ" څخه معلومېږي چي د نون مخفٰی په ادا کولو کي ژبي لره یو ذره دخل او تعلق هم نه سته، په داسي حال کي چي دا د تحقیق خلاف دئ؟ **جواب**: دلته مطلق د عمل لسان نفي مراد نه دي بلکي د دې څخه عمل خاص او تعلق مقید نفي مقصود دئ یعني ژبي لره داسي دخل نه سته څنګه چي د اظهار په حالت کي وي، نو دا د "لَا رَجُلٌ ظَرِیْفٌ فِی الدَّارِ" د قبیل څخه دئ. امام جزري رحمه الله په دې اړه فرمایي: لَا عَمَلَ لِلّسَانِ فِیْهِمَا کَعَمَلِهٖ فِیْهِمَا مَعَ مَا یَظْهَرَانِ اَوْ یَدْغَمَانِ بِغُنَّةٍ. یعني د اخفاء په حالت کي د دواړو نونانو په ادا کولو کي ژبي لره داسي عمل نه سته څنګه چي په حروف اظهار او حروف ادغام مع الغنة کي د ادا کولو په حالت کي سته.

ملا علي قاري رحمه الله فرمایي: وَاَنَّ النُّوْنَ الْمَخْفَاةَ مُرَکَّبَةٌ مِنْ مَخْرَجِ الذَّاتِ وَمِنْ تَحَقُّقِ الصِّفَةِ فِیْ تَحْصِیْلِ الْکَمَالَاتِ. یعني نون مخفٰی د ذات حرف د مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت غنه دواړو څخه مرکب دئ تر څو علی وجه الکمال ادا سي. یعني نون مخفٰی د ذات حرف مخرج (د ژبي کناره او تالو) او د تحقق صفت (غنې) څخه مرکب دئ تر څو په پوره دول ادا سي. یعني نون مخفی مرکب د خپل ذات حرف مخرج چي هغه د ژبي کناره او تالو دئ او د تحقق صفت چي هغه غنه ده د دغو دواړو څخه مرکب دئ تر څو په پوره توګه ادا سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حروفو د مخارجو اجمالي نقشه

(۱) مخرج: ا، و، ی	(۲) مخرج: ء، هـ	(۳) مخرج: ع، ح
په حالت کي د مده د خولې د خالیګاه څخه.	د حلق د آخر څخه کوم چي د سینې و خوا ته دئ.	د حلق د مابین څخه.
(۴) مخرج: غ، خ	**(۵) مخرج: ق**	**(٦) مخرج: ک**
د حلق د شروع څخه کوم چي د خولې و خوا ته دئ.	د ژبي پای کوم چي د حلقي ژوبي سره نژدې ده کله چي د لوړ تالو سره ولګېږي.	د همدغه قاف د مخرج څخه لږ د خولې و خوا ته.
(۷) مخرج: ج، ش، ی (غیر مده)	**(۸) مخرج: ض**	**(۹) مخرج: ل**
د ژبي مابین یا وسط اللسان چي کله د تالو د مابین سره ولګېږي.	د ژبي اړخ یا طرف اللسان چي کله د لوړو زامو سره ولګېږي. د چپه طرف څخه آسان او د راسته طرف څخه سخت دئ، د دواړو طرفو څخه په یوه وار ادا کول ډېر مشکل دئ.	طرف اللسان چي هر کله د لوړو څلور قسمه غاښو د وریو سره ولګېږي.
(۱۰) مخرج: ن	**(۱۱) مخرج: ر**	**(۱۲) مخرج: ط، د، ت**
دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو لره دخل نه سته.	دا هم د لام د مخرج په ډول دئ خو ضواحکو او ناب لره دخل نه سته او ظهر اللسان لره هم دخل سته.	ادنی اللسان چي کله د ثنایا علیا د بېخو سره ولګېږي.
(۱۳) مخرج: ظ، ذ، ث	**(۱۴) مخرج: س، ص، ز**	**(۱۵) مخرج: ف**
ادنی اللسان چي هر کله د ثنایا علیا د سرو سره ولګېږي.	رأس اللسان چي هر کله د ثنایا سفلی د سرو سره ولګېږي او یو څه ثنایا علیا لره هم دخل سته.	د لاندي شونډې نس ا و د ثنایا علیا سرونه دي.
(۱٦) مخرج: ب، م، و (غیر مده)		**(۱۷) مخرج: ن، م مخفی یا خېشوم**
"ب" د دواړو شونډو د لندې حصې د یو ځای کېدو څخه او "م" د دواړو شونډو د وچي حصې څخه او "و" (غیره مده) د دواړو شونډو د کامل ګول والي څخه ادا کېږي.		د نون او میم مخفی غنه د خېشوم یعني د پزي د شپېلۍ څخه ادا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه روښنايي

په کومو کيفيتو (ډولو) سره چي حروف ادا کېږي هغو کيفيتو (ډولو) ته صفات ويل کېږي. [۱] او هغه پر دوه قسمه دي؛ [۲] يو ډول يې دا دي که چيري

---

[۱] يعني د مخرج څخه د وتلو په وخت کي د حرف په آواز کي چي کوم کيفيت (ډول) يا حالت پيدا کېږي هغه ته صفت ويل کېږي.

[۲] صفات جمع د صفت ده. صفت وايي په لغت کي مَاقَامَ بَالشَّيْئِ يعني صفت هغه شئ دئ چي دې دربدل کوي په بل شي پوري. لکه رنګ چي په دېوال پوري ولاړ وي. او اصطلاحي تعريف يې دا ده: اَلصِّفَةُ هِيَ كَيْفِيَةٌ عَارِضَةٌ لِلْحَرْفِ عِنْدَ حُصُوْلِهِ فِي الْمَخْرَجِ. يعني صفت يو داسي کيفيت (ډول) دئ چي کله حرف د خپل مخرج څخه را ووزي نو دا صفت ور عارضېږي يعني ور ورانديي کېږي. د صفاتو څخه مخکي د اتو (۸) شيانو پېژندل ضروري دي؛ **اول د صفت لغوي او اصطلاحي معنا**: د صفت لغوي او اصطلاحي معنا مخکي تېره سول. **دوهم د صفت اقسام**: صفت پر دوه قسمه دئ؛ لازمي او عارضي. لازمي هغه صفتونه دي چي همېشه د حرف سره ورسره وي که چيري دغه صفتونه ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي يعني د هغه حرف لفظ يا معنا ته به يې تغير ورسېږي. او عارضي هغه صفتونه دي چي د حروفو د زينت يا ښايست له پاره وي چي د هغه په نه ادا کولو سره د حروفو ښايست له منځه ځي يعني يو وخت وي او يو وخت نه وي. لکه د را ډکوالي او باريک والي. **درېيم د صفاتو تعداد دئ**: ټول صفتونه اوولس (۱۷) دانې دي. **څلورم په حروفو کي څو صفات راځي؟** په حروفو کي پنځه (۵) يا شپږ (۶) او يا هم اووه (۷) صفتونه راځي. **پنځم په يوه حرف کي څو زيات صفات راځي او لږ څو صفات راځي؟** په يوه حرف کي زيات صفات اووه (۷) راځي او لږ صفات پنځه (۵) راځي. **شپږم په حروفو کي د صفاتو معلومولو طريقه**: د صفاتو معلومولو طريقه دا ده چي د صفاتو مجموعې ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه صفات ادا نه سي نو هغه حرف به ګرسره پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات ذاتيه، لازمه، مميزه او مقومه ويل کيږي.[۱]

دوهم قسم يې دا دي چي دا هغه حرف خو پاته سي خو هغه ښايست او زينت يې پاته نه سي او داسي صفاتو ته صفات محسنه، مزينه، محليه او عارضيه ويل کيږي،[۲] اول قسم يې اوولس (۱۷) صفتونه دي.[۳]

=ګورو که چيري هغه حرف په هغه مجموعه کي موجود وو خو ډېره ښه او که چيري نه وو، نو بيا د هغه مقابل صفت ته ګورو ځکه په مقابل صفت کي يې خامخا وي. مثلاً د همس مجموعې ته ګورو که چيري هغه حرف د همس په مجموعې کي موجود وي خو ډېر ښه او که نه وي نو په جهر کي خامخا سته. **اووم د هر صفت لغوي او اصطلاحي معنا او مطلب:** چي دا به د هر صفت سره يو ځاى راسي. **اتم د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو څه اثر لوېږي؟** د صفاتو د ادا کولو په وخت کي پر حروفو باندي د صفاتو اثر تمايز او جلا والي دئ يعني يو حرف د نورو حروفو څخه را جلا کوي.

[۱] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: لازمه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو سره همېشه ملګري دي. ذاتيه ځکه ورته وايي چي دا صفات د حروفو په ذات کي موجود دي. مميزه ځکه ورته وايي چی دا صفات د حروفو په مابين کی تمايز او جلا والي راولي. مقومه ځکه ورته وايي چي کوم صفت په يوه حرف کي وي هغه صفت په نورو حروفو کي نه وي.

[۲] د دې صفاتو د تسميې وجه دا ده: عارضيه ځکه ورته وايي چي دا صفات عارضي دي يعني کله کله وي او کله نه وي. محليه، مزينه او محسنه په دې وجه ورته وايي چي دا صفات د حروفو د ښايست له پاره دي يعني حروف په ښايسته کيږي. لکه د را ډکوالي او داسي نور.

[۳] **يادونه:** صفات لازمه پر دوه قسمه دي؛ متضاده او غير متضاده. اول لس صفات يې متضاده دي او پاته اووه (۷) صفات يې غير متضاده دي او تضاد يې بالمقابل دي. يعني هر صفت د مقابل ضد دئ لکه همس او جهر دغه دواړه صفتونه په خپل مابين کي سره =

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) همس: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مهموسه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزوری، سره و دربږي چي ساه جاري وي او په آواز کي يو قسم کښته والي (نرموالی) وي.[۲] او داسي حروف لس (۱۰) دي چي مجموعه يې دا ده: فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتَ.[۳]

(۲) جهر: [۴]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مجهوره وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و دربږي چي د ساه جاري کېدل بند سي او په آواز کي

=ضد دي يعني همس د شدت ضد نه دئ او شدت د جهر ضد نه دئ يعني د خپل مقابل ضد دئ د بل يوه ضد نه دئ.

[۱] همس په لغت کي کرار والي ته وايي.

[۲] د همس تعريف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي کمزوري سره ودربږي چي ساه جاري وي او په آواز کي يو قسم کښته والي وي. دا مطلب د لغت په مرسته سره د همس د لفظ څخه معلومېږي او "ساه جاري کېدل" په تعريف کي داخل نه دئ ليکن دا ساه جاري کېدل يې علامه ده چي مهموسه حروف بايد ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول اَثْ چي د کښته آواز سره ساه راوزي، ځکه چي ساه يو څه آواز جوړېږي او يو څه په خپل تنفسي حالت باندي پاته کېږي.

[۳] د دې مجموعې معنا دا ده: شوق او ترغيب ورکړئ هغه چا ته چي چپوالي يې غوره کړی وي.

[۴] جهر په لغت کي لوړوالي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو قسم لوړوالي وي.[۱] او د مهموسه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مجهوره دي. همس او جهر يو د بل مقابل (ضد) دي.

(۳) شدت:[۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته شديده وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و درېږي چي آواز بند سي او په آواز کي يو قسم سختي وي[۳] او داسي حروف اته (۸) دي چي مجموعه يې دا ده: اَجِدُكَ قَطَبْتَ.[۴]

(۴) رخوت:[۵]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته رخوه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورۍ سره و درېږي چي آواز جاري وي او په آواز کي يو قسم

---

[۱] د جهر تعريف همدومره دئ چي په مخرج کي آواز په داسي قوت سره ودرېږي چي په آواز کي لوړوالي وي. "او ساه جاري کېدل بند سي" دا عبارت د تعريف څخه خارج دئ ځکه چي دا محضي يوه علامه ده. مطلب يې دا دئ چي مجهوره حروف بايد ساکن ادا کړل سي. د مثال په ډول په اَذْ کي ټوله آواز په زوره سي، ځکه چي ټوله ساه آواز جوړېږي.

[۲] شدت په لغت کي سختي ته وايي.

[۳] د شدت معنا ده سختوالي او ټينګوالي يعني په مخرج کي آواز په داسي سختي سره ودرېږي که چيري په ساکن حالت کي د يوه حرف آواز جاري ساتل وغواړي نو دا نه سي کولای يعني امکان يې نه سته، نو اصلي تعريف داسي دئ چي حرف په داسي ټينګي او سختي سره ادا سي چي د سکون په حالت کي آواز بند سي. لکه: اَقْ.

[۴] د دې مجموعې معنا دا ده: ما ته تروش مخی پيدا کړې.

[۵] د را په کسره سره رِخوت په لغت کي نرموالي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرمي وي[1] او د شدیده او متوسطه حروفو څخه ماسیوا نور ټول حروف رخوه دي او د متوسطه بیان هم را روان دئ.

د همس او جهر په ډول شدت او رخوت هم یو د بل مقابل (ضد) دي او د دې دواړو صفتو په مابین کي یو بل صفت دئ.

توسط: [2]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته متوسطه او بینیه وایي.
مطلب د دې صفت دا دئ چي آواز په دې حروفو کي نه پوره بند وي او نه پوره جاري وي. [3] (حقیقة التجوید)

داسي حروف پنځه دي مجموعه یې دا ده: لِنْ عُمَرُ. [4]

دا توسط جلا صفت نه شمېرل کېږي ځکه په دې کي یو څه شدت او یو څه رخوت دئ نو د دې دواړو صفتو څخه جلا صفت نه سو.

---

[1] د تعریف خلاصه یې دا ده: چي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزوري سره ودرېږي چي په آواز کي یو ډول نرمي وي او د نرمي علامه دا ده چي د سکون په حالت کي د رخوه حروفو آواز جاري سي. د مثال په ډول: اَسْ.

[2] توسط په لغت کي د یو شي مابین ته وایي او اصطلاحي تعریف او مطلب یې خپله مصنف رحمه الله ذکر کړي دي. بله دا خبره یاد ساتل پکار ده چي توسط جلا صفت نه دئ ځکه که چیري بل صفت وګڼل سي نو صفتونه اتلس (۱۸) کېږي او حال دا دئ چي صفتونه اوولس (۱۷) دي. ځکه په توسط کي نه پوره شدت او نه پوره رخوت دئ نو ځکه توسط یو مستقل صفت نه بلل کېږي بلکي د شدت او رخوت ترمنځ یو صفت دئ.

[3] یعني نه د شدیده په ډول سختي پکښي سته او نه د رخوه په ډول نرمي پکښي سته بلکي د دواړو صفتونو تر مابین یو منځنی حالت دئ. خلاصه دا ده چي په دې صفت کي شدت ناقصه او رخوت ناقصه سته یعني دواړه صفتونه پکښي ناقص دي پوره نه دي.

[4] د دې مجموعې معنا دا ده: نرم سه اې عمره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

شبه: [۱]

په دې ځای کې یوه شبه ده، هغه دا ده چې حرف تا او حرف کاف یې په مهموسه کې هم شمېرلي دي په داسې حال کې چې په دې کې هم آواز بندېږي او د دې سبب یې په شدیده وو کې هم شمېرلی دي؟

د دې جواب دا دئ چې په دې دواړو حروفو کې همس کمزوری (ضعیف) دئ شدت زورور (قوي) دئ، نو د شدت د قوي کېدو په سبب خو به آواز بند سي خو د لږ همس کولو وروسته یو څه اندازه ساه هم جاري وي خو په دې ساه جاري کېدو کې هم ډېر احتیاط ساتل پکار دئ. ځکه که چیري آواز جاري سي نو کاف او تا به شدیده نه سي پاته بلکي رخوه به سي او دوهم دا چې په دې کې به د ها آواز پیدا سي او غلط به سي.

(۵) استعلاء: [۲]

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مستعلیه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کې همېشه د ژبې پای (اقصی اللسان) لوړ تالو ته پورته کېږي چې د هغه د لوړېدو په وجه دا حروف

---

[۱] په دغه شبه کې یو اعتراض واردېږي، د اعتراض خلاصه دا ده: چې حرف تا او حرف کاف دي په مهموسه کې هم شمېرلي دي او په شدیده کې دي هم شمېرلي دي نو دا څنګه کېدای سي چې په یوه حرف کې دي د همس په خاطر ساه جاري وي او د شدیده په خاطر دي آواز بند وي؟ موږ د دې اعتراض له پاره دوه جوابونه ورکوو؛ اول جواب دا دئ: چې په دې حروفو کې شدت قوي دئ خو د لږ همس سره ډېر نه. دوهم جواب دا دئ: چې تا به دا اعتراض هغه وخت کولای که چیري همس او شدت سره ضد وایي، موږ مخکي وویل چې د صفاتو تضاد بالمقابل دئ. د همس ضد جهر دئ ځکه که چیري یو سړی چپ وي د هغه آواز خو بند وي نو آیا د هغه ساه هم بنده وي او داسي نه ده.

[۲] استعلاء په لغت کې لوړوالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک ویل کېږي او داسي حروف اووه (۷) دي چي مجموعه یې دا ده: خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ.

(٦) استفال: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مستفله وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي پای (اقصی اللسان) و لوړ تالو ته نه پورته کېږي چي د نه پورته کېدو په وجه دا حروف باریک ویل کېږي.

د مستعلیه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله دي او دا دواړه صفتونه یعني استعلاء او استفال هم یو د بل مقابل (ضد) دي.

(۷) اطباق: [۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته مطبقه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروف د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابین (وسط اللسان) د لوړ تالو سره موښلي او داسي حروف څلور دي: (ص، ض، ط، ظ).

(۸) انفتاح: [۳]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته منفتحه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي د ژبي مابین (وسط اللسان) د لوړ تالو څخه جلا وي که څه هم د ژبي پای (اقصی اللسان) د پورته

---

[۱] استفال په لغت کي کښته والي ته وایي.

[۲] اطباق په لغت کي چسپېدلو ته وایي. یعني یو شی چي په بل شي پوري چسپ سي. په اطباق کي وسط اللسان د مقابل تالو سره چسپېږي.

[۳] انفتاح په لغت کي خلاصوالي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالو سره و موښلېږي لکه څنګه چي په قاف کي موښلي او که و نه موښلېږي. (جهد المقل مع شرح)

د مطبقه حروفو څخه ماسېوا نور ټول حروف منفتحه دي او دا دواړه صفتونه يعني اطباق او انفتاح يو د بل مقابل (ضد) دي.

(۹) اذلاق: [۱]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پيدا سي هغو ته مذلقه وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چي دا حروف د ژبي او شونډانو د کنارې څخه ډېر په آسانۍ او ژر سره ادا کېږي او داسي حروف شپږ (٦) دي چي مجموعه يې دا ده: فَرَّ مِنۡ لُبِّ. [۲]

يعني په دې کي چي کوم حروف شفوي دي هغه د شونډانو د کنارې څخه ادا کېږي او د شفويه مطلب په شپاړلسم مخرج کي تېر سوی دئ او کوم چي شفويه نه دي هغه د ژبي د کنارې څخه ادا کېږي. (درة الفريد للشيخ الدهلوی رحمه الله)

(۱۰) اصمات: [۳]

---

[۱] اذلاق په لغت کي طرف يا بغل ته وايي.

[۲] د دې مجموعې معنا دا ده: د عقل خاوند د بې عقل د مجلس څخه وتښتېدي، ځکه د ده عقل دا اجازه نه ورکوي چي د بې عقله سره کښېني.

[۳] اصمات په لغت کي سختي ته وايي.

يادونه: د څلورو صفتو پر بنياد په قرآن کريم کي چي څومره حروف دي هغه پر درې (۳) قسمه دي او هغه څلور صفتونه دا دي: استعلاء، استفال، انفتاح او اطباق. **اول قسم يې** مستعليه مطبقه دي چي دا څلور حروف دي: ص، ض، ط، ظ. دا څلور حروف همېشه ډک ويل کېږي ځکه چي په دې څلورو حروفو کي د ژبي پای (اقصى اللسان) او د ژبي مابين=

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته مصمته وايي. مطلب د دې صفت دا دئ چې دا حروف د خپل مخرج څخه په مضبوطي او سختي سره ادا کېږي، په آسانۍ او ژر سره نه ادا کېږي.

د مذلقه حروفو څخه ماسېوا نور ټوله حروف مصمته دي او دا دواړه صفتونه یعني اذلاق او اصمات یو د بل مقابل (ضد) دي.

دې لسو (۱۰) صفتو ته صفات لازمه متضاده وايي ځکه چې یو د بل مقابل (ضد) دي.

لکه مخکې چې موږ وویل چې مخته کوم صفات راځي هغو ته **"غیر متضاده"** وايي او د صفات متضاده وو څخه هیڅ حرف خالي نه پاته کېږي، بلکې څومره حروف چې دي پر هر حرف باندي د مقابل صفتو څخه یو نه یو صادقېږي. او صفات غیر متضاده په بعضو حروفو کې وي او په بعضو حروفو کې به نه وي **"صفات غیر متضاده"** دا دي:

(۱۱) صفیر: [1]

=(وسط اللسان) مقابل تالو ته پورته کېږي او په کومو حروفو کې چې د ژبي مابین او د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه ډک ویل کېږي. **دوهم قسم** یې مستعلیه منفتحه دي چې دا درې حروف دي: خ، غ، ق. دا درې حروف همېشه متوسط ویل کېږي یعني نه ډک او نه باریک، ځکه د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کې د ژبي مابین مقابل تالو ته نه پورته کېږي او په کومو حروفو کې چې یوازې د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه همېشه متوسط ویل کېږي. **درېیم قسم** یې مستفله منفتحه دي او دا حروف د مستعلیه مطبقه او مستعلیه منفتحه څخه ماسېوا نور ټوله حروف مستفله منفتحه دي، ځکه په کومو حروفو کې چې نه د ژبي مابین مقابل تالو ته پورته سي او نه د ژبي پای مقابل تالو ته پورته سي هغه حروف همېشه باریک (تش) ویل کېږي.

[1] صفیر په لغت کې شپېلکي ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومو حروفو کې چې دا صفت پیدا سي هغو ته صفیریه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چې د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي یو تېز آواز د شپېلکي په ډول راوزي او داسي حروف درې (۳) دي: ص، ز، س.[1]

(۱۲) قلقله:[2]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته حروف قلقله وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي د سکون په حالت کي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په مخرج کي حرکت پیدا کېږي.[3]

داسي حروف پنځه دي چي د هغو مجموعه دا ده: **قُطُبُ جَدٍّ**.[4]

(۱۳) لین:[5]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته حروف لینیه وایي. مطلب د دې صفت دا دئ چي دا حروف د خپل مخرج څخه په داسي نرمي ادا

---

(۱) صفیر پر درې (۳) قسمه دي؛ **اول قسم** یې صفیر اعلیٰ دئ چي هغه په حرف زا کي دئ. **دوهم قسم** یې صفیر متوسط دئ چي هغه په حرف سین کي دئ. **دریم قسم** یې صفیر ادنیٰ دئ چي هغه په حرف صاد کي دئ.

(۲) قلقله په لغت کي حرکت او جُنبش ته وایي.

(۳) قلقله پر دوه ډوله ده؛ یوه قلقله کُبری او بله قلقله صُغری ده. قلقله کبری هغه ده چي حرف د قلقلې د کلمې په پای کي راسي او هغه حرف به ساکن وي، سکون که عارضي وي او که اصلي. دوهم ډول یې قلقله صُغری ده هغه دا ده چي حرف د قلقلې د کلمې په مابین کي راسي او هغه حرف به ساکن وي په سکون اصلي سره ځکه قلقله پر ساکن حرف باندي کېږي.

(۴) د دې مجموعې معنا دا ده: د نېکبختۍ مدار او یا د نېکبختۍ ستوری او یا د بزرګۍ ستوری.

(۵) لین په لغت کي نرمي ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي که چیري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي.[۱]

داسي حروف دوه (۲) دي: واؤ ساکن او یاء ساکنه هر کله چي د دوی پر ماقبل (مخکي) حرف باندي فتحه (زور) وي. لکه: مِنْ خَوْفٍ، وَالصَّيْفِ.

(۱۴) انحراف:[۲]

په کومو حروفو کي چي دا صفت پیدا سي هغو ته منحرفه وایي او داسي حروف دوه (۲) دي: لام او را.

مطلب د دې صفت دا دئ چي د دې حروفو د ادا کېدو په وخت کي په لام کي د ژبي د کنارې و طرفته او په را کي د ژبي شاه (ظهر اللسان) او څه د لام و مخرج ته مېلان پیدا سي.[۳] (یعني د لام د ادا کېدو په وخت کي د را و مخرج

---

[۱] یعني د حروف مده آواز د جوف دهن څخه راوزي په دوی کي د آواز اوږدولو پوره پراخي (وسعت) سته. خو هر کله چي د حروف لینیو مخرج معلوم وو نو ځکه په دوی کي د آواز اوږدولو هیڅ امکان نه سته. لیکن د مد فرعي په احوالو کي به معلومه سي چي د مد بعضي صورتونه داسي دي چي په هغو کي د مد محل حروف لین وي او هغه کشېږي یعني مد پر کېږي. د دې اعتراض د دفع کولو له پاره د تجوید علماوو په حروف لین کي داسي نرمي غوره کړه چي پر دوی باندي مد کېدای سي همدغه نرمي ده چي د لین صفت ورته ویل کېږي او د مصنف رحمه الله دا عبارت د فکر کولو وړ دئ "چي که چیري څوک پر دې باندي مد کول وغواړي کولای سي چي مد پر وکړي".

[۲] انحراف په لغت کي میلان ته وایي.

[۳] په لام او را کي د انحراف مطلب دا دئ چي په دې دواړو کي د خپل مخرج څخه د متجاوز کېدو او یو او بل ته د مایل کېدو او ګرځېدو حالت پیدا کېږي. څنګه چي لام د حافة اللسان څخه شروع کېږي او وروسته د طرف اللسان یعني د را و مخرج ته میلان کوي. او را چي کله د طرف اللسان څخه شروع کېږي نو وروسته و ظهر اللسان او یو څه د لام و مخرج ته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته مېلان وي او د را د ادا کېدو په وخت کي د لام و مخرج ته مېلان وي. (درة الفريد)

(۱۵) تکرير: [۱]

دا صفت يوازي په حرف را کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي څنګه چي د دې د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي يوه لړزه يعني رېږدېدل وي له دې وجهي په دغه وخت کي د تکرار مشابهت وي. [۲]

دا مطلب نه دئ چي په دې کي تکرار ښکاره کړل سي ځکه چي دا بيا هم يو حرف دئ زيات حروف نه دي. [۳] (دُرة الفريد ملخصاً)

=ميلان کوي، نو د دې وجهي کوچنی چي کله خبري زده کوي نو د لام پر ځای را وايي. لکه د راکړه پر ځای "لاکه" او د راوړه پر ځای "لاوله" چي د دې انحراف په وجه د هغه څخه د را پر ځای لام ادا کېږي. (نهاية القول: ص: ۵۲)

[۱] تکرير په لغت کي لړزه يا رپېدو ته وايي.

[۲] د تکرير تعريف دا دئ(د حرف د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي لړزه وي الخ) او دا صفت يوازي په را کي دئ او دا بايد په داسي نرمي يا لطافت سره ادا کړل سي چي را مکرره نه سي او دا هغه وخت مکرره کېږي چي کله په ويلو کي د دې صفت د ښکاره کولو ښه کوښښ وسي. حقيقت دا دئ چي د دې صفت پټول پکار دئ ځکه چي د لړزې يا رپېدو د آواز سره څه تعلق ددئ؟ که څه هم مشدده وي. لکه: كَرَّةٌ او مَرَّةٌ. او په را کي د اذلاق همدغه تقاضا او غوښتنه ده.

[۳] دلته يوه خبره ياد ساتل ضروري ده چي تکرير پر درې (۳) قسمه دي: **اول عين تکرير دئ:** عين تکرير دا دئ چي يو حرف هم په خپل مخرج کي او هم په صفت کي مکرر سي. **دوهم مشابه بالتکرير دئ:** مشابه بالتکرير دا دئ چي يو حرف په مخرج او په صفاتو کي يو وي خو سامع يا اورېدونکی دا فکر وکړي چي تکرير يې وکړي. **درېيم عدم تکرير دئ:** عدم تکرير دا دئ چي يو حرف نه په مخرج کي وويل سي او نه په صفاتو کي وويل=

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۶) تفشي: [۱]

دا صفت یوازي په شین کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د شین د ادا کولو په وخت کي آواز دننه په خوله کي پاشل کېږي. (درة الفرید)

(۱۷) استطالت: [۲]

دا صفت یوازي په ضاد کي دئ. مطلب د دې صفت دا دئ چي د ضاد د ادا کېدو په وخت کي د مخرج د شروع څخه د مخرج تر پای پوري[۳] یعني د ژبي د حافې (حافة اللسان) د اول څخه تر آخره پوري آواز جاري وي.

=سي. نو دلته مراد مشابه بالتکریر دئ، ځکه که عین تکریر مراد سي نو په قرآن کریم کي به د ځان څخه حروف زیات سي او دا لحن جلي دئ او نه عدم تکریر مراد دئ ځکه په قرآن کریم کي به حروف کم سي او دا هم لحن جلي دئ او لحن جلي حرام دئ، نو ځکه دلته زموږ مراد مشابه بالتکریر دئ.

(۱) تفشي په لغت کي پاشلو ته وایي.

(۲) استطالت په لغت کي اوږدوالي ته وایي.

(۳) د دې عبارت څخه دا ښکاره سوه چي د ژبي د حافې اِبتدا د نواجذو د مقابل څخه کېږي او دغه اقصیٰ یي حافه ده او انتهاء یې په هغه برخه باندي کېږي کوم چي د ضواحکو مقابل دئ او همدغه ادنیٰ یي حافه ده، د کوم څخه چي د لام د مخرج ابتدا کېږي خو د مخرج د اوږدوالي په وجه په آواز کي هم یو څه اوږدوالي راځي. په ضاد او ظا کي لوي فرق خو د مخرج دئ ځکه چي د دواړو مخارج جلا جلا دي خو یو څه فرق یې په استطالت سره هم کېږي چي دا صفت یوازي په ضاد کي دئ او په پاته نورو صفاتو کي چي متضاده دي دواړه مشترک دي. د دې صفاتو د اشتراک په وجه ویل سوي دي چي ضاد مشابه بالظاء دئ دا تشابه او مشابهت قائمول او د عین ظا څخه د ساتلو مسئله د دې فن یوه نازکه مسئله ده چي د دې فرق ساتلو له پاره د مشاقو استادانو څخه استفاده کول ضروري ده. بیا دا هم یاد ساتل پکار دي چي د آواز په اوږدولو کي دي مبالغه نه کوي ځکه چي دا اوږدوالي یو معمولي او لږ دئ د یوه الف د اندازې څخه هم کم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني د ضاد مخرج چي څومره اوږد دئ نو په پوره مخرج کي د آواز د جاري کېدو له وجهي به آواز هم اوږد سي. (جهد المقل)

لومړۍ فايده:

که چيري و يو چا ته دا شبه (شک) وي چي دا اووه (۷) صفتونه چي په آخر کي ذکر سول په کومو حروفو کي چي دا صفتونه نه وي په هغو کي به د دې صفتونه ضد خامخا وي. د مثال په ډول په ضاد کي د استطالت صفت دئ نو په پاته ټولو حروفو کي به عدم استطالت وي، نو دا دواړه ضده چي سره يو ځاى سول نو ټولو حروفو لره شامل سول، نو بيا د صفات لازمه متضاده او غير متضاده وو څه فرق سو؟

د دې جواب دا دئ چي دا خو صحيح ده خو په صفاتو متضاده وو کي د هر صفت د ضد لپاره لپاره نوم هم وو[1] او د دواړو نومو څخه به پر هر حرف باندي يو نه يو نوم صادقېږي. دلته څنګه چي د ضد نوم نه سته له دې وجهي د ضد د صادق کېدلو اعتبار و نه کړل سو، په دې دواړو صفتو کي دا فرق سو.

دوهمه فايده:

يوازي د مخارجو او صفاتو ته د کتلو په وجه د خپل صحيح ادا کېدو يقين مه کوئ. په دې کي د يو مشاق استاذ څخه د مشق (تمرين) کولو ضرورت دئ. که چيري داسي يو استاذ درته پيدا نه سي نو بالکل د بې خبره پاته کېدو پر ځاى د تجويد د کتابو څخه ګټه اخيستل هم غنيمت دئ.

---

[1] د نوم د نه کېدو وجه دا ده چي عدم استطالت څه مفهوم وجودي نه دئ بلکي مفهوم سلبي دئ او د شيانو (اشياء) تعريفونه د حقائق ثابته وو او نفس الامري مفهوم په مقابله کي کېږي، د دې سببه عدم استطالت نه يو صفت وګڼل سو او نه ورته څه نوم تجويز سو داسي کول د علمي شان څخه منافي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه فايده:

د دې روښنايي په اول کي د صفت لازمه ذاتيه په تعريف کي ليکل سوي دي چي که چيري هغه صفت ادا نه سي نو هغه حرف به پاته نه سي. دا حرف نه پاته کېدل پر څو قسمه دي:

يو دا چي په بل حرف بدل سي.[1] دوهم دا چي هغه حرف خو وي ليکن په هغه کي څه کمي او نقصان راسي.[2] درېيم دا چي د هغه حرف عربيت پاته نه سي (يعني عجمي سي) بلکي د ځانه جوړ سوی حرف سي.[3]

همدا حال دئ د صحيح مخارجو څخه د حروفو د نه ادا کولو چي کله يو حرف سي او کله بل حرف سي، کله په هغه کي څه کمي راسي او کله بالکل د ځانه جوړ سوی حرف سي په داسي تېروتنو سره بعضي وختونه لمونځ هم فاسدېږي، له دې وجهي که چيري داسي غلطي وسي نو خاص د دغه ځای پوښتنه کول او د يوه معتبر عالم څخه د دې مسئلې پوښتنه کول ضروري ده.

همدارنګه د زور، زير يا کموالي او زياتوالي د تېروتنو همدغه حکم دئ چي د هغه مثالونه په دوهمه روښنايي کي ذکر سول. که چيري داسي د زور، زير او نوري داسي تېروتني وسي هم دي د يوه معتبر عالم څخه د مسئلې پوښتنه وکړل سي.

---

[1] د مثال په ډول که چيري په حرف طا کي د استعلاء او اطباق صفت ادا نه سي نو حرف تا به سي.

[2] د مثال په ډول قلقله و نه کړي يا په حرف شين کي تفشي و نه کړي.

[3] يعني يو غير عربي حرف سي. د مثال په ډول دال په ډال سره بدل سي. مونږ د ماليزيا په خلکو کي د دې ليدنه کړې ده چي دوی د دال پر ځای ډال وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه فایده:

په حروفو کې چې د مخارجو او صفات لازمه په سبب سره چې کومې نیمګړتیاوې کېږي د فن تجوید اصلي مقصد د هغو تېروتنو څخه ځان ساتل دئ. له همدې وجهې مو د مخارجو او صفاتو بیان د ټولو قاعدو څخه مخکې راوړي. اوس چې د صفات محسنه[1] متعلق قاعدې راځي، هغه د دې ذکر سوی مقصد څخه په دوهمه درجه کې دي خو اوس په عام ډول سره د دې دوهمې درجې د قواعدو لحاظ تر هغه اصلي مقصد زیات کېږي. د هغه وجه دا ده چې په دې قواعدو سره نغمه ښایسته کېږي او عام خلک د نغمې زیات خیال ساتي او د مخارجو او د صفات لازمه وو په نغمه کې هیڅ دخل نه سته له دې وجهې و دې ته توجه کمه کوي.

پنځمه فایده:

لکه څنګه چې دا د بې پرواهي خبره ده چې څوک په تجوید کې کوښښ نه کوي، همدا ډول زیاتی (تجاوز) بلل کېږي چې لږ قواعدي یادي کړي نو ځان کامل (پوره) وګڼي او نور حقیر، خوار او د هغوی لمونځونه فاسد وګڼي، یا په چا پسې لمونځ نه کوي. محقیقینو علماوو د عامو مسلمانانو د ګناهګاره کېدو او د هغوی د لمونځونو د نه صحیح کېدو حکم نه دي کړی. په دې کې د اعتدال درجه قائمول د هغو علماوو کار دئ کوم چې د قرآئت د ضروري ګڼلو

---

[1] محسنه یعني حروفو ته ښایست ورکوونکي صفتونه، محلیه یعني حروفو ته زینت ورکوونکي صفتونه خو دې صفاتو ته اکثره علماء صفات عارضه وایي. مطلب دا چې په دا صفتونه په حروفو کې همېشه نه وي بلکې کله وي او کله نه وي او که چیري دا صفتونه ادا نه سي نو د حروفو و ذات او حقیقت ته هیڅ تاوان نه رسېږي خو په ښایست کې یې فرق راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سره په فقه او حديثو باندي هم نظر ساتي، د دې مسئلې تحقيق په دوهمه روښنايي کي وګورئ.

د حروفو د صفاتو اجمالي نقشه

يادونه:

د دغه اوولسو (۱۷) صفاتو پر بنياد باندي ټوله حروف پر پنځه (۵) قسمه دي:

۱. اقوى: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي، که يو صفت د ضُعف پکښې وي پروا نه لري.

۲. قوي: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د قوت وي او لږيې د ضُعف وي.

۳. متوسط: هغه حروفو ته وايي چي بعضي صفات يې د قوت وي او بعضي صفات يې د ضُعف وي.

۴. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ټول صفات يې د ضُعف وي، که يو صفت د قوت پکښې وي پروا نه لري.

۵. ضعيف: هغه حروفو ته وايي چي ډېر صفات يې د ضُعف وي او لږيې د قوت وي.

شمېره	حروف	صفـــــــــــ					ـــات	تعداد	درجه
۱.	ا	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۲.	ب	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اذلاق	قلقله	.	٦	متوسط
۳.	ت	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۴.	ث	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۵.	ج	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	قوي
٦.	ح	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
۷.	خ	همس	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
۸.	د	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	٦	قوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

٩.	ذ	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
١٠.	ر	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	تكرير	٧	متوسط
١١.	ز	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفير	.	٦	متوسط
١٢.	س	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	صفير	.	٦	ضعيف
١٣.	ش	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	تفشي	.	٦	ضعيف
١۴.	ص	همس	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	صفير	.	٦	قوي
١۵.	ض	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	استطالت	.	٦	اقوى
١٦.	ط	جهر	شدت	استعلاء	اطباق	اصمات	قلقله	.	٦	اقوى
١٧.	ظ	جهر	رخوت	استعلاء	اطباق	اصمات	.	.	۵	اقوى
١٨.	ع	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
١٩.	غ	جهر	رخوت	استعلاء	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
٢٠.	ف	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	اضعف
٢١.	ق	جهر	شدت	استعلاء	انفتاح	اصمات	قلقله	.	٦	اقوى
٢٢.	ک	همس	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	ضعيف
٢٣.	ل	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	انحراف	.	٦	متوسط
٢۴.	م	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعيف
٢۵.	ن	جهر	توسط	استفال	انفتاح	اذلاق	.	.	۵	ضعيف
٢٦.	و	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لين	.	٦	ضعيف
٢٧.	هـ	همس	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	اضعف
٢٨.	ء	جهر	شدت	استفال	انفتاح	اصمات	.	.	۵	قوي
٢٩.	ی	جهر	رخوت	استفال	انفتاح	اصمات	لين	.	٦	ضعيف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه روښنايي

پوهېدل پکار دي چي دا صفتونه په ټولو حروفو کي نه دي، يوازي په اتو (٨) حروفو کي دي[1] چي په مختلفو حالاتو کي د مختلفو صفاتو رعايت کېږي هغه حروف دا دي:

لام، را، ميم ساکن او مشدد، نون ساکن او مشدد او په نون ساکن کي تنوين هم داخل دي که څه هم په ليکلو کي نون نه دئ خو په ويلو کي نون دئ. د مثال په ډول پر با چي دوه زوره وي نو بَنْ ويل کېږي.[2]

---

[1] ليکن د دې خبري مطلب دا نه دئ چي په فن تجويد کي يوازي او يوازي د اتو (٨) حروفو صفات عارضيه دي، ځکه د فن تجويد په کتابو کي د ادغام صغير او ادغام کبير ذکر هم سته کوم چي صفات عارضيه دي او په ډېرو حروفو کي پيدا کېږي. بلکي مطلب دا دئ په دې کتاب کي کوم چي د ابتدايي زده کوونکو له پاره دي او مختصر دئ يوازي د اتو (٨) حروفو صفات عارضيه ذکر کېږي د دغه اتو (٨) حروفو مجموعه دا ده: اَوْ يَرْمَلَانِ.

[2] نون ساکن هغه نون دئ چي مرسوم وي (ليکل سوی وي) او پر هغه باندي حرکت نه ويل کېږي. تنوين هغه نون ساکن دئ چي د اسم په آخر کي راسي او مرسوم نه وي. د نون ساکن او تنوين څلور مشهور توپيرونه دا دي: ١-نون ساکن په وقف او وصل دواړو حالتو کي ويل کېږي او نون تنوين يوازي په وصل کي ويل کېږي په وقف کي نه ويل کېږي. ٢-نون ساکن هر ځای مرسوم يعني ليکلی وي ماسيوا د دې څو لفظو څخه "لَيَكُوْنًا" (سورة يوسف) او "لَنَسْفَعًا" (سورة العلق) چي دا نون تنوين نه دئ او ماسيوا د "كَاَيِّنْ" د لفظ څخه چي هر ځای راسي. ٣-نون ساکن د کلمې په مابين کي او پای کي راتلای سي او تنوين همېشه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف چي همېشه د هغه مخکي زور وي، واؤ ساکن چي د هغه مخکي پېښ يا زور وي، ياء ساکنه چي هر کله د هغې مخکي زير يا زور وي، څلورمه روښنايي اول مخرج د الف او همزې فرق او حقيقت بيان سوی دئ بيا يې وګورئ.

په دغه حروفو کي ځيني داسي صفتونه سته چي بې له د استاد د ښوولو څخه ادا کېږي، د هغو صفاتو د بيانولو ضرورت نه سته. د مثال په ډول د الف، واؤ او ياء چيري ثابت پاته کېږي او چيري حذف کېږي. دلته يوازي هغه صفتونه ذکر کېږي چي په يوازي ويلو سره سړی نه په پوهېږي[1] بلکي په خپله اراده غواړي لکه ډک ويل، باريک ويل، غنه کول يا نه کول او مد کول يا نه کول. اوس د دې اتو (۸) حروفو قاعدې جلا جلا ذکر کېږي.

=د کلمې په آخر کي راځي. ۴-نون ساکن د کلمې په درو ډولو (اسم، فعل، حرف) کي وي او نون تنوين همېشه د اسم په آخر کي وي.

[1] د مثال په ډول د التقاء ساکنين په سبب اول ساکن حرف مده حذف کول. لکه: اَقِيۡمُوا الصَّلٰوةَ. يا کسره ورکړي او و يې وايي لکه: قُلِ ادۡعُوا اللّٰهَ او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه روښنايي

(دلام په قاعدو كي)

د "الله" په لفظ كي چي كوم لام دئ د دې ځخه مخكي كه چيري زور لرونكى يا پېښ لرونكى حرف وي نو دغه لام به ډك ويل كېږي. د مثال په ډول: اَرَادَاللهُ، رَفَعَهُ اللهُ او دې ډك ويلو ته تفخيم ويل كېږي.[1]

كه چيري د دې ځخه مخكي زير لرونكى يو حرف وي نو هغه لام باريك ويل كېږي. د مثال په ډول: بِسْمِ اللهِ او دې باريك ويلو ته ترقيق وايي.

د "الله" د لفظ ځخه ماسېوا نور ټوله لامونه باريك ويل كېږي. د مثال په ډول: مَاوَلّٰهُمْ او كُلَّهٗ.

يادونه:

د "اَللّٰهُمَّ" په لفظ كي هم همدا قاعده ده كومه چي د "الله" په لفظ كي ده، ځكه چي د دې په اول كي هم لفظ د "الله" سته.[2]

---

[1] د تفخيم معنا ده ډك ويل. لكه ځنګه چي په حروفو مستعليه او مطبقه وو كي شونډې را ټولول نه دي پكار همدا ډول په لام مُفخمه كي هم د دې خبري خيال ساتل پكار دئ چي شونډي ګول نه سي او د اسم جلاله په لام كي تفخيم هم پوره وسي.

[2] د دې قاعدې سره سم به د "سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ" او "قَالُوا اللّٰهُمَّ" لامونه به ډك ويل كېږي. او د "قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ" لامونه به باريك ويل كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتمه رو ښنايي

(د را په قاعدو کي)

لومړۍ قاعده:

که چيري پر را باندي زور يا پيښ وي هغه را به ډکه ويل کيږي. د مثال په ډول: رَبُّکَ، رُبَمَا. او که چيري پر را باندي زير وي[1] نو هغه را به باريکه ويل کيږي. د مثال په ډول: رِجَالٌ.

يادونه:

را مشدده هم يوه را ده، د هغې خپل حرکت ته اعتبار دئ چي ډکه ويل کيږي او که باريکه ويل کيږي.

---

[1] را مکسوره بالاتفاق باريکه ويل کيږي که کسره لازمي وي لکه: رِجَالٌ، يا عارضي وي لکه: وَاَنْذِرِ الَّذِيْنَ، يا کسره کامله وي لکه مثالونه چي يې تېر سول، يا کسره ناقصه وي لکه پر وَالْفَجْرِ چي وقف بالروم وسي، يا لکه په مَجْرٖهَا کي چي را مماله ده. دغه مکسوره را په مابين کي وي لکه: تَحْرِمُ، يا په طرف کي وي لکه: وَ الْقَمَرِ (د وصل په حالت کي). منونه يعني تنوين لرونکې وي لکه: مُقْتَدِرٍ، يا غير منونه يعني تنوين لرونکې نه وي مثال يې تېر سوی دئ او يا د دغه را مکسورې ماقبل ساکن وي لکه: الدَّارِ، يا متحرکه وي لکه: اَرِنَا. واضحه خبره دا ده که چيري د را وروسته حروف مستعليه راسي لکه: الرِّقَابِ، يا مستفله حروف راسي لکه: رِزْقًا، که مشدد وي او که مخفف وي لکه څنګه چي مخکي يې مثالونه تېر سول. (نهاية القول المفيد، ص: ۹۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثال په ډول د سِرًّا را به ډکه ویل کیږي او د دُرِّيٌّ را به باریکه ویل کیږي.
دغه قاعده به په راتلونکي دوهمه قاعده کې نه داخله وي لکه بعضي ناخبره کسان دغه ډوې (۲) را گڼي اوله ساکنه او دوهمه متحرکه دا خبره غلطه ده.

دوهمه قاعده:

که چیري را ساکنه وي[1] نو د هغې څخه د مخکي حرف حرکت ته کتل پکار دئ چي پر هغه باندي کوم حرکت دئ؟ که چیري زور یا پیښ وي نو هغه را به ډکه ویل کیږي. د مثال په ډول: بَرْقٌ او يُرْزَقُوْنَ. او که چیري زیر وي[2] نو هغه را به باریکه ویل کیږي. د مثال په ډول: وَاَنْذِرْهُمْ. خو د دې را د باریک ویلو له پاره درې (۳) شرطونه دي:

اول شرط دا دئ:

چي دا زیر به اصلي وي عارضي به نه وي، ځکه که چیري دا زیر عارضي وي بیا دا را باریکه نه ویل کیږي بلکي ډکه ویل کیږي. لکه: اِرْجِعُوْا. وګورئ چي را ساکنه هم ده او د هغې څخه مخکي حرف چي همزه دئ زیر هم لري خو لکه څنګه چي دا زیر[3] عارضي[1] دئ له دې سببه دا را ډکه[2] ویل کیږي.

---

[1] که د را حرکت اصلي وي لکه: وَانْحَرْ، یا عارضي وي لکه پر وَ دُسُرٍ او وَ نَهَرٍ باندي چي وقف وسي نو را ډکه ویل کیږي که څه هم سکون عارضي دئ.

[2] را چي ساکنه وي ماقبل یې مکسور وي دغه را باریکه ویل کیږي که څه هم دا سکون اصلي وي. لکه: فَانْتَصِرْ، یا عارضي وي یعني د وقف په سبب وي. لکه: حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ.

[3] لِدَفْعِ تَعَذُّرِ الْاِبْتِدَاءِ بِالسُّكُوْنِ. یعني د همزه وجود په دې خاطر دئ چي په کلام عربي کي ابتدا په ساکن سره محاله او مشکله ده. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکن بې له د عربي کتابو د ویلو څخه د دې پېژندنه نه سي کېدای چي کسره یعني زیر اصلي په کوم ځای کي دئ او زیر عارضي په کوم ځای کي دئ. په کومو ځایو کي چي تاسو ته شک یا شبه پیدا سي د یو عربي پوه څخه پوښتنه وکړئ او په دې قاعده باندي عمل وکړئ.

دوهم شرط دا دئ:

چي دا زیر او را به دواړه په یوه کلمه کي وي او که چیري په دوو (۲) کلمو کي وي[۳] نو بیا دا را باریکه نه ویل کېږي بلکي ډکه ویل کېږي. د مثال په ډول: رَبِّ ارْجِعُوْنَ،[۴] اَمِ[۵] ارْتَابُوْا.[۶] (دُرة الفرید)

---

[۱] ځکه په اِرْجِعُوْا کي همزه وصلي ده او همزه وصلي په خپله بالذات عارضي وي، د دې وجهي د همزه وصلي حرکت هم عارضي دئ.

[۲] لِاَنَّ الْاَصْلَ فِي الرَّاءِ التَّفْخِيْمُ كَمَا الْاَصْلُ فِي اللَّامِ التَّرْقِيْقُ. یعني ځکه اصل په را کي ډکوالي دئ لکه په لام کي چي اصل باریک والي دئ. منه

[۳] دې ته کسره منفصله وایي ځکه چي زیر او را په جلا جلا کلمو کي دي.

[۴] په رَبِّ ارْجِعُوْنِ او الَّذِیْ ارْتَضٰی کي که څه هم کسره اصلي ده خو د منفصل والي په خاطر را ډکه ویل کېږي یعني کسره په جلا کلمه کي ده او را په جلا کلمه کي ده.

[۵] وَكَسْرَةُ الْمِيْمِ عَارِضٌ اَيْضًا لِاِجْتِمَاعِ السَّاكِنَيْنِ فَيُرَقَّقُ هٰذِهِ الرَّاءُ لِفَقْدِ الشَّرْطَيْنِ. هٰذَا اَوْلٰى. یعني د میم کسره هم عارضي ده ځکه چي د التقاء ساکنین په خاطر یې کسره ورکړې ده، نو دغه را باریکه ویل کېږي ځکه چي دوه (۲) شرطونه پکښي نه سته او باریک ویل یې اولی او غوره دئ. منه

[۶] اَمِ ارْتَابُوْ په اصل کي اَمْ اِرْتَابُوْ دئ، د را ساکني ماقبل کسره منفصله هم ده او عارضي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې شرط پېژندنه د اول شرط په نسبت آسانه ده ځکه د کلمې يو والي او د کلمې دوه والي هر سړي ته معلومېږي.

دريم شرط دا دئ:

چې د هغې را ځخه وروسته به په هغه کلمه کې حروف مستعليه نه وي او که چيري داسي وي نو بيا دا را ډکه ويل کېږي او داسي حروف اووه (۷) دي چې د هغو ذکر په پنځمه روښنايي په پنځم صفت کې راغلی دئ.

د مثال په ډول: قِرْطَاسٍ، اِرْصَادًا، فِرْقَةٍ، لَبِالْمِرْصَادِ. په دې ټولو کې به را ډکه ويل کېږي. په ټول قرآن کې د دې قاعدې دا څلور لفظونه پيدا کېږي[1] او د دې شرط پېژندنه آسانه ده.

يادونه:

د دريم شرط سره سم د "كُلُّ فِرْقٍ" د لفظ را به هم په تفخيم سره ويل کېږي، خو لکه څنګه چې پر قاف باندې هم زير دئ،[2] نو له دې سببه د بعضي قاريانو په نزد ترقيق دئ او دواړه طريقې جائز دي.

---

[1] دا په ياد ولرئ چې لفظ د مِرْصَادٌ دوه ځايه دي، يو په سورة نباء کې "كَانَتْ مِرْصَادًا" او بل په سورة الفجر کې "لَبِالْمِرْصَادِ".

[2] دلته لکه څنګه چې د را وروسته قاف دئ او قاف د حروفو مستعليه وو څخه دئ او د را د تفخيم سبب دئ. خو لکه څنګه چې قاف مکسوره دئ په دې سبب سره د قاف تفخيم ضعيفه سو لکه څنګه چې مخکې معلومه سوې ده چې د کسرې په خاطر عارضي التفخيم حروف باريک ويل کېږي او په لازمي التفخيم حروفو کې په تفخيم کې يې ضعف راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

په درېیم شرط کې یې چې دا قید لیکلی دئ "چې که چیرې د داسي را څخه وروسته په هغه کلمه کې حروف مستعلیه نه وي". دا قید یې ځکه ووایه چې که چیرې حروف مستعلیه په بله کلمه کې وي یا د حروفو مستعلیه اعتبار نه سته. لکه: اَنْذِرْ قَوْمَکَ، فَاصْبِرْ صَبْرًا، په دې مثالو کې به را باریکه ویل کېږي.

درېیمه قاعده:

که چیرې د را ساکنې څخه پر مخکې حرف باندې حرکت نه وي هغه هم ساکن وي، داسې د وقف په حالت کې کېږي چې اوس به یې په مثالو کې ووینې نو بیا د هغې را د مخکني حرف څخه مخته یعني درېیم حرف ته ګورو که چیرې پر هغه باندې زور یا پېښ وي نو دا را به ډکه وایو. د مثال په ډول: لَیْلَةُ الْقَدْرِ، بِکُمُ الْعُسْرَ. په دې مثالو کې دواړې را ساکنې دي، حرف دال او حرف سین هم ساکن دي پر قاف باندې زور او پر عین باندې پېښ دئ له دې وجهې څخه د دې دواړو کلمو را به ډکه ویل کېږي.

که چیرې پر هغه باندې زیر وي نو را به باریکه وایو. لکه: ذِیْ الذِّکْرِ. دلته را هم ساکنه ده او کاف هم ساکن دئ او پر دال باندې زیر دئ له دې وجهې دا را باریکه ویل کېږي.

(۱) یادونه:

لیکن د دې ساکنې را څخه مخکې چې کوم حرف ساکن وي که چیرې دا حرف ساکن "ی" وي نو بیا د "ی" څخه مخکې حرف ته نه ګورو بلکې را په هر حالت کې باریکه وایو، د "ی" څخه مخکې چې هر حرکت وي. لکه: خَیْرٌ، قَدِیْرٌ. د دې دواړو را باریکه ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٢) یادونه:

د دریېمي قاعدې سره سم لفظ د "مِصۡرَ" او "عَيۡنُ الۡقِطۡرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو د دې را باریک ویل پکار دي. لیکن قاریانو د دې دواړو لفظو د را له پاره باریک[۱] او ډک[۲] دواړو طریقو سره ویلي دي، خو بهتره خبره دا ده چي په خپله پر را باندي چي کوم حرکت وي د هغه اعتبار وکړل سي.[۳] نو په لفظ د "مِصۡرَ"کي تفخیم اولی او غوره دئ او په "عَيۡنُ الۡقِطۡرِ" کي ترقیق اولی او غوره دي.

(٣) یادونه:

د دریېمي قاعدې پر بناء په سورة الفجر کي پر "اِذَا يَسۡرِ" باندي چي هر کله وقف وکړل سي نو دا را ډکه ویل پکار ده. لیکن ځینو قاریانو د دې را د باریک ویل اولی لیکلي دي[۴] خو دا روایت ضعیف دئ.[۵] ځکه نو دغه را د دریېمي قاعدې سره سم ډکه ویل پکار ده.

---

[۱] د علامه ابو عمرو داني رحمه الله او جمهورو قاریانو همدا مذهب دئ چي د مِصۡرَ او عَيۡنُ الۡقِطۡرِ را باریکه ویل کېږي. (نشر، ص: ١٠٦، ج: ٢)

[۲] د امام ابو عبدالله بن شُریح او نورو همدا رایه ده چي د مِصۡرَ او عَيۡنُ الۡقِطۡرِ را ډکه ویل کېږي. (نشر)

[۳] علامه جزري رحمه الله همدا قول غوره کړی دئ.

[۴] لِاَنَّ اَصۡلَهٗ يُسۡرِی فَرَقِّقُوا الرَّاءَ لِيَدُلَّ عَلَى الۡيَاءِ الۡمَحۡذُوۡفَةِ. یعني ځکه يُسَرِ په اصل کي يُسۡرِی دئ، نو را یې باریکه کړل تر څو پر حذف سوي یاء باندي دلالت وکړي. منه

[۵] حقیقت دا دئ چي فَاَسۡرِ، اَنۡ اَسۡرِ، وَالَّيۡلِ اِذَا يَسۡرِ، وَنُذُرِ، الۡجَوَارِ (شوری، رحمن، کورت). پر دې پنځو کلمو باندي که چیري وقف بالاسکان وسي نو په را کي تفخیم او ترقیق دواړه =

(c) ketabton.com: The Digital Library

=جائز دي. دا پنځه كلمې په اصل كي ياء لري؛ اولي دوې (٢) كلمې په اصل كي اَسْرِیُ وې، د آخره څخه يې ياء مده د حالت بنائي په سبب حذف كړې. يُسْرَ هم په اصل كي يُسْرِیُ دئ د فواصل په خاطر يې ياء حذف سوه. (يعني د آيتو د آخرو كلمو د مطابقت په خاطر يې ياء حذف كړل) همدا ډول په نُذُرِیُ كي ياء د اضافت د فواصل په خاطر حذف سوه، نو دلته پر را باندي د سكون عارضي كېدو او ماقبل مفتوح يا مضموم كېدو په خاطر پر را باندي تفخيم پكار دئ او د كلمې پر اصل باندي د دلالت كولو له پاره او په دې وجه چي د آخر څخه د ياء حذف عارضي دئ او عارضي حذف معتبر و نه ګڼل سي بلكي ياء په مثل د باقي وګڼل سي نو د را به باريكه وويل سي. او د الْجَوَارِیُ ياء متطرفه هم په قاعده د قاضٍ حذف سوې ده. علامه جزري رحمه الله ترقيق لره ترجيح وركوي او فرمايي: وَكَذٰلِكَ الْحُكْمُ فِي وَاللَّيْلِ اِذَا يَسْرِ فِي الْوَقْفِ بِالسُّكُوْنِ عَلٰى قِرَآءَةِ مَنْ حَذَفَ الْيَاءَ. فَحِيْنَئِذٍ يَكُوْنُ الْوَقْفُ عَلَيْهِ بِالتَّرْقِيْقِ اَوْلٰى. (نشر، ص: ١١١، ج: ٢)

شيخ علي بن محمد ضباع په شرح كي د شاطبيه فرمايي: لٰكِنْ يُسْتَحْسَنُ التَّرْقِيْقُ فِيْ اِذَا يَسْرِ وَ نُذُرِ عَلٰى حَذْفِ الْيَاءِ فِيْهِمَا لِلدَّلَالَةِ عَلَى الْيَاءِ وَ لِلْفَرْقِ بَيْنَ كَسْرَةِ الْاِعْرَاب وَ كَسْرَةِ الْبِنَاءِ. (ارشاد المريد للضباع، ص: ١٨٧ على حاشية الابراز)

صاحب د "غيث النفع" په اِذَا يَسْرِ كي د ياء د اثبات او حذف دوو قرآئتو او د هغو واختلاف ته د اشاره كولو وروسته فرمايي چي: د ياء د اثبات والا وو له پاره به را باريكه وي او د حذف والا وو له پاره به ډكه وي. ليكن د ده په كلام كي اختصار دئ او د ده مقصد د قرآئت ښوول دي، د ياء په اثبات يا نفي كي هغه مفصل بحث كول نه غواړي و المفصل حجة على المجمل.

قاري ابو محمد محی الاسلام صاحب پاني پتي رحمه الله فرمايي: "فَاَسْرِ او اَنْ اَسْرِ الفاظو كي چي كوم ائمه په همزه قطعي مفتوحه سره دغه الفاظ وايي، د هغوی له پاره وقفاً بعضي تفخيم وايي او بعضي په لحاظ د اصل سره ترقيق وايي". لكه څنګه چي په يَسْرِ كي ذكر سوه. =

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

د را څخه وروسته یو ځای په قرآن کریم کي اماله ده؛[1] نو د را دغه حرکت به زیر وګڼو او را به باریکه ووایو او هغه ځای دا دئ: بِسۡمِ اللهِ مَجۡرٖىهَا[2] دا را باریکه ویل کېږي لکه څنګه چي د "قِطۡرًىٰ" د لفظ را ویل کېږي، همدې ته اماله وایي چي فارسي والا ورته یاء مجهوله وایي نو د "مَجۡرٖىهَا" را به باریکه ویل کېږي.[3]

پنځمه قاعده:

هغه را چي د وقف په سبب سره ساکنه وي نو ښکاره خبره ده چي په هغه کي د دوهمي او دریمي قاعدې سره سم د هغې را څخه مخکي حرف ته او کله

=محقق علامه جزري رحمه الله فرمايي چي: "ترقیق اولی دئ". امام داني رحمه الله فرمايي چي تفخیم اولی دئ او دغه مذهب منصور او غوره دئ. (سبعه قرآئت، ص: ۲۴۴)
د ذکر سوي عبارت څخه د را د باریک والي ضعف نه معلومېږي د دغو پنځو کلمو و اصل ته په رجوع کولو سره که چیري د را د باریک والي جواز معلوم سي نو څه حرج یا تکلیف سته؟ د نور تفصیل له پاره نهایة القول المفید ۹۴ صفحه وګورئ!

[1] یعني د را څخه وروسته په الف کي یو ځای اماله ده. د اماله معنا ده را کږول یعني الف د یاء مده و طرف ته کږول او ویل.

[2] وَهُوَ فِي الۡاَصۡلِ مَجۡرَاهَا بِالۡاَلِفِ فَاُمِيۡلَتۡ. یعني دا په اصل کي مَجۡرَاهَا دئ په الف سره، وروسته یې اماله پکښي وکړل نو مَجۡرٖىهَا سو. منه رح

[3] وَلَا يَنۡظُرُ اِلَى اَنَّهُ فِي الۡاَصۡلِ اَلِفٌ وَ الرَّاءُ مَفۡتُوۡحَةٌ وَ حُكۡمُ هٰذِهِ الرَّاءِ التَّرۡقِيۡقُ. یعني دې ته نه کتل کېږي چي دا په اصل کي الف دئ او را مفتوحه ده او د دې را حکم ترقیق یا باریک والي دئ. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه ځخه هم مخکې حرف (درېیم حرف) ته کتل کېږي د هغه مطابق هغه را باریکه یا ډکه ویل کېږي.

دلته یوه بله خبره په یاد ولرئ چې دې اولني حرف ته کتل هغه وخت کېږي چې په وقف کې دا را بالکل ساکنه کړل سي لکه څنګه چې همدا د وقف عامه طریقه ده. لیکن د وقف کولو یوه بله طریقه هم ده چې په هغه کې موقوف علیه حرف بالکل نه ساکن کېږي، بلکې پر هغه باندې چې کوم حرکت وي هغه هم په ډېره آساني سره ادا کېږي او دې ته وقف بالروم وایي او وقف بالروم یوازې په زیر او پېښ کې وي. د دې مفصل بیان به په دیارلسمه روښنایي کې انشاء الله تعالی راسي.

دا خبره یادول ضروري ده چې که چیري پر داسي را باندې په روم سره وقف وسي نو بیا د را ځخه و مخکې حرف ته نه کتل کېږي بلکې په خپله چې پر هغه را باندې کوم حرکت وي د هغه موافق به ډکه یا باریکه ویل کېږي. لکه د "وَالْفَجْرِ" پر را چې په دې طریقه سره وقف وکړل سي نو را به باریکه وویل سي او پر را د "مُنْتَصِرٌ" باندې چې دا ډول وقف وکړل سي نو دا را به به ډکه ویل کېږي.[1]

---

[1] د دې ټولي قاعدې خلاصه دا سوه چې په وقف بالروم کې کوم چې په زیر او پېښ کې کېږي را مکسوره موقوفه بالروم به باریکه او را مضمومه موقوفه بالروم به ډکه وایو، لکه څنګه چې د وصل په حالت کې را مکسوره باریکه او را مضمومه ډکه وي. د دې وجهي ویل کېږي چې په وقف بالروم کې را په مثل د وصل وي یعني د وصل په حالت کې چې د را کوم حکم دئ په وقف بالروم کې هم د را هغه حکم دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه روښنايي

(د ميم ساکن او مشدد په قاعدو کي)

لومړۍ قاعده:

ميم که چيري مشدد وي نو په هغه کي غنه کول ضروري دہ. و پزي ته د آواز تلل د غنې[1] څخه عبارت دہ. لکه: لَمَّا. په داسي حالت کي دې ته حرف غنه ويل کېږي.[1]

---

[1] غنه په لغت کي زمزمې يا د آواز تلل و پزي ته او په اصطلاح کي: اَلْغُنَّةُ حَرْفٌ سَاكِنٌ يَخْرُجُ مِنَ الْخَيْشُوْمِ. يعني غنه يو حرف ساکن دئ چي د خيشوم څخه راوزي. غنه پر دوه قسمه دہ؛ يوه غنه يي آني دہ او بله غنه زماني دہ. غنه آني په ميم او نون کي وي يعني هغه ميم او نون چي مشدد يا ساکن نه وي. او غنه زماني بيا پر دوه قسمه دہ؛ يوه اصلي او بله طبعي يا ضمني دہ. غنه اصلي په ميم او نون مشدد کي وي لکه: اِنَّ، ثَمَّ، لَمَّا. او غنه طبعي يا ضمني پر پنځه (۵) ډولو دہ: ۱ – تر ميم ساکن وروسته چي بل ميم راسي. لکه: كَمْ مِنْ فِئَةٍ. ۲ – د ميم ساکن وروسته چي حرف با راسي. لکه: تَرْمِيْهِمْ بِحِجَارَةٍ. ۳ – تر نون ساکن يا تنوين وروسته چي ميم، واؤ، ياء او نون راسي. لکه: عَنْ مِّلَّةٍ، مِنْ وَّالٍ، مَنْ يَّرْغَبُ، مَنْ نَّشَآءُ، اِثْمًا مُّبِيْنًا، لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ. ۴ – تر نون ساکن يا تنوين وروسته چي د اخفاء حقيقي حروف راسي او هغه حروف پنځلس دي چي په لاندي ډول دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک. لکه: اَنْ يَّنْكِحَ، اَنْزِلْ، اَبًا شَيْخًا كَبِيْرًا، وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهُ. ۵ – تر نون ساکن =

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه:

د غنې اندازه یو الف دئ[۲] او د الف د اندازې معلومول آسانه طریقه دا ده چې خلاصي ګوتي بندي کړئ یا بندي ګوتي خلاصي کړئ او دا محضي یوه اندازه ده،[۳] خو اصل دارومدار (موقوف علیه) د مشاق استاد څخه په اورېدلو باندي دئ.

دوهمه قاعده:

میم که چیري ساکن وي نو د هغه وروسته کتل پکار دئ چي کوم حرف دئ؟ که چیري د هغه وروسته هم بل میم وي نو هلته ادغام[۴] کبري یعني دواړه

=یا تنوین وروسته چي حرف با راسي. په اصل کي دا پنځه قسمه نوري قاعدې دي خو غنه یي طبعي یې په ضمن کي پرته ده او د غنه یي زماني اندازه یو الف ده.

(۱) ځکه چي د حروف غنه په ډول په میم مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده. (نهایة القول المفید)

(۲) د دې وجهي د تجوید علماوو ویلي دي چي د مد طبعي په ډول غنه هم باید د دوو (۲) حرکتو د مقدار څخه نه زیاتول پکار دي او نه کمول. د غنې ښکاره کولو له پاره یو څه ځنډ او وخت پکار دئ خو په دې ځنډ کولو کي د مبالغې څخه ځان ساتل پکار دي.

(۳) ډېره ضروري خبره دا ده چي د میم مشدد څخه مخکي باید حرف مد پیدا نه سي څنګه چي په بعضي خلکو کي دا تېروتنه لیدل کېږي چي د لَمَّا پر ځای لَامَّا او د مِمَّ پر ځای مِیمَّ وایي.

(۴) ادغام په لغت کي "اِدْخَالُ الشَّيْئِ فِي الشَّيْئِ". یعني داخلول د یوه شي په بل شي کي. او په اصطلاح کي: هُوَ خَلْطُ حَرْفُ سَاكِنِ بِمُتَحَرِّكٍ بِحَيْثُ يَصِيْرَانِ حَرْفًا وَاحِدًا مُشَدَّدًا كَالثَّانِيْ وَ يَتَحَرَّكُ الْعَضُوُ عِنْدَ اَدَائِهِمَا تَحَرُّكًا وَاحِدًا. یعني ساکن حرف په متحرک حرف کي یو ځای کول او داسي یو ذات ځني جوړول چي د هغه څخه د دوو حروفو پر ځای یو حرف ځني جوړ سي او د ادا کولو په وخت کي عضوه (اندام) یو ځل په کار یوواړل سي یعني په یوه وار ادا سي. یعني =

(c) ketabton.com: The Digital Library

میمان به یو سي او د یوه میم مشدد په ډول به په هغه کي غنه وي. (حقیقة التجوید) لکه: اِلَيۡكُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ او دې ته ادغام صغیر مثلین وایي.[۱]

که چیري د میم ساکن وروسته حرف با وي نو هلته به د غنې سره اخفاء هم وي او د دې اخفاء مطلب دا دئ[۲] چي د میم د ادا کولو په وخت کي د دواړو شونډو وچه حصه ډېره په نرمي سره یو ځای کړئ او د غنې صفت به د یوه الف په اندازه زیات کړئ او د خېشوم څخه به یې ادا کړئ. بیا د هغه وروسته د شونډو د خلاصېدو مخکي د دواړو شونډو لنده حصه په سختي سره یو ځای

=دواړه حروف د یوه مخرج څخه بلا فصله ادا سي. ادغام پر دوه قسمه دي؛ یو ادغام تام دئ او بل ادغام ناقص دئ. ادغام تام هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه حرف کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې هم پاته نه سي. لکه: اَلَمۡ نَخۡلُقكُّمۡ. چي قاف په کاف کي داسي مدغم سوی دئ چي یو صفت یې هم پاته نه دئ. او ادغام ناقص هغه ته وایي چي مدغم حرف په مدغم فیه کي داسي مدغم سي چي یو صفت یې پاته سي. لکه: اِلَيۡكُمۡ مُّرۡسَلُوۡنَ. دلته اول میم په دوهم میم کي داسي مدغم سوی دئ چي د اول میم د غنې صفت پاته دئ.

(۱) لیکن دا وهم کول پکار نه دئ چي د میم ساکن وروسته میم راسي او دواړه یو ځای سي او مشدد یې کړي نو یوازي دې ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي، بلکي هر هغه ځای به دغه لفظ ویل صحیح وي په کوم ځای کي چي یو حرف ساکن وي او د هغه وروسته بیا هغه حرف متحرک راسي نو هغه به یو ځای ویل کېږي. د مثال په ډول: مَنۡ نَّشَآءُ، اِذۡ ذَّهَبَ. فَمَا رَبِحَتۡ تِّجَارَتُهُمۡ او داسي نور. دې ټولو ته ادغام صغیر مثلین ویل کېږي.

(۲) په میم کي د اخفاء کولو طریقه ښکاره کول ضروري ده. د مفهوم په لحاظ سره دومره پوهېدل پکار دي چي میم په سختي سره د اطباق شفتین (د چسپوالي د شونډو) څخه نه ادا کېږي، بلکي شونډي دي په نرمي سره یو ځای کړي او میم دي ادا کړي. په دې حالت کي دي د خېشوم څخه د غنې پر ښکاره کولو باندي ښه زور وکړئ، ځکه چي د اخفاء مطلب دا دئ چي د ذات حرف د ښکاره کولو پر ځای پټ ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او با ادا کړئ. (جهد المقل) لکه: وَمَنْ يَّعْتَصِمْ بِاللّٰهِ. او دې ته اخفاء شفوي وايي.[1]

که چیري د میم ساکن وروسته نه میم او نه با وه نو هلته په میم کي اظهار کېږي یعني میم به د خپل مخرج څخه بې له غنې ښکاره کېږي.

لکه: اَنْعَمْتَ. او دې ته اظهار شفوي وايي.

یادونه:

بعضي حافظان په دې اخفاء او اظهار کي د با، واؤ او فا یوه قاعده ګڼي او د دې قاعدې نوم يې د "بوف" قاعده ایښی ده.

بعضي په دې درو (٣) حروفو کي اخفاء کوي او بعضي په دې درو (٣) حروفو کي اظهار کوي او بعضي د دې حروفو سره میم ساکن ته یو قسم حرکت ورکوي. لکه: عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّآلِّيْنَ. يَمُدُّهُمْ فِىْ. دا ټول قولونه د قاعدې څخه خلاف دي، اولنی او دریيم قول خو کرسره غلط دئ او دوهم قول ضعیف دئ.[2] (درة الفرید)

---

[1] ځکه چي با او میم دواړه د شونډانو سره تعلق لري.

[2] **د بوف قاعدې جواب:** خلاصه دا ده چي د بوف په قاعدې کي څلور ډلي دي؛ مخفین، مظهرین، محرکین او محققین. مخفین په واؤ او فا کي اخفاء کوي ځکه دوی وايي چي تر میم ساکن وروسته چي حرف با راسي اخفاء کېږي، واؤ او فا هم حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ ځکه نو دلته هم اخفاء کېږي. مظهرین وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته واؤ او فا راسي اظهار کېږي، نو هر کله چي با راسي هم اظهار کېږي او دوی هم وايي چي دا حروف شفوي دي او د حروف شفوي حکم یو دئ. محرکین بیا د اختلاف د لیري کولو په خاطر میم ساکن ته یو څه حرکت ورکوي. او څلورمه ډله چي محققین دي هغوی وايي چي هر کله تر میم ساکن وروسته با راسي هلته اخفاء کېږي او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسمه رو ښنايي

(د نون ساکن او مشدد په قاعدو کي)

د شپږمي رو ښنايي په اول سر کي ما (تهانوي صاحب رحمه الله) ليکلي دي چي تنوين هم په نون ساکن کي داخل دئ. هلته بيا وګورئ! خو په دې قاعدو کي د نون ساکن سره د تنوين نوم هم د آساني له پاره اخيستل کېږي.

=هر کله چي تر ميم ساکن وروسته واؤ او فا راسي اظهار کېږي ځکه دوی وايي چي ميم ته تر واؤ او فا حرف با په مخرج کي ور نژدې ده، نو ځکه په با کي اخفاء کېږي او په واؤ او فا کي اظهار کېږي او همدا د محققينو قول صحيح او غوره دئ. **د پاته درو ډلو جواب دا دئ:** چي اول خو دا خبره محضي عقلي او قياسي ده ځکه چي نه په نقل او نه په ادا کي د دې ثبوت سته. دوهم دا چي د واؤ او فا ښخه مخکي اخفاء کول ډېر سخته او ثقيله ده. دريم دا چي په واؤ، فا او با کي دا فرق دئ چي په با کي خو دواړي شونډي پوره سره موښلي په خلاف د واؤ او فا ځکه په واؤ کي يوازي د دوو شونډو انضمام وي نه چي انطباق هم او په فا کي خو د ثنايا عليا سره لره هم دخل سته نو ضروري ده چي د واؤ او فا ښخه مخکي په ميم کي په ډېر احتياط او توجه سره کامل اظهار وکړي او د اخفاءِ ښخه ځان وساتي، ځکه چي د ميم په ډول واؤ او فا هم د دواړو شونډو ښخه ادا کېږي، د فا مخرج خو ميم ته نژدې دئ او واؤ خو د شونډانو ښخه ادا کېږي نو که چيري د يو څه بې احتياطي په سبب په دغه ميم کي اخفاء وسي، اوريدونکي به دا وګڼي چي ښنګه چي دا ښلور حروف د شونډانو ښخه ادا کېږي نو ځکه د با په رقم د واؤ او فا ښخه مخکي هم اخفاء کېږي او همدا ډول که چيري اظهار و نه سي نو ميم به د واؤ او فا سره مشابه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ قاعده:

نون که چیري مشدد وي نو په هغه کي غنه ضروري ده او د میم مشدد په ډول به ده ته هم په دې حالت کي حرف غنه ویل کېږي.[1] د نهمي روښنایي لومړۍ قاعده بیا وګورئ!

دوهمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري د حروف حلقي څخه یو حرف راسي نو هلته به د نون اظهار کوو. یعني په پزه کي به آواز نه بیایو او غنه به هم نه کوو. لکه: اَنۡعَمۡتَ، سَوَآءٌ عَلَيۡهِمۡ او داسي نور مثالونه. دې اظهار ته اظهار حلقي وايي.

حروف حلقي شپږ (٦) دي چي یو شاعر په دغه بیت کي را ټول کړي دي:

حروف حلقی شش بود ای نور عین ، همزه، ها، حا، خا، عین و غین

په څلورمه روښنایي کي دوهم، دریم او څلورم مخرج بیا وګورئ او د اظهار مطلب[2] د نهمي روښنایي په دوهمه قاعده کي وګورئ.

---

[1] په نون مشدد کي هم غنه ښکاره کول ضروري ده او د غنې د ښکاره کولو له پاره تراخي یا ځنډ ضروري دئ، لیکن دا تراخي باید د مد طبعي (اصلي) د اندازې څخه زیات نه وي. د نون د ادا کولو څخه مخکي د حرف مده د پیدا کولو څخه ځان ساتل ډېر ضروري دئ یعني چي اِن ځني این نه سي.

[2] د اظهار مطلب دا دئ چي حرف د خپل مخرج او صفاتو سره بې له غنې ښکاره کول او ادا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريېمه قاعده:

د نون ساكن او تنوين وروسته كه چېري د دې شپږو (٦) حروفو څخه يو حرف راسي چي د هغو مجموعه دا ده: يَرْمَلُوْنَ.[1] نو هلته به ادغام وي يعني نون به د هغه وروسته والا په حرف سره بدل سي او دواړه به يو سي. لكه: مِنْ لَّدُنْهُ. وګورئ! د نون څخه لام جوړ سو او دواړه لامونه يې يو كړل ځكه نو په ويلو كي يوازي يو لام ويل كېږي كه څه هم په ليكلو كي نون پاته دئ.

خو په دې شپږو (٦) حروفو كي دومره فرق دئ چي په څلورو حروفو كي غنه كېږي او دا غنه به د نون مشدد په ډول زياته كېږي، د هغو څلورو حروفو مجموعه دا ده: يَنْمُوْ.[2] لكه: مَنْ يُّؤْمِنْ، بَرْقٌ يَّجْعَلُوْنَ او داسي نور،[3] دې ته ادغام مع الغنه وايي. او كوم دوه چي پاته سوه يعني لام او را په دوی كي به غنه نه وي. لكه: مِنْ لَّدُنْهُ، مثال يې پورته تېر سوی دئ. په دې دوو (٢) حروفو كي هيڅ آواز هم پزي ته نه ځي يوازي د لام په ډول ويل كېږي او دې ته ادغام بلا غنه وايي. د نهمي روښنايي په لومړۍ او دوهمه قاعده كي د غني او ادغام[4] معنا بيا وګورئ!

---

[1] ترجمه اش اين است: خرامشت می كنند آن چند مردان. يعني هغه څو كسان پهلواني كوي. منهﷺ

[2] ترجمه اش اين است: نمو می يابد آن يک مرد. يعني هغه يو سړی نما پيدا كوي يا وده كوي. منهﷺ

[3] مِنْ وَّالٍ، يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ، مِنْ مَّاءٍ مَّهِيْنٍ، مَنْ نَّشَاءُ، اَمَنَةً نُّعَاسًا.

[4] د ادغام اصطلاحي مطلب دا دئ چي ساكن حرف په متحرک حرف كي داسي يو ځای ويل چي دواړه يو ځای مشدد ادا سي، اول حرف ته مدغم او دوهم ته مدغم فيه وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې ادغام یو شرط دا دئ چي دا نون او حروف یرملون به په یوه کلمه کي نه وي، که چیري وي بیا ادغام نه کیږي بلکي اظهار کیږي. لکه: دُنْیَا، قِنْوَانٌ، بُنْیَانٌ، صِنْوَانٌ. په ټول قرآن کریم کي د دې قاعدې دا څلور لفظونه دي، په دې لفظو کي چي کوم اظهار کیږي هغه ته اظهار مطلق وایي.

څلورمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري حرف با راسي نو هلته هغه نون ساکن یا تنوین په میم سره بدلیږي او په غنې او اخفاء سره به یې وایو. لکه: مِنْۢ بَعْدِ، سَمِیْعٌۢ بَصِیْرٌ.

په بعضي قرآنو کي د آساني له پاره د داسي نون او تنوین وروسته یو کوچنی میم هم لیکلی وي. لکه: مِنْۢ بَعْدِ او دې بدلېدو ته اقلاب او قلب وایي.

د دې نون د اخفاء مطلب او د ادا کولو طریقه داسي ده لکه د اخفاء شفوي طریقه، په نهمه روښنایي کي دوهمه قاعده بیا وګورئ!

پنځمه قاعده:

د نون ساکن او تنوین وروسته که چیري د دې دیارلسو (۱۳) حروفو څخه ماسېوا چي د هغو ذکر په ۲ – ۳ – ۴ قاعدو کي تېر سو بل کوم حرف راسي نو هلته به نون او تنوین په اخفاء[1] او غنه سره ویل کیږي او داسي حروف پنځلس

---

[1] اخفاء په لغت کي "اَلسَّتْرُ" یعني پټولو ته وایي. لکه څنګه چي عرب وایي: "اِخْتَفَی الرَّجُلُ عَنْ اَعْیُنِ النَّاسِ بِمَعْنٰی اِسْتَتَرَ عَنْهُمْ" یعني فلانی سړی د خلکو د سترګو څخه پټ سو. او په اصطلاح کي د اخفاء تعریف دا دئ: هُوَ النُّطْقُ بِحَرْفٍ سَاکِنٍ عَارٍ اَیْ خَالٍ عَنِ التَّشْدِیْدِ عَلٰی صِفَةٍ بَیْنَ الْاِظْهَارِ وَالْاِدْغَامِ مَعَ بَقَاءِ الْغُنَّةِ فِی الْحَرْفِ الْاَوَّلِ. یعني د نون او تنوین د ادا کولو په وخت=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، هغه دا دي: ت، ث، ج، د، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ف، ق، ک. او الف يې له دې وجهې پکښې حساب نه کړي چې الف د نون ساکن وروسته نه سي راتلای. (دُرة الفريد)

د دې اخفاء مطلب دا دئ چې نون ساکن او تنوين د اصلي مخرج څخه د ژبې د کنارې او لوړ تالو څخه جلا ولرئ او د هغه آواز په خيشوم کي پټ کړئ او داسي به يې واياست چې نه ادغام جوړ سي او نه اظهار بلکي د دواړه په منځ کي يو حالت وي. يعني نه د اظهار په ډول د هغو په ادا کي د ژبې سر د لوړ تالو سره ولګېږي او نه د ادغام په ډول د وروستنه حرف د مخرج څخه ووزي بلکي بې له څه دخله د ژبې [1] او بې له تشديده [1] يوازي د خيشوم څخه د غنې

=کي د ژبې سر د تالو سره نژدې يعني د تالو څخه يې لږ ليري کړئ، د دې آواز په خيشوم کي پټ کړئ او د غنې صفت د يوه الف په اندازه پاته ولرئ او داسي يې وواياست چې نه کامل اظهار او نه کامل ادغام ناقص وي، بلکي د دې دواړو منځنى حالت وي چې نه د اظهار په ډول د ژبې سر د تالو سره محکم او په پوره ډول سره وموښلي او نه د ادغام ناقص په ډول چې د اصلي مخرج څخه قطعاً بې تعلق او پر وروستنه مخرج باندي کمالِ اعتماد او تعلق وي، بلکي د دې دواړو حالتو په مابين کي د اصل مخرج سره لږ تعلق او يو سپک لګېدل دئ نه په پوره ډول سره. د اخفاء حروف دغه پنځلس دانې دي چې په لاندي بيت کي را ټول سوي دي:

تاء و ثاء و جيم و دال و ذال و زاء و سين و شين　　صاد و ضاد و طاء و ظاء و فاء و قاف و کاف بين

[1] يعني د ژبې طرف او تالو لره د نون مخفاة په ادا کولو کي دخل مه ورکوئ او که چيري په لږ اندازه د ژبې طرف د تالو سره ولګېږي نو دا د اخفاء د حقيقت سره منافي نه دئ، بلکي ياد ساتل پکار دي چې طرف لسان (د ژبې طرف) او تالو په مابين کي که چيري فاصله پيدا سي نو د خولې په خاليګاه کي به آواز وغوړېږي او د مد د پيدا کېد بېره ده يعني د اَنْذَرْتَهُمْ پر ځاى به آنْذَرْتَهُمْ جوړ سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفت د یوه الف په اندازه په یاد ولرئ او ادا یې کړئ. خو تر څو چې د اخفاء مشق د یو ماهر استاد څخه میسر نه وي تر هغو پوري دي یوازي په غنې سره وایي ځکه چې په اوریدو کي غنه او اخفاء یو د بل سره مشابه دي. د نون مخفی مثال: ءَاَنْذَرْتَهُمْ. د تنوین مخفی مثال: قَوْمًا ظَلَمُوْا او داسي نور.

لیکن بیا هم آساني په خاطر د دې اخفاء یو څو مثالونه په خپله ژبه کي درته وایمه چي یو څه په پوه سي[۲] لکه: رنګ، تنګ، پړانګ او نور.

وګورئ! په دې الفاظو کي نون نه د خپل مخرج څخه ادا سوی دئ او نه هم په وروسته حروفو کي ادغام سوی دئ.

د دې نون اخفاء ته، اخفاء حقیقي وایي[۳] او د نون اظهار ته چي د هغه بیان په دوهمه قاعده کي تېر اظهار حلقي وایي او کوم بیان چي په درېیمه

---

[۱] ځکه د نون په وروسته حرف کي که چیري د هغه په مخرج کي د نون غنه ادا کړل سي نو دا به ادغام مع الغنة سي او د نون وروسته حرف صفا یا یو څه اندازه مشدد ویل کوم چي بالکل غلط دئ. د مثال په ډول: اَنْفُسَهُمْ. د نون مخفاة د ادا کولو په وخت کي که چیري د ثنایا علیا طرفونه د لاندي شونډې د دننه حصې سره ولګېږي نو دا اخفاء صحیح نه ده.

[۲] رنګ، تنګ او نور کوم مثالونه چي ورکړل سوي دي دا محضي تقریبِ ذهني او د تفهیم له پاره دئ. په حقیقت کي په دې مثالو کي د اخفاء حقیقي آواز نه پیدا کېږي په دې ټولو مثالو کي د نون د وروسته حرف د آواز سره یو ځای غنه پیدا کېږي. زموږ په فکر اخفاء هم د ضاد په ډول یوازي د عربي ژبي د خصوصیاتو څخه ده، ځکه چي په بله ژبه کي د اخفاء حقیقي مثال ممکن نه دئ.

[۳] اخفاء په میم کي هم کېږي خو هغه دومره قوي نه ده څومره چي په نون کي قوي ده ګویا اخفاء په اصلي او حقیقي ډول سره په نون کي ده، ځکه خېشوم (د پزې بېخ) ته طرف لسان او تالو ته چي د نون مخفاة مخرج دئ، د شونډو په مقابل ډېر نژدې دئ ځکه نو د میم په مقابل کي په نون کي اخفاء او غنه ډېره کامله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعده کي تېر سو هغه ته اظهار مطلق وايي، لکه څنګه چي د میم اظهار او اخفاء ته شفوي وايي چي د هغه بیان په نهمه روښنايي په دوهمه قاعده کي تېر سوی دئ.

یوولسمه روښنايي

(د الف، واؤ او د یاء په قاعدو کي)

هر کله چي دا حروف ساکن وي؛ د الف څخه پر مخکي حرف[1] باندي زور وي، د واؤ څخه مخکي پېښ وي او د یاء ساکنې څخه مخکي زیر وي او په داسي حالت کي د دې نوم مده دئ. څلورمه روښنايي بیا وګورئ!

ولاړ زور، ولاړ زیر او خنجري پېښ هم په حروف مده کي داخل دي ځکه چي ولاړ زور د الفِ مده آواز ورکوي، ولاړ زیر د یاءِ مده او خنجري پېښ د واؤِ مده آواز ورکوي. په راتلونکو قواعدو کي به موږ یوازي د مده لفظ لیکو ځکه هر ځای داسي اوږد نوم څوک لیکي!؟

لومړی قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه دواړه په یوه کلمه کي وي، نو هلته دا مده موږ کشوو او داسي کشولو ته مد[1] وايي.

لکه: سَوَآءٌ، سُوْٓءٌ، سِيْٓئَتْ.

---

[1] د الف همېشه همدا یو حالت وي یعني ساکن، بې حرکته او ماقبل یې مفتوح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) مد په لغت کي مطلق اوږدوالي او زياتوالي ته وايي. الله ﷻ په خپل قول کي فرمايي: يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ اَىْ يَزِدْكُمْ. او عرب وايي: مَدَدْتُ مَدًّا اَىْ زِدْتُ زِيَادَةً. او په اصطلاح کي: هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ مَعَ النَّفَسِ بِالْحُرُوْفِ لِيْنٍ اَوِ الْمَدَّةِ. يعني اوږدوالي يا زياتوالي د آواز دئ د ساه سره پر حروف لينو يا حروف مده وو باندي. په اتحاف فضلاء، ص: ۳۷ کي داسي ليکلي دي: هُوَ اِطَالَةُ الصَّوْتِ عَلٰى حَرْفِ الْمَدِّ بِحَسَبِ الرِّوَايَةِ. وَ قِيْلَ: طُوْلُ زَمَانُ صَوْتِ الْحَرْفِ فَلَيْسَ بِحَرْفٍ وَ حَرَكَةٍ وَلَا سُكُوْنٍ، بَلْ هُوَ شَكْلٌ دَالٌّ عَلٰى صُوْرَةٍ غَيْرِهٖ كَالْغُنَّةِ فِى الْاَغْنِّ فَهُوَ صِفَةٌ لِلْحَرْفِ. يعني مد په لغت کي اوږدولو او زياتولو ته وايي او د مجويدينو په اصطلاح کي د مد معنا دا ده چي خاص پر حروف مده او لين باندي د روايت، نقل او سَماع موافق آواز اوږدول. نو که چيري پر نورو حروفو باندي آواز اوږد سي نو پر هغه باندي د "مد" اطلاق نه کېږي. او بعضي حضراتو ويلي دي: چي "مد" د حروف مده او لين د آواز د زماني د اوږدولو نوم دئ او ډېر وختونه د قرآوو په اصطلاح کي د "مد" اطلاق پر هغه شکل هم کېږي کوم چي قرآوو د حروفِ مده او حروف لين پر مديت او اوږدوالي باندي د دلالت کولو له پاره وضع او مقرر کړي دي او دا تسميه د "اَلدَّالِ بِاِسْمِ الْمَدْلُوْلِ" د قبيل څخه ده. او دا مد نه حرکت دئ او نه سکون دئ او نه هم حرف دئ بلکي مد د هغه شکل نوم دئ کوم چي د حروف مده او حروف لين پر هغه هيئت ملفوظية باندي دلالت کوي کوم چي د حرف اَغنّ د غنې په ډول دئ، نو مد د حرف صفت دئ.

د مد ثبوت په ډېرو احاديثو سره ثابت دي يو څو له هغو احاديثو څخه دا دي: په بخاري شريف ج: ۲، ص: ۷۵۴ کي ليکلي دي: قتادة رضي الله عنه فرمايي: چي ما د حضرت انس بن مالک رضي الله عنه څخه د نبي کريم ﷺ د تلاوت په باره کي پوښتنه وکړه. نو انس بن مالک رضي الله عنه په جواب راته وفرمايل: كَانَ يَمُدُّ مَدًّا. يعني نبي کريم ﷺ به د مد پر ځای يو مد کوي. او په يوه روايت کي راغلي دي: كَانَتْ مَدًّا ثُمَّ قَرَاَ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَمُدُّ بِبِسْمِ اللهِ وَ يَمُدُّ بِالرَّحْمٰنِ وَيَمُدُّ بِالرَّحِيْمِ. يعني نبي کريم ﷺ د مد سره تلاوت کوي لکه څنګه چي حضرت انس رضي الله عنه بِسْمِ اللهِ وويل او اللهِ، الرَّحْمٰنِ او الرَّحِيْمِ په درو سره وو کي يې پر الف او ياء مده=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې نوم مد متصل دئ او دې ته مد واجب هم وايي. د دې مد د کشولو اندازه درې الفه يا څلور الفه قدر ده او د الف اندازه د نهمې روښنايي د لومړۍ قاعدې په يادونه کې ليکلې ده د هغې طريقې موافق د درو يا څلورو ګوتو په بندولو او خلاصولو سره دغه اندازه معلومېږي. خو دغه اندازه د هغه اندازې څخه جلا ده کوم چې د حروف مده اصلي اندازه ده. د مثال په ډول په جَآءَ کې که همزه نه وې نو بيا هم د الف خو يو څه اندازه ده، نو د دې اصلي مقدار څخه ماسيوا[1] د مد کولو اندازه ده.

=باندې مد اصلي وکړي او پر الرحيم باندې يې مد فرعي وقفي هم وکړي. په اعلاء السنن کې ليکلي دي چې: قطبه بن مالک ﷺ فرمايي: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ قَرَاَ فِي الْفَجْرِ "ق" فَمَرَّ بِهٰذَا الْحَرْفِ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" فَمَدَّ "نَضِيْدٌ". رواه ابن ابی داؤد باسناد جيد فی فتح الباري ج: ۹، ص: ۹۰. يعني ما د نبي کريم ﷺ څخه د سهار په لمانځه کې سورة ق واورېدې نو هر کله چې نبي کريم ﷺ "لَهَا طَلْعٌ نَضِيْدٌ" ته ورسېدي نو د "نَضِيْدٌ". پر لفظ باندې يې مد عارضي وقفي وکړي. په نهاية القول المفيد ص: ۱۳۱ کې ليکلي دي: چې د حضرت انس ﷺ څخه منقول دي: مَنْ قَالَ لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَ مَدَّ بِهَا صَوْتَهُ، اَسْكَنَهُ اللهُ دَارَ الْجَلَالِ، دَارًا سَمّٰى بِهَا نَفْسَهُ، فَقَالَ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ وَرِزْقُهُ النَّظْرُ اِلٰى وَجْهِهِ الْكَرِيْمِ. يعني کوم سړي چې لَا اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وويل او په هغه کې يې خپل آواز اوږد کړي، هغه ته به الله تعالی دَارَ الْجَلَالِ (د بزرګۍ او عظمت مقام) کې ځای ورکړي او دا داسې ځای دئ د کوم الفاظ چې حق تعالی شانه د خپل ذات مقدسه په صفتي نومونو کې هم راوړي دي، لکه څنګه چې د الله ﷻ ارشاد دئ: ذُوالْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ (عظمت او احسان والا ذات [سورة الرحمن])، همدا ډول داسې سړي ته به الله ﷻ د خپل نوراني ذات ديدار هم ور نصيب کړي. (اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْهُمْ بِفَضْلِكَ الْعَمِيْمِ)

[1] د مصنف رحمه الله مقصد دا دئ چې د مد متصل په اندازه کې دوه قوله دي؛ په يوه قول کې د څلور الفو په اندازه دئ او په بل قول کې د پنځو الفو په اندازه دئ. د دې څخه زياته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته همزه وي او دا حرف مده او همزه په یوه کلمه کي نه وي، بلکي د یوې کلمې په آخر کي حرف مده وي او د دوهمي کلمې په شروع کي همزه وي، هلته دي هم دا حرف مده کشوي یعني په مد سره دي یې وایي. لکه: اِنَّآ اَعۡطَيۡنٰكَ، الَّذِيۡٓ اَطۡعَمَهُمۡ، قَالُوۡٓا اٰمَنَّا.

خو دا مد هغه وخت کېږي چي دواړي کلمې یو ځای سره وویل سي او که چیري د یو عذر له سببه پر اولني کلمې باندي وقف وکړل سي، بیا دا مد نه کېږي او دې ته مد منفصل او مد جائز[1] هم وایي.[2] د دې اندازه هم درې یا څلور الفه ده لکه څه ډول چي د مد متصل اندازه وه.

=اندازه نه سته ځکه چي دا کتاب د امام حفص رحمه الله د روایت له پاره لیکل سوی دئ او د امام حفص رحمه الله په نزد دلته په مد متصل کي توسط کېږي او د توسط زیاته اندازه پنځه الفه ده. که چیري یو الف زیات سي یعني د شپږو (٦) الفو په اندازه سي نو توسط نه ورته ویل کېږي، بلکي طول ورته ویل کېږي او دا د امام حفص رحمه الله په روایت کي ناجائز دئ. مطلب دا دئ چي د امام حفص رحمه الله په روایت کي په مد متصل کي طول نه سته بلکي توسط دئ او د توسط زیاته اندازه پنځه الفه ده. په یاد ولرئ چي دلته د الف څخه مراد حرکت دئ، نو خلاصه دا سوه چي په مد متصل کي توسط کېږي د څلور الفو په اندازه یا د پنځو الفو په اندازه.

[1] تُسَمّٰى بِالۡجَائِزِ لِاَنَّ بَعۡضُ الۡاَئِمَّةِ لَا يُوۡجِبُهُ. یعني دې ته مد جائز هم وایي ځکه چي د قرآئت بعضي امامان دا مد واجب نه ګڼي. منه رح

[2] دې مد ته مد جائز د امام حفص رحمه الله د یوه طریق (طریق جزري) مطابق ویل کېږي. په دې طریق کي مد کول او نه کول دواړه جائز دي، خو په طریق شاطبي کي د مد متصل په ډول په دې کي هم مد کول ضروري دئ او د مد منفصل اندازه هم د مد متصل په ډول څلور یا پنځه الفه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څوک د دغو دواړو مدو یعني مد متصل او مد منفصل فرق نه سي کولای فکر دي نه کوي ځکه چي دواړه یو ډول ویل کیږي.

درېيمه قاعده:

که چيري په یوه کلمه کي د حرف مده وروسته یو حرف ساکن وي چي د هغه سکون اصلي وي یعني د وقف په خاطر ساکن نه وي. لکه: آلْئٰنَ په دې کي اول حرف همزه دئ، دوهم حرف الف دئ او هغه مده دئ او درېيم حرف لام ساکن دئ او د لام سکون خو ښکاره دئ چي د وقف په خاطر نه دئ. که چيري پر دې باندي وقف و نه سي هم لام ساکن ویل کیږي[1] او پر دې باندي هم مد کیږي.[2] د دې مد نوم مد لازم دئ او د دې اندازه درې (۳) الفه ده[3] او داسي مد ته مد کلمي مخفف وايي.

---

[1] د سکون اصلي او عارضي د پېژندلو په خاطر يې دا وفرمايل ځکه پر لام وقف نه سي کېدای، ځکه چي وقف د کلمې په مايين کي جائز نه دئ همېشه د کلمې په آخر کي کيږي.

[2] د مد لازمي کلمي تعريف داسي په یاد کړئ: چي د حرف مد وروسته حرف باندي سکون اصلي وي او دا حرف مد به په قرآني کلمه کي وي. دا دي هم واضحه وي چي په ټوله قرآن کي (د امام حفص رحمه الله د روایت مطابق) د مد لازمي کلمي مخفف مثال یوازي دغه یو لفظ "آلْئٰنَ" دئ کوم چي په سورة یونس کي دوه ځایه راغلی دئ.

[3] په یاد ولرئ چي دلته د مصنف رحمه الله د یو الف د اندازې څخه مراد دوه حرکته دي، نو ګویا د شپږو (٦) الفو په اندازه طول کیږي. د مد لازمي په څلورو اقسامو کي په اتفاق د قرآوو طول د شپږو (٦) الفو په اندازه کیږي، ځکه چي د طول اندازه شپږ (٦) حرکته ده د دې څخه په کمه اندازه کي طول نه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

که چیري په یوه کلمه کي د حرف مده وروسته حرف مشدد وي. لکه: ضَآلِّیْنَ. په دې کي الف خو مده دئ او د هغه وروسته پر لام باندي شد دئ، پر دې مده باندی هم مد کبری[۱] د دی نوم مد لازم دئ، د دې اندازه هم درې (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد کلمي مثقل وايي.

پنځمه قاعده:

د بعضي سورتو په اول کي چي کوم بعضي حروف جلا جلا ويل کېږي، لکه د سورة البقرې په اول کي (آلمّ) الف، لام ميم دې ته حروف مقطعه وايي. په دې کي يو خو په خپله الف دئ د هغه متعلق دلته هيڅ قاعده نه سته[۳] او د الف څخه ماسېوا چي کوم حروف پاته سوه هغه پر دوه قسمه دي.

يو قسم هغه حروف دي چي درې (۳) حرفه وي[۴] لکه لام، ميم، قاف، نون او بل هغه حروف دي چي دوه حرفه وي. لکه: طه. نو هغه حروف چي دوه حرفه

---

[۱] په لنډو الفاظو کي دا تعريف داسي په ياد کړئ نو آساني به وي: چي د حرف مد وروسته حرف باندي تشديد وي. لکه: اَتُحَآجُّوْنِّيْ او داسي نور.
[۲] دلته هم دا مناسبه وه چي مصنف رحمه الله د پنځو الفو اندازه يې فرمايلې وای، تر څو خلط فی الاقوال را نه سي.
[۳] د الف په تلفظ کي درې حروف دي: همزه، لام، فا په دې درو سره حروفو کي يو هم حرف مد نه دئ، نو د دې وجهي د مد د بحث څخه خارج دئ ځکه د مد محل موجود نه دئ.
[۴] داسي حروف ټوله اووه دي: نون، قاف، صاد، سين، لام، کاف، ميم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي د هغو په اړه هم دلته هیڅ قاعده نه سته[۱] او کوم حروف چي دري (۳) حرفه وي پر هغو باندي مد کبرېږي هغه ته مد لازم وايي، د هغه اندازه هم دري (۳) الفه ده[۲] او داسي مد ته مد حرفي وايي. او د دې دري حرفيزه مقطعاتو پر آخر حرف باندي چي د ويلو په وخت کي شد راسي هغه ته مد حرفي مثقل وايي.[۳] لکه په الٓمٓ کي چي هر کله لام د میم سره ووايو نو د هغه په آخر کي شد پیدا کیږي[۴] او په کومو حروفو کي چي شد نه سته هغو ته مد حرفي مخفف وايي. لکه په الٓمٓ کي د میم په آخر کي شد نه سته.[۵]

(۱) يادونه:

په دري (۳) حرفيزه مقطعاتو کي چي مد بنوول سوی دئ په هغو اکثرو کي د مابين حرف مده دئ چي د هغه حرف مده وروسته په بعضي ځايو کي

---

[۱] داسي حروف ټوله پنځه دي: حا، یاء، طا، ها، را. په دې پنځو حروفو کي مد اصلي سته ځکه چي محل مد الف دئ او هغه سته لیکن د دې وروسته د مد سبب (همزه یا سکون یا تشدید) یو هم نه سته ځکه نو مد فرعي هم نه کیږي.

[۲] دلته د جمهورو د قول موافق د پنځو الفو اندازه په یاد کړئ.

[۳] لنډ تعریف داسي په یاد کړئ: د حرف مد وروسته حرف که چیري مشدد وي او دا حرف مد د حروف مقطعاتو څخه وي نو دې ته مد لازمي حرفي مثقل وايي.

[۴] د میم ساکن په قاعدو کي، تاسو ته تېر سول چي که چیري د میم ساکن وروسته میم وی نو هلته ادغام کیږي او د ادغام په سبب میم مشدد کیږي. د همدې قاعدې مطابق د لام په میم کي او د میم په اول میم کي ادغام وسو او تشدید راغلي. همداسي طسٓمٓ چي په اصل کي طا سین دئ، د یرملون په قاعده سره د نون ادغام په میم کي وسو، د ادغام په سبب تشدید راغلي او همدا ډول په سین کي هم مد لازمي حرفي مثقل پیدا سو.

[۵] همدا ډول په الٓرٰ کي مد لازمي حرفي مخفف سته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکن حرف وي. لکه په میم کي یاء مده ده او د هغې ځخه وروسته میم ساکن دئ او په بعضي نورو ځایو کي بیا د حرف مده وروسته مشدد وي، پر داسي مده باندي همیشه په داسي ځایو کي مد کېږي، نو په داسي ځایو کي خو مد کول د عامي قاعدې موافق دئ.

البته په کومو حروف مقطعاتو کي چي مابین حرف مده نه وي، لکه په کٓهٰیٰعٓصٓ کي چي عین دئ[1] دلته مد کول د عامي قاعدې موافق نه دئ، نو له همدې سببه که چیري مد و نه کړل سي نو بیا هم صحیح دئ، لیکن بهتره خبره دا ده چي مد وکړل سي[2] او دې مد ته مد لازم لین وایي.

(۲) یادونه:

کوم حروف مقطعات چي په آخر کي دي پر دوی باندي مد هغه وخت کېږي چي هر کله پر دوی باندي وقف وکړل سي. او که چیري د وروسته حرف سره یو ځای کړل سي نو بیا مد کول او نه کول دواړه جائز دي. لکه د سورة آل عمران په شروع کي چي الٓمٓ دئ، که چیري د "الله" د لفظ سره چي تر ده وروسته دي یو ځای کړل سي نو په مد کولو او نه کولو کي اختیار دئ.[3]

---

[1] د مد لازم لین مثال په ټول قرآن کي یوازي حرف عین دئ کوم چي دوه ځایه د سورة مریم او سورة شوری په مقطعاتو کي راغلی دئ.

[2] طول افضل دئ؛ د ابن مجاهد رحمه الله او اکثرو اکابرو علماوو همدا مذهب دئ. توسط هم جائز دئ بلکي ابن غلبون او مکي (رحمهما الله) او یو جماعت دا خوښوي. او قصر هم جائز دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۱۳۰)

[3] طول او قصر یوازي دوې وجهي جائز دي، توسط نهایت ضعیف دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۱۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

که چیري د حرف مده وروسته حرف ساکن وي چي د هغه سکون اصلي نه وي یعني پر هغه باندي د وقف له سببه سکون راغلی وي (او دا سکون مقابل دئ د هغه سکون کوم چي د درېیمي قاعدې په اول کي تېر سوی دئ)، نو پر داسی ساکن باندی مد کول جائز دئ او نه کول هم صحیح دئ خو مد کول یې ښه دئ. لکه په اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعَالَمِیۡنَ باندي او دې ته مد وقفي او مد عارض هم وایي او دا مد د درو (۳) الفو برابر دئ[1] او دې ته طول وایي.

دا هم جائز ده چي د دوو (۲) الفو برابر مد وکړل سي او دې ته توسط وایي.

دا هم جائز ده چي بالکل مد و نه کړل سي یعني د یوه الف برابر وویل سي. که چیري تر دې کم سي نو حرف به پاته نه سي(راتلونکې درېیمه یادونه وګورئ!) او دې اندازې ته قصر وایي په دې کي افضل طول دئ، بیا توسط، بیا قصر دئ.

دا هم په یاد ولرئ چي د دې درو (۳) طریقو څخه چي کومه طریقه اختیاره کړي د تلاوت تر ختمېدو پوري د هغې طریقې موافق روان سئ، داسي مه کوئ چي یو ځای طول، بل ځای قصر ځکه چي دا بې خونده یا بد معلومېږي او دا هم د مد جائز یو قسم دئ.

---

[1] یعني طول د شپږو (٦) حرکتو په اندازه، توسط د څلور حرکتو په اندازه او قصر د دوو حرکتو په اندازه. په یاد ولرئ چي په مد متصل او مد منفصل کي توسط کېږي او د مد لازم په څلورو اقسامو کي یوازي طول کېږي او په مد عارضي وقفي او مد لین عارض کي طول، توسطا و قصر درې سره جائز دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کوم ځای کي چي په خپله پر مده باندي وقف وي هلته دا مد نه کېږي. لکه بعضي خلک پر غَفُوْرًا او شَكُوْرًا باندي وقف وکړي نو مد کوي[1] چي دا بالکل غلط دئ.

(۱) یادونه:

مد عارض لین لکه څه ډول چي په مده باندي جائز دئ همدا رنګه په لین باندي جائز دئ یعني واؤ ساکن چي د هغه مخکي زور وي او یاء ساکنه چي د هغې مخکي زور وي. (پنځمه روښنایي، دیارلسم صفت ییا وګورئ!) لکه: وَالصَّيْفِ یا پر مِنْ خَوْفٍ باندي چي وقف وکړل سي او څه ډول چي طول جائز دئ دا ډول توسط او قصر هم جائز دي، لیکن په دې کي افضل قصر دئ، بیا توسط، بیا طول دئ او دې مد ته مد عارض لین وایي.

(۲) یادونه:

د حرف لین متعلق یوه قاعده د یوولسمي روښنایي په پنځمه قاعده، لومړۍ یادونه کي هم تېره سوې ده و یې ګورئ! ځکه چي په هغو حروف مقطعه وو کي چي عین دئ د هغه یاء حرف لین دئ.

(۳) یادونه:

تر دې ځایه پوري چي څومره اقسام د مد ذکر سوي دي دې ټولو ته مد فرعي و بلل کېږي،[2] ځکه چي د اصل څخه زائد دئ او په مد اصلي دئ چي و

---

[1] یعني الف د خپل اصلي مقدار څخه ډېر کشوي کوم چي صحیح نه دئ. همدا ډول په یاد ولرئ چي پر داسي ځای باندي اکثره خلک د الف وروسته همزه یا ها زیاته وي کوم چي غلط دئ.

[2] د حروف مده بیان څنګه چي په سر کي راغلی دئ مصنف رحمه الله هغه وروسته بیان کړه، اصلاً هغه مخکي بیانول پکار وو. د مد اصلي یا مد ذاتي یا مد طبعي تعریف داسي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته ذاتي، او طبعي هم ويل کېږي. يعني د الف، واؤ او ياء دومره اندازه چي که چيري د هغه اندازه څخه کم وويل سي نو هغه حرف به پاته نه سي، بلکي زور، يا زير يا پېښ به پاته سي او د دې له پاره يوه خاصه قاعده نه سته.

اوومه قاعده:

دا قاعده په حروف مده کي يوازي د الف متعلق ده؛ هغه دا چي الف په خپله باريک ويل کېږي ليکن که چيري د الف مخکي که يو حرف ډک وي يا د حروف مستعليه وو څخه يو حرف وي چي د هغو بيان د پنځمي روښنايي په پنځم صفت کي تېر سوی دئ، يا حرف را وي چي د فتحې په حالت کي ډکه ويل کېږي، يا ډک لام وي. لکه چي د "الله" د لفظ لام دئ چي د دې لام مخکي زور يا پېښ وي نو په دې صورت کي به الف هم ډک ويل کېږي.

پوهېدل پکار دي چي د دې حروفو په ډکوالي کي هم فرق سته،[1] نو همدغه ډول فرق به د الف په ډکوالي کي وي کوم چي د دې حروفو وروسته

=وکړئ: چي د حرف مد وروسته همزه يا سکون يا تشديد نه وي د همدې نه موجوديت په خاطر دئ، د خپل اصلي مقدار څخه نه زياتېږي يعني د خپلي اصلي مقدار مطابق به يې وايي. او مد فرعي دا دئ: چي د حرف مد وروسته د يو سبب (همزه، سکون او تشديد) په خاطر هغه د خپل اصلي مقدار څخه زيات کشېږي چي د هغه نهه (۹) اقسام تېر سول.

[1] حروف مُفخمه ټول لس حروف دي؛ اووه حروف مستعليه دي د کومو تفخيم چي اصلي دي. درې نور لام جلاله، را او الف د کومو تفخيم چي عارضي دي چي کله وي او که نه وي، لکه څنګه چي د درو سره قاعدې پر خپل خپل ځای بلاندي تيري سوي دي. حضرت مصنف رحمه الله چي د حروفو د ډکوالي کوم فرق بيان کړی دئ هغه په حروف مفخمه کي د "مراتب" په لفظ سره تعبير کېږي. بله مسئله چي دلته نه ده بيان سوې هغه د "تفخيم مراتب" دي د دې تشريح دا ده: چي د حروفو د تفخيم ظهور هغه وخت ډېر وي چي کله حرف مفخم مفتوح وي او د هغه وروسته الف وي. لکه: طَالَ. يا حرف مفخم مفتوح وي خود هغه وروسته =

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسي، نو تر تهولو زيات ډک خو د "الله" د لفظ لام دئ، د هغه څخه وروسته طا ده، د هغه وروسته قاف دئ، د هغه وروسته غين او خا ده، د هغه وروسته را ده. [1] (حقيقة التجويد)

=الف نه وي. لکه: ضَلَالٍ. يا حرف مفخم مضموم وي. لکه: قُرِئَ. يا حرف مفخم مکسور وي. لکه: ظِلِّ. او ساکن مفخم د ماقبل د حرکت تابع دئ.

[1] وَ فِيهَا فَاِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا (اَىْ اَلْحُرُوْفُ الْمُفَخَّمَةِ) اَلِفٌ فُخِمَ الْاَلِفُ. لِاَنَّهُ تَابِعٌ لِمَا قَبْلَهُ بِخِلَافِ اُخْتَيْهَا فَاِنَّهُ اِذَا وَقَعَ بَعْدَهَا وَاوٌ اَوْ يَاءٌ فَلَا يُؤَثِّرُ تَفْخِيْمُهَا فِيْهِمَا الخ. منه رح يعني که چيرې تر حروف مفخمه وروسته الف راسي نو الف ډک ويل کيږي، په خلاف د واؤ او ياء ځکه د حروف مفخمه وروسته که دا دوه حروف راسي نو د حروف مفخمه تفخيم په دوی دوو کې اثر نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه روښنايي

(د همزه په قاعدو کي)

د همزه بعضي قاعدې د عربي کتابو د ويلو څخه ماسېوا په ذهن کي نه راځي. د دې له پاره دلته يوازي دوې (۲) قاعدې ذکر کوو ځکه چي د قرآن کريم د ټولو تلاوت کوونکو اړتيا ورته سته.

لومړۍ قاعده:

د څلورويشتمي (۲۴) سيپارې په پای کي په يوه آيت کي داسي راغلي دي: ءَاَعْجَمِيٌّ. نو د دغه حرف دا دوهمه همزه لږ په نرمي سره وايا ست[1] او دې ته تسهيل وايي.[2]

---

[1] يعني د الف او همزه په مابين کي يې ادا کړئ چي نه په ډېر شدت او سختي سره وي، چي هغه ته تحقيق وايي او نه د الف په ډول په نرمي سره ادا سي.

[2] دا تسهيل واجب دئ او شپږ نوري کلمې "آلْئٰنَ" دوه ځايه په سورة يونس کي، "آللّٰهُ" يو ځای په سورة يونس کي او بل ځای په سورة النمل کي. او "ءَالذَّكَرَيْنِ" دوه ځايه په سورة الانعام کي، د دوهم همزه پر ځای الف په تسهيل سره بې له د مد د ادا کولو هم جائز دئ. په دې شپږو (٦) کلمو کي تسهيل جائز دي، پاته په ټول قرآن کي هر ځای همزه په تحقيق سره ويل ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

د سورة الحجرات په دوهمه رکوع کې داسې راغلي دي: بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ. نو دا داسې وواياست چې د بِئْسَ پر سين باندې زور وواياست او دغه بِئْسَ د وروسته حرف سره مه جنګوئ. (يو ځای يې مه واياست) بيا لام چې د بِئْسَ د سين وروسته دئ هغه ته زير ورکړئ او د آخرني سين سره يې وجنګوئ. (يو ځای يې وواياست) بيا ميم د وروسته لام سره يو ځای کړئ. خلاصه دا ده چې د اَلِاسْمُ مخکې او وروسته چې کومې دوې (۲) همزې د الف په شکل ليکل سوي دي هغه هيڅکله مه واياست.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسمه روښنايي

(د وقف کولو[1] یعني پر یوې کلمې باندې د درېدلو په قاعدو کې)

[1] وقف په لغت کې اَلْحَبْسُ، وَالْكَفُّ، وَالْمَنْعُ ته وايي يعني بندول، درول، درېدل او د يوې کلمې آخر د بلې کلمې د اول سره د يو ځای کولو څخه منع کول. لکه عرب چې وايي: وَقَفْتُ الدَّابَةَ وَاَوْقَفْتُهَا اِذَا حَبَسْتَهَا عَنِ الْمَشْيِ. یعني ما خپله دابه (چارپایه) د تګ څخه بنده کړه او مې وتړل. او د قرآوو په اصطلاح کې د وقف جامع تعریف دا دئ: قَطْعُ الصَّوْتِ مَعَ قَطْعِ النَّفَسِ (اَوْ قَطْعُ الصَّوْتِ زَمَنًا فِيْهِ عَادَةً) فِيْ آخِرِ الْكَلِمَةِ الْمَقْطُوْعَةِ عَمَّا بَعْدَهَا رَسْمًا بِنِيَّةِ اِجْرَاءِ التِّلَاوَةِ مَعَ اِثْبَاتِ كَيْفِيَّةِ الْوَقْفِ مِنْ اِسْكَانِ الْمُتَحَرِّكِ وَ اِبْدَالِ التَّاءِ الْمَرْبُوْطَةِ هَاءً وَ النَّصْبِ اَلِفًا وَ غَيْرِ ذٰلِكَ. (ژباړه): کومه کلمه چې د کتابت او رسم خط له مخې د وروستي کلمې څخه جلا وي، د دې کلمې پر آخري حرف باندې د تلاوت د جاري ساتلو په نيت (یعني د تلاوت د ختم کولو او بندولو څخه ماسېوا) آواز او ساه دواړه بندول (يا يوازې آواز دومره بندول په کوم کې چې عادتاً او معمولاً ساه اخيستل کېږي د کوم اندازه چې تقريباً د يو الف برابره ده) او همدا ډول پر آخري حرف باندې د وقف قاعده هم جاري کول یعني د متحرک ساکن کول، ګردې تا (ة) په ها بدلول، د دوو زورو تنوین په الف سره بدلول او داسې نور.

اوله خبره دا ده چې وقف د کلمې پر آخر باندې وي د کلمې په مابين کې وقف کول صحيح نه دئ. د مثال په ډول د قَالُوْا پر لفظ باندې وقف کول صحيح دئ خو پر قاف باندې وقف کول صحيح نه دئ. دوهم خبره دا ده چې په قرآن کې په بعضې ځايو کې ځيني لفظونه يو ځای ليکلي وي که څه هم د عربي ژبې په اعتبار سره جلا جلا الفاظ دئ ليکن د يو ځای د ليکل کېدو په وجه د يو لفظ په حکم کې دئ. د مثال په ډول اَيْنَمَا که څه هم د عربي په اعتبار سره دوه لفظه دي يو اَيْنَ او بل مَا دئ، خو د يو ځای د ليکل کېدو په سبب سره د اَيْنَمَا پر الف=

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم تجوید اصلي مقصد د مخارجو او صفاتو بحث دئ چي د خدای ﷻ په فضل سره د ضرورت په اندازه ولیکل سول او پاته دري (۳) علوم یعني علم اوقاف،[۱] علم قرآئت،[۲] علم رسم خط (عثماني)[۳] د علم تجوید د تکمیل له پاره دي، لیکن د علم اوقاف یو بحث[۴] د وقف کولو قاعدې دي.

=باندي خو وقف صحیح دئ لیکن د اَیْنَ پر نون باندي وقف صحیح نه دئ داسي کلمو ته موصول وایي.

[۱] علم اوقاف پر دوو برخو وېشل کېږي یو دا چي وقف په اعتبار د معنا سره پر کوم ځای وکړل سي؟ د دې جواب په اوله قاعده کي را روان دئ. دوهم دا چي وقف څنګه وکړو؟ د دې جواب په راتلونکو دوهمه، دریيمه او څلورمه قاعدو کي را روان دئ.

[۲] د علم تجوید او علم قرآئت دواړو موضوع خو الفاظ قرآني دي، لیکن فرق دا دئ چي په تجوید کي د حروفو د مخارجو او صفاتو او د هغو د متفق علیها څخه بحث کېږي. او په علم قرآئت کي د احوال مختلف فیها څخه بحث کېږي. د مثال په ډول: حذف او اثبات، تحریک او تسکین، مد او قصر، فتح او اماله، تحقیق او تخفیف او داسي نور. (شرح سبعه قرآءات، ص: ۱۱۰)

[۳] یعني د حضرت عثمان غني رضي الله عنه په زمانه کي چي د قرآن کریم د تحریر او الفاظو چي کوم شکل اختیار کړل سو او حضرت عثمان غني رضي الله عنه د قرآن د لیکلو بندوبست وکړي او ځای پر ځای یې ولېږل او پر دغه تحریر باندي د ټولو صحابه وو رضي الله عنهم اجماع وسوه. د دغه تحریر علم او د هغه قواعد او ضوابطو ته علم رسم خط وایي. قرآن کریم د دغه خاص رسم خط خلاف لیکل جائز نه دئ، د امت د ټولو علماوو پر دې باندي اجماع ده او دا یو وسیع او پراخه فن دئ کوم ته چي رسم خط وایي.

[۴] وَ الْبَحْثُ الْاٰخِرُ اَقْسَامُ الْوَقْفِ مِنَ الْحُسْنِ وَ الْقَبِیْحِ وَ التَّامِ وَ غَیْرِهٖ. (جهد المقل) لَمْ اَذْکُرْهُ کَالْبَاقِیْنِ لِاَنَّهَا لَا تَتَعَلَّقُ بِالتَّجْوِیْدِ. یعني بل بحث چي د وقف اقسام دئ لکه وقف حسن، وقف قبیح او وقف تام او داسي نور، ما دلته نه دي ذکر کړي لکه څنګه چي نورو ذکر کړي دي، ځکه چي دا په تجوید پوري اړه نه لري. منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ قاعده:

کوم سړی چي د قرآن کريم په معنا نه پوهېږي هغه ته پکار ده چي پر هغه ځايو باندي وقف وکړي چي په قرآن کريم کي د وقف علامه وي، بې له ضرورته دي په مابين کي نه درېږي. [1] خو که چيري يې په مابين کي ساه ختمه سي نو مجبوري ده، که چيري د مجبوري څخه داسي وسي نو پر کومه کلمه چي درېدلي وي د هغې کلمې څخه يا د هغه څخه مخکي دي شروع کړئ [2] او د وروسته کلمې سره دي يو ځای کړئ.

په دې ځان پوهول چي د دې کلمې څخه يې ووايم او که د مخکي کلمې څخه يې ووايم بې له دې چي د قرآن کريم په معنا پوهېږي مشکله ده، تر څو چي د معنا د پوهېدلو وړتيا و نه لري د شبهې په ځای کي دي د يوه عالم څخه پوښتنه وکړئ. او په داسي مجبوري وقف کي يو دا الحاظ کوئ چي د کلمې په مابين کي وقف مه کوئ بلکي د کلمې پر آخر باندي وقف کوئ.

دا هم وپېژنئ چي پر حرکت باندي د وقف کول غلط دئ لکه څنګه چي اکثره خلک يې کوي. د مثال په ډول د يوه سړي ساه د سورة البقرې په شروع کي د بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ پر کاف باندي ختمه سي، نو په دې وخت کي کاف بايد

---

[1] يعني د دغو نښانو په مابين کي دي نه درېږي او د دې نښانو مطلب دا دئ چي يا خو دي پر ګول آيت (ۃ) باندي ودرېږي چي و دې ته وقف منزل هم وايي. د آيت په مابين کي چي کوم "م"، "ط"، "ج"، "ز"وي دا ټول د وقف نښانونه دي او د دې نښانو څخه ماسېوا که چيري ودرېږي نو د وروسته څخه دي بېرته را وګرځوي.

[2] د کوم ځايه څخه چي جمله پوره کېږي يا بله جمله شروع کېږي د هغه ځای څخه دي بېرته را وګرځوي، ځکه نو د قاري له پاره لږ تر لږه ابتدايي عربي او د قرآن کريم د ترجمې زده کړه ډېره ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکن کړئ، په زور وقف مه کوئ. همدا ډول بې له ساه اخيستو وقف نه کېږي لکه بعضي خلک د آيت پر ختمېدو باندي ساکن حرف ووايي، خو بې له نوي ساه اخيستو دوهم آيت شروع کړي دا هم د قاعدې خلاف دئ.

دا هم هم په ياد ولرئ چي د داسي مجبوري په وخت کي چي پر يوه کلمه باندي وقف وکړي، نو هغه کلمه چي څه ډول ليکل سوې ده د هغې موافق وقف وکړئ که څه هم هغه بل ډول ويل کېږي، د ويلو موافق وقف مه کوئ. د مثال په ډول د أَنَا په لفظ کي چي کوم الف د نون وروسته راغلی دئ هغه د وصل په حالت کي نه ويل کېږي، خو که چيري پر دغه کلمه باندي وقف وکړو نو دغه الف به هم وايو. هر کله چي دغه کلمه بېرته راګرځوو نو په دې وخت کي څنګه چي يې د مابعد يعني د وروسته کلمې سره يې يو ځای وايو د دې وجهي به الف نه وايو. په دې خبرو ځانونه ښه پوه کړئ او په ياد يې کړئ ځکه چي په دې کي لوي لوي حافظان تېروتني کوي.

يادونه:

د ذکر سوي قاعدې په آخر کي چي ليکل سوي دي "چي هغه کلمه چي څه ډول ليکل سوې ده د هغې موافق دي وقف وکړئ"[1] د دې قاعدې څخه دا الفاظ مستثنٰی دي:

---

[1] ځکه ويل سوي دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ. د مثال په ډول ګردی يا ګول تا (ة) چي په صورت کي د ها وي دا په وقف کي په ها سره بدلېږي. د دوو زورو تنوين په صورت د الف ليکل سوی وي له دې سببه دا په وقف کي په الف سره بدلېږي ماسېوا د زير او پېښ د تنوين څخه چي هغه د هيڅ حرف په شکل نه دي ليکل سوی، نو ځکه په وقف کي د تنوين نون حذف کېږي. د "كَأَيِّنْ" په لفظ کي نون ويل کېږي په داسي حال کي چي نون تنوين دئ ځکه چي ليکل سوی دئ. دا لفظ په اصل کي "كَأَيٍّ" دئ. بِهِ، لَهُ او په داسي نورو لفظو کي=

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَوۡ يَعۡفُوَا د سورت البقرې په يو دېرشمي (۳۱) ركوع كي، اَنۡ تَبُوۡٓءَا د سورة المائدې په پنځمي ركوع كي، لِتَتۡلُوَا د سورة الرعد په څلورمي ركوع كي، لَنۡ نَدۡعُوَا د سورة الكهف په دوهمه ركوع كي، لِيَرۡبُوَا د سورة الروم په څلورمي ركوع كي، لِيَبۡلُوَا د سورة محمد په اولي ركوع كي، نَبۡلُوَا د سورة محمد په څلورمي ركوع كي، ثَمُوۡدَا څلور ځايه؛ په سورة هود، سورة الفرقان، سورة العنكبوت او سورة النجم كي او بل دوهم قَوَارِيۡرَا د سورة الدهر په لومړۍ ركوع كي. (قَوَارِيۡرَا دوه ځايه دئ) په دې ټولو الفاظو كي الف په هيڅ حالت كي نه ويل كيږي نه د وصل په حالت كي او نه د وقف په حالت كي.

د "لٰكِنَّا" لفظ خاص په سورة الكهف كي، الظُّنُوۡنَا. الرَّسُوۡلَا. السَّبِيۡلَا دا درې سره په سورة الاحزاب كي، سَلَاسِلَا او اول قَوَارِيۡرَا دا دواړه په سورة الدهر كي او د "اَنَا" لفظ چي هر ځاى په قرآن كي راسي. په دې ټولو الفاظو كي الف د وصل په حالت كي نه ويل كيږي او د وقف په حالت كي الف ويل كيږي خو يوازي د "سَلَاسِلَا" لفظ د وقف په حالت كي بې له الف ويلو هم مروي دئ يعني سَلَاسِلۡ.

=وقف د ها په ساكنولو سره كيږي او د هغه ولاړ زور يا چپه پېښ څخه پيدا كېدونكى حرف مد په وقف كي نه ويل كيږي، ځكه چي دا حروف ليكلي نه دي. غرض دا چي دا اصول دي چي وقف د رسم الخط تابع دئ او د دې ډېر لوي اصول او قواعد دي چي د دې تفصيل په لويو كتابو كي دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف سوی وي که چیري هغه کلمه ساکنه وي نو په هغه کي د څه ویلو ضرورت نه سته،[۱] خو که چیري هغه کلمه متحرکه وي نو پر هغه باندي د وقف کولو درې (۳) طریقه دي:

یوه طریقه خو دا ده:

چي ټوله په پوهېږي چي هغه کلمه ساکنه کړل سي.[۲]

دوهمه طریقه دا ده:

چي پر هغه کلمه باندي چي کوم حرکت دئ د هغه حرکت ډېره لږ حصه ښکاره کړل سي او دې ته روم ویل کېږي، د روم اندازه د حرکت درېیمه برخه ده. روم په زور کي نه جاري کېږي یوازي په پېښ او زیر کي جاري کېږي. لکه د بِسۡمِ اللّٰهِ د ختمېدو په وخت کي پر آخري میم باندي لږ زیر ویل چي یوازي نژدې کسان یې واوري. یا د نَسۡتَعِیۡنُ پر نون باندي لږ پېښ ووایي[۳] او د رَبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ پر نون باندي څنګه چي زور دئ نو دلته به دا سي نه وي.

---

[۱] یعني دا ساکن به په وقف کي هم ساکن ویل کېږي، البته د وقف کولو اثر به دا وي چي ساه به اخیستل کېږي. مثلاً: فَارۡغَبۡ. وَانۡحَرۡ. فَحَدِّثۡ. مِنۡهُمۡ. لَهُمۡ او داسي نور.

[۲] په وقف کي اصل او عامه طریقه همدا ده لکه څنګه چي ابتدا په ساکن سره نه کېږي همدا ډول وقف پر حرکت باندي نه کېږي. مخکي ذکر سول چي پر حرکت باندي وقف صحیح نه دئ. د وقف بالسکون په هکله د بعضي علماوو رایه دا ده چي دا واجب شرعي دئ چي پر فعل باندي ثواب او پر ترک باندي عذاب وي. بعضي علماوو فرمایلي دي چي دا یو فني او اصطلاحي خبره ده، د قاري له پاره د دې پرېښوول او پر کامل حرکت باندي وقف کول ډېر قبیح او لایق د تعزیر دئ. (نهایة القول المفید، ص: ۲۰۵)

[۳] د لږ زیر او لږ پېښ مطلب دا دئ چي د حرکت په ادا کي آواز کښته کړل سي. د صحیح ادا کولو طریقه د یوه مشاق استاد څخه په اورېدلو سره زده کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه طريقه دا ده:

چي هغه حرکت ته اشاره يوازي په شونډانو سره وسي. يعني حرکت به ګرسره نه وايو،[۱] بلکي د هغه حرکت د ښکاره ويلو په وخت کي چي شونډان څه ډول جوړېږي هغه ډول دي شونډان جوړ سي او هغه حرف دي بالکل ساکن وويل سي، دې ته اشمام وايي او دا نږدې کسان هم نه سي اورېدلای. ځکه چي په دې کي حرکت په ژبه سره نه دي ادا سوی، خو سترګو والا (بينا) چي د تلاوت کوونکی شونډانو ته وګوري، نو پوهېږي چي ده اشمام وکړي او اشمام يوازي په پېښ کي کېږي په زور او زير کي نه کېږي. د مثال په ډول د نَسۡتَعِيۡنُ پر نون باندي پېښ دئ دا پېښ خو ګرسره مه واياست، نون ګرسره ساکن وواياست خو شونډان د نون د ادا کولو په وخت کي داسي جوړ کړئ لکه د پېښ د ويلو په وخت کي چي سره را ټولېږي يعني د شونډانو څخه د مشوکی شکل جوړ کړئ.

درېيمه قاعده:

د کومي کلمې په آخر کي چي تنوين وي هلته هم روم جائز دئ، خو د حرکت د ښکاره کولو په وخت کي دي د تنوين يوه برخه نه ښکاره کوي.[۲] (تعليم الوقف. حضرت قاري عبدالله صاحب مکي رحمه الله)

---

[۱] يعني موقوف عليه حرف (د کلمې هغه آخري حرف پر کوم چي وقف کېږي) ساکن وويل سي او د هغه څخه وروسته ژر په انضمام شفتين سره د هغې ضمې و طرف ته اشاره وسي.

[۲] يعني په کښته آواز سره به يو پېښ يا يو زير وويل کېږي. د مثال په ډول: اَحَدٌ، بَصِيۡرٌ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه قاعده:

هغه تا چي د ها (ة) په شکل ګردی لیکل کېږي[۱] خو پر دې باندي ټکي هم وي که چیري پر داسي تا باندي وقف وسي هلته د دوو خبرو خیال کوئ؛ یو خو دا چي دا تا د ها په ډول وایاست او دوهم دا چي هلته روم او اشمام مه کوئ.

پنځمه قاعده:

روم او اشمام پر عارضي حرکت باندي نه کېږي. لکه پر وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ باندي چي یو سړی د وَلَقَدْ پر دال باندي وقف وکړي،[۲] نو دال ساکن ویل پکار دئ د دې پر زیر باندي روم مه کوئ ځکه چي دا حرکت عارضي دئ. (تعلیم الوقف)

په دې باندي هم عربي پوه پوهېږي چي دا حرکت اصلي دئ او دا حرکت عارضي. که چیري تاسي ته په یو ځای کي شک او شبه پیدا سي د یوه عالم څخه پوښتنه وکړئ.

---

[۱] ګول یا ګردی تا چي د ها په شکل (ة) لیکل کېږي هغه ته تاء مدوره وایي او کومه تا چي اوږده وي هغې ته تاء مجروره یا طویله وایي. د تاء مدوره مثالونه لکه: اَلْجَنَّةُ. اَلْمَلَائِكَةُ. اَلْقِبْلَةُ. اَلْبَرِيَّةُ او داسي نور. د تاء طویله مثالونه لکه: وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللهِ. اِلٰی اٰثَارِ رَحْمَتِ اللهِ. اِمْرَاَتُ الْعَزِيْزِ او داسي نور. تاء طویله په وقف کي تا ویل کېږي او روم او اشمام هم پر کېدای سي او تا مدوره په وقف کي په هاء ساکنه سره بدلېږي.

[۲] همدا ډول د "وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ" پر میم باندي روم یا اشمام نه سي کېدای، ځکه په اصل کي میم ساکن دئ او ضمه عارضي ده یوازي وقف بالاسکان کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه قاعده:

پر کومه کلمه باندي چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر حرف باندي تشدید (شد) وي، نو په روم او اشمام کي به تشدید[1] پر خپل حال باندي پاته وي. (تعلیم الوقف)

اوومه قاعده:

پر کومه کلمه چي وقف وسي که چیري د هغې کلمې پر آخر باندي د دوو (۲) زورو تنوین وي، نو د وقف په حالت کي به هغه تنوین په الف سره بدلیږي. د مثال په ډول یو څوک پر فَاِنۡ كُنَّ نِسَآءً باندي وقف وکړي نوداسي به یې وایي: نِسَآءَا.[2]

اتمه قاعده:

د کوم مد وقفي بیان چي د یوولسمي روښنایي په شپږمه قاعده کي ذکر سوی دئ، که چیري په روم سره وقف وسي نو په دې وخت کي مد نه کیږي. د

---

[1] هغه مشدد حرف چي په هغه کي غنه نه کیږي (ماسوا د نون او میم څخه) د هغه د تشدید د ادا کولو په وخت کي سرعت وي. لکه: وَتَبَّ، بِالۡحَقِّ، اَلۡمَفَرُّ، فَطَلٌّ، صَوَآفٌّ او داسي نور. پر دې موقوف علیه مشدد باندي د وقف په حالت کي دومره وخت تېرول پکار دئ لکه د وصل په حالت کي او په کوم مشدد کي چي غنه وي نو د غنې په سبب سره په هغه کي یو څه تراخي او ځنډ پکار دئ. لکه: مِنۡ بَعۡدِ الۡغَمِّ. وَلَا جَآنٌّ او داسي نور. همدا ډول واؤ مشدد او یاء مشدده چي موقوف علیه وي نو په وقف کي دا خیال ساتل پکار دئ چي مشدد ادا سي او مده نه سي. لکه: عَدُوٌّ، مِنۡ نَّبِيٍّ. (نهایة القول المفید)

[2] د دوو زورو په تنوین کي هر ځای همدا قاعده ده. لکه: اَفۡوَاجًا، عَلِيۡمًا، جُزۡءًا، سَوَآءً او داسي نور. خو د دغه قاعدې څخه تاء مدوره یعني ګول تا مستثنی ده، تاء مدوره په هر صورت کي په هاء ساکنه سره بدلیږي. لکه: حَسَنَةً، رَحۡمَةً، مَوۡعِظَةً او داسي نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثال په ډول الرَّحِيْمِ يا نَسْتَعِيْنُ کي که چيري د پېښ يا زير لږ څه حصه ښکاره کړل سي نو بيا مد مه کوئ. [1] (تعليم الوقف)

څوارلسمه روښنايي

(د مختلفو ضروري فايدو په بيان کي)

که څه هم د دې ځيني فايدې پورته هم ذکر سوی خو څنګه چي د نورو مضمونو په ضمن کي بيان سوی دي شايد فکر به مو نه وي ورته سوی، د دې له پاره مي هغه بيا وليکلې او ډېري نوي فايدې هم پکښي سته.

لومړۍ فايده:

د سورة الکهف په پنځمه رکوع کي "لٰكِنَّاْ هُوَ اللهُ" يعني په لٰكِنَّاْ کي الف ليکلی دئ خو نه ويل کېږي. خو که چيري څوک پر دې باندي وقف وکړي نو په دې وخت کي به دا الف ويل کېږي.

دوهمه فايده:

د سورة الدهر په اول کي "سَلَاسِلَا" يعني د دوهم لام وروسته هم الف ليکلی دئ خو دا هم نه ويل کېږي، خو د وقف په حالت کي الف ويل او نه ويل دواړه

---

[1] يعني د مد عارضي وقفي د اصولو سره سم په دې کي طول يا توسط کول صحيح نه دئ، بلکي د وصل په ډول به يوازي قصر کوو، ځکه چي د مد سبب سکون وي او د روم په سبب سره هغه پاته نه سو نو مد به هم نه کېږي. خلاصه دا سوه چي روم په حرکت کي داخل دئ او اشمام په سکون کي داخل دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيح دي او د اول لام وروسته چي کوم الف ليکلى دئ[۱] هغه په هر حال کي ويل کېږي.[۲]

دریيمه فايده:

په همدغه سورة الدهر کي مابين ته نژدې قَوَارِيْرَا، قَوَارِيْرَا دوه ځلي راغلى دئ او د دواړو په آخر کي الف ليکلى دئ، نو د دې قاعده دا ده چي په دوهم ځاى کي الف په هيڅ حالت کي نه ويل کېږي که د وقف حالت وي او که نه وي.

او په اول ځاى کي که چيري وقف وسي نو الف ويل کېږي او که چيري وقف نه وسي نو الف نه ويل کېږي، خو ډېر عادت دا دئ چي په اول ځاى کي وقف کوي[۳] او په دوهم ځاى کي وقف نه کوي. په دې صورت کي په اول ځاى کي الف وايا ست او په دوهم ځاى کي الف مه وايا ست.

څلورمه فايده:

په قرآن کي يو ځاى اماله ده. يعني په سورة هود کي چي کوم "بِسْمِ اللهِ مَجْرِهَا" دئ. د دې بيان د اتمي روښنايي په څلورمه قاعده کي وګورئ!

پنځمه فايده:

په سورة حم السجدة کي يو ځاى تسهيل دئ، هغه دا دئ: ءَاَعْجَمِيٌّ. د دې بيان د دولسمي روښنايي په لومړۍ قاعده کي تېر سوى دئ و يې ګورئ!

---

[۱] د قرآن کريم په رسم الخط کي د اول لام وروسته الف ليکلى نه دئ، بلکي پر دې باندي ولاړ زور دئ، ګويا موصول ليکلى دئ داسي: سَلٰسِلَا.

[۲] ځکه چي دا د کلمې مابين دئ او د کلمې په مابين کي وقف کول صحيح نه دئ.

[۳] ځکه د وقف علامه يعني ګول د آيت علامه پر اول قَوَارِيْرَا (ۛ) باندي ده، نو وقف هم پر دې باندي کول مناسب دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه فايده:

په سورة الحجرات كي په بِئْسَ الِاسْمُ كي د اَلِاسْمُ همزه نه ويل كېږي بلكي د دې لام به د دې سين سره يو ځاى كړل سي. د دې بيان د دوولسمي روښنايي په دوهمه قاعده كي تېر سوى دئ.

اوومه فايده:

لَئِنْ بَسَطْتَّ، اَحَطْتُّ، مَافَرَّطْتُّمْ او مَافَرَّطْتُّ كي ادغام ناتمام (ناقص) كېږي. يعني طا او تا يو ځاى كړئ او مشدد يې كړئ او داسي يې ووايا ست چي طا د خپل استعلاء او اطباق سره بې له قلقلې ډكه ادا سي او تا باريكه ادا سي.

په اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ كي ښه دا دئ[1] چي ادغام تام (پوره) وسي يعني قاف بالكل و نه ويل بلكي قاف دي په كاف سره بدل كړي او دواړه دي يو ځاى كړي او مشدد دي وويل سي.[2]

اتمه فايده:

په نٓ وَالْقَلَمِ او يٰسٓ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيْمِ كي د نون او سين وروسته چي كوم واؤ دئ د يرملون د قاعدې موافق چي د هغه ذكر د لسمي روښنايي په درېيمه قاعده كي ذكر سوى دئ په دې واؤ كي ادغام كول پكار دئ، خو ادغام نه كېږي.[3]

---

[1] وَيَجُوْزُ النَّاقِصُ اَيْضًا وَهُوَ اَنْ يَبْقَى بَعْضُ صِفَاتِ الْمُدْغَمِ. يعني ادغام ناقص هم روا دئ او ادغام ناقص دا دئ چي د مدغم بعضي صفات پاته سي. منه رح

[2] و دې ته ادغام تام ويل كېږي او ادغام ناقص په مثل د بَسَطْتُّ او نورو هم جائز دئ. يعني قاف بې له قلقلې كاف وويل سي او كاف باريک ادا سي.

[3] عِنْدَ حَفْصٍ رحمه الله. منه رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه فایده:

د سورة یوسف په دوهمه رکوع کي د لَا تَأۡمَنَّا لفظ دئ په دې کي پر نون باندي اشمام کوئ. (۱)

لسمه فایده:

په قرآن کریم کي به یو ځای ځای د سکتې لفظ لیکلی ووینې؛ د دې مطلب دا دئ چي هلته لږ و دریږئ خو ساه مه کاږئ او د وقف پاته تولي قاعدې په دې کي جاري کیږي. د مثال په ډول په سورة القیامة کي مَنۡ سکتة رَاقٍ کلمه ده، نو د یرملون د قاعدې سره سم د مَنۡ نون په را کي مدغم کول پکار دئ خو ادغام نه کیږي، ځکه هر کله چي سکته د وقف پر ځای وکړل سوه نو ګواکې هغه اتصال د نون او را په مابین کي نه سو پاته له دې وجهي ادغام نه کیږي.

---

(۱) اِخۡتِیَارُهٗ لِاَنَّهٗ سَهۡلٌ عَلَی الۡاَطۡفَالِ وَ یَجُوۡزُ الرَّوۡمُ اَیۡضًا لَا تَاۡمَنُنَا. وَ لَا یَجُوۡزُ الۡاِدۡغَامُ الۡمَحۡضُ. یعني د اشمام غوره کول ځکه چي دا پر ماشومانو باندي آسانه وي او روم هم جائز دئ او محضي ادغام روا نه دئ. منه رحمه

دلته یوه خبره یاد ساتل پکار ده هغه دا چي لَا تَأۡمَنَّا په اصل کي لَا تَأۡمَنُنَا وو لومړی نون مضموم او دوهم نون مفتوح دئ او لَا نافیه پر تَأۡمَنُنَا داخل دئ، نو په لَا تَأۡمَنَّا کي دوې (۲) وجهي روا دي؛ یو دا چي ادغام مع الاشمام وسي چي تر ادغام وروسته د نون د مشدد او د غنې د ادا کولو په وخت کي د لومړي نون د ادا کېدو په وخت کي شونډان را ټول سي او هغه اصل ته اشاره وسي، تر څو لیدونکی پوه سي چي دلته دوه نونان دي او پر اول نون باندي ضمه وه او دا د استاد څخه زده کولای سي. دوهمه وجه دا ده چي اظهار مع الروم وسي یعني د لومړي نون د ضمې دریمه حصه ښکاره کړل سي په دې صورت کي بیا دوهم نون مشدد نه ویل کیږي. یعني یوازي ادغام او یوازي اظهار په لَا تَأۡمَنَّا کي غیر د ابو جعفر رحمه الله څخه د نورو امامانو په نزد په کوم کي چي حفص رحمه الله هم شامل دئ جائز نه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا ډول په سورة الکهف کې د عِوَجًا ^سکتة^ قَيِّمًا کلمه ده که چيري پر عِوَجًا باندي وقف و نه سي او د وروسته لفظ سره يو ځای سي نو اخفاء نه کېږي، بلکي د دوو زورو تنوين به په الف سره بدل سي او سکته به وسي.

په ټول قرآن کريم کي د امام حفص رحمه الله پر روايت باندي ټولي څلور (۴) سکتې دي:

يوه په سورة القيامه کي، دوهمه په سورة الکهف کي چي ذکر سول، دريمه په سورة يس کي مِنْ ^سکتة^ مَرْقَدِنَا پر الف باندي چي کله د مابعد يعني د وروسته کلمې سره يو ځای وويل سي. او څلورمه په سورة المطففين کي د کَلَّا ^سکتة^ بَلْ پر ساکن لام باندي. بس دا څلور ځايه د دي څخه ماسيوا په سورة الفاتحه کي او نورو سورتو کي هيڅ ځای سکته نه سته.

يوولسمه فايده:

په قرآن کريم کي چي هر ځای پېښ راسي هغه به د معروف (معلوم) واؤ په ډول بُو ورکړئ او و يې واياست. او چيري چي زير راغلی وي هغه به د معروفي (معلومي) ياء په ډول بُو ورکړئ او و يې واياست.

زموږ په هيواد کي پېښ داسي ويل کېږي که چيري يې کش کړي نو واؤ مجهول ځني پيدا کېږي او زير داسي وايي که چيري يې کش کړئ ياء مجهوله ځني پيدا کېږي، دغه خبره د عربي ژبي خلاف ده داسي مه کوئ بلکي داسي يې واياست که چيري هغه پېښ کش کړي نو واؤ معلوم به ځني پيدا سي او زير داسي واياست که چيري هغه زير کش کړي نو ياء معلومه (معروفه) به ځني پيدا سي. د پېښ او زير داسي ادا کول د يوه ماهر استاد څخه زده کړئ، کېدای سي چي د دي ليکني په يوازي ويلو سره مو په ذهن کي را نه سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسمه فایده:

کله چي پر واؤ مشدد یا پر یاء مشدد باندي وقف وسي نو هلته تشدید (شد) یو څه په سختي سره ویل پکار دئ، تر څو تشدید پر خپل حال پاته وي. لکه: عَدُوٌّ او عَلَى النَّبِيِّ.

دیارلسمه فایده:

په سورة یوسف کي د وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ کلمه ده. او په سورة اقرأ کي د لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ کلمه ده، که چیري پر لَيَكُوْنًا او لَنَسْفَعًا باندي وقف وکړي نو په الف سره یې وایاست یعني تنوین مه وایاست.[1]

څوارلسمه فایده:

څلور لفظونه په قرآن کریم کي لیکلي خو په صاد سره دئ او پر دغه صاد باندي یو کوچنی سین هم لیکلی دئ، نو د دې قاعده زده کړئ:

یو په سورة البقرة کي د يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ کلمه ده، دوهم ځای په سورة الاعراف کي د فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً کلمه، په دغه دواړو ځایو کي سین وایاست.

دریيم په سورة الطور کي د اَمْ هُمُ الْمُصَۜيْطِرُوْنَ کلمه ده، په دې کي که مو خوښه وي سین یې وایاست او که مو خوښه وي صاد یې وایاست.

څلورم په سورة الغاشیة کي د بِمُصَيْطِرٍ کلمه ده په دې کي صاد وایاست.

---

[1] وَاِنْ كَانَ خِلَافُ الْقِيَاسِ لِاَنَّهَا نُوْنٌ خَفِيْفَةٌ لٰكِنِ الْوَقْفُ يَكُوْنُ تَابِعًا لِلرَّسْمِ. یعني که څه هم دا خلاف القیاس دئ ځکه دا دواړه تنوینونه په اصل کي نون خفیفه دئ، خو وقف د رسم الخط تابع وي ځکه نو اصل ته نه کتل کېږي او د وقف په حالت کي الف ویل کېږي. منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسمه فایده:

په قرآن کریم کې شو ځایه لیکلی خو لا دئ او ویل کېږي ل، د تلاوت کولو په وخت کې د دې ډېر خیال وساتئ.

- یو په سورة آل عمران کې د لَاْ اِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ کلمه ده.
- دوهم په سورة التوبة کې د وَلَاْ اَوْضَعُوْا کلمه ده.
- دریم په سورة النمل کې د اَوْلَاْ اَذْبَحَنَّهٗ کلمه ده.
- څلورم په سورة وَالصّٰفّٰتِ کې د لَاْ اِلَى الْجَحِيْمِ کلمه ده.
- پنځم په سورة الحشر کې د لَاْ اَنْتُمْ اَشَدُّ کلمه ده.

همدا ډول د سورة آل عمران په پنځلسمه رکوع کې لیکلي دي اَفَاْئِنْ خو ویل کېږي اَفَئِنْ. او په شو ځایو کې لیکلي دي مَلَاْئِهٖ، خو مَلَئِهٖ ویل کېږي.

د سورة الکهف په څلورمه رکوع کې لیکلي دي لِشَاْئٍ او ویل کېږي لِشَيْءٍ او په ځینو ځایو کې لیکلي دي نَبَأْئِ او ویل کېږي نَبَئِ.

یادونه:

دا ذکر سوي اکثره هغه قاعدې دي چې په هغو کې هیڅ اختلاف نه سته. او په کومو کې چې اختلاف سته په هغو کې ما یوازې د امام حفص رحمه الله [1] قاعدې لیکلي دي، چې زموږ خلک د هغه د روایت موافق قرآن کریم وایي.

---

[1] ابوعمرو حفص بن سلیمان بن مغیره اسدي کوفي بزاز (په دوو زاوو سره) په سنه ۹۰ هـ ق کې پیدا سوی دئ او په ۱۸۰ هـ ق کې وفات سوی دئ. د امام حفص رحمه الله د پلار تر وفات وروسته د ده مور د امام عاصم رحمه الله سره نکاح وکړه. د دې سببه د ده پالنه او تربیه د امام عاصم رحمه الله د شفقت تر سیوري لاندې وسوه. (نشر، ص: ۱۵٦) ابن معین رحمه الله فرمایي: =

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام حفص رحمه الله قرآن کريم د امام عاصم تابعي رحمه الله څخه حاصل کړی دئ، هغه د زِر بن حُبَيش اَسَدي او عبد الله بن حبيب سَلَمي (رحمهما الله) څخه حاصل کړی دئ، هغو دوو د حضرت عثمان، حضرت علي، حضرت زيد بن

= چي حفص رحمه الله د امام عاصم رحمه الله په قرآئت کي "اَعْلَمُ النَّاسِ" وو يعني د امام عاصم رحمه الله اصح قرآئت هغه دئ کوم چي حفص رحمه الله يې روايت کړی دئ. علامه ذهبي رحمه الله فرمايي: چي په قرآئت کي حفص رحمه الله ثقه، ضابط او ثابت وو. د امام عاصم رحمه الله څخه يې څو ځلي قرآن کريم ولوستي د ده څخه ماسېوا د نورو متعددو شيوخو څخه يې هم اکتساب کړی وو. د حضرت امام ابو حنيفه رحمه الله سره د ټوکرانو په تجارت کي شريک وو. که څه هم قرآئتونه سبعه بلکي عشره متواتر دي او د قرآئت سبعه خلاف خو هيڅ‌چا هم يو لفظ ويلی نه دئ، بلکي د حرمينو او بصري قرآئت ډِ خالص قرشي کېدو په وجه يو خاص امتياز درلودي، خو دا قبوليت د الله جل جلاله ورکړه ده چي د پېړيو را په دې خوا په مدارسو او مکاتبو کي يوازي د امام حفص رحمه الله روايت ويل کېږي او د مځکي پر مخ په زرو حافظانو کي د نهه سوه نهه نيوي (۹۹۹) حافظانو د امام حفص رحمه الله روايت په ياد دئ. او داسي شايد هيڅوک نه وي چي د امام حفص رحمه الله روايت يې ويلی نه وي. ﴿ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ﴾ پر دې سربېره نحويان وايي چي دغه قرآئت مروج کول پکار نه وو ځکه چي نُحات د همزتينو د تحقيق په وجه د امام عاصم رحمه الله پر قرآئت باندي اعتراض کوي. (مقدمه شرح سبعه قرآئت. د قاري ابو محمد محی الاسلام پاني پتي، ص: ۳۸).

د امام حفص رحمه الله د قرآئت د ډېر مروج کېدو سبب په اصل کي خو د خدای جل جلاله ورکړی مقبوليت او شهرت دئ او ظاهري سبب دا دئ چي زموږ په ښارو کي اکثره خلک د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله په مذهب دي او امام ابو حنيفه رحمه الله د حضرت حفص رحمه الله د سبق او تجارت ملګری وو، د دې سببه د امام ابو حنيفه رحمه الله مقلدينو هم د حضرت حفص رحمه الله روايت غوره کړي. بيا د آساني او هوسايی په خاطر او همدا ډول د فتنې او اختلاف څخه د خلاصون په خاطر د ټولو مذهبو مقلدينو د دې موافق اعراب او نقطې ورکړې او دا روايت يې غوره کړي. والله اعلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثابت، حضرت عبدالله بن مسعود او حضرت أبی بن کعب رضی الله عنهم څخه حاصل کړی دئ او دغه ټولو حضراتو (اصحابو) د جناب رسول مقبول ﷺ څخه حاصل کړی دئ.

www.Taleemulislam-Radio.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿خاتمه﴾

د سپوږمۍ پوره روښنايي هم په څوارلسمه شپه وي او دلته هم د څوارلسمي روښنايي په ختمېدو سره ټوله مضمونونه پوره سول، نو ځکه دلته دا رساله پای ته رسوم.

الله تعالی دي دا رساله ګټوره او مقبوله وګرځوي.

د طالبانو او خاص د ماشومانو او په خاص ډول د قدوسیانو[1] څخه د الله ﷻ د رضا د دعا غوښتونکی یم.

اشرف علي تهانوي عفی عنه

۵، صفر، ۱۳۳۴ هـ ق

شبیر احمد غفرله الغفار

۲۸، جمادي الاول، ۱۴۳۲ هـ ق

---

[1] د قدوسیانو څخه مراد د حضرت شیخ عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله لمسیان دي. حضرت تهانوي رحمه الله هم د هغوی څخه دئ نو قدوسي حضرات د تهانوي رحمه الله د طریقت ورونه دي د کوم څخه چي تهانوي رحمه الله د خپل ځان له پاره په خاص ډول دعا غوښتې ده. او یو بل مناسبت یې دا هم دئ چي دا رساله مصنف رحمه الله د قدوسیانو په غوښتنه تالیف کړې ده، د دې سببه پر هغوی باندي د دعا حق ډېر دئ چي دعا ورته وکړي. وَاللهُ أَعْلَمُ وَعِلْمُهُ أَتَمُّ!

"احقر" هم د ټولو لوستونکو څخه د دعا غوښتونکی دئ او الله ﷻ دي دا رساله ټولو لوستونکو ته نافعه او ګټوره وګرځوي.

هذا ما کتبه احقر العباد شبیر احمد غفرله الباري و لوالدیه و لاساتذه، و لمن سعی فیه و لجمیع المؤمنین و المؤمنات. والله الموفق و هو المستعان و علیه التکلان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

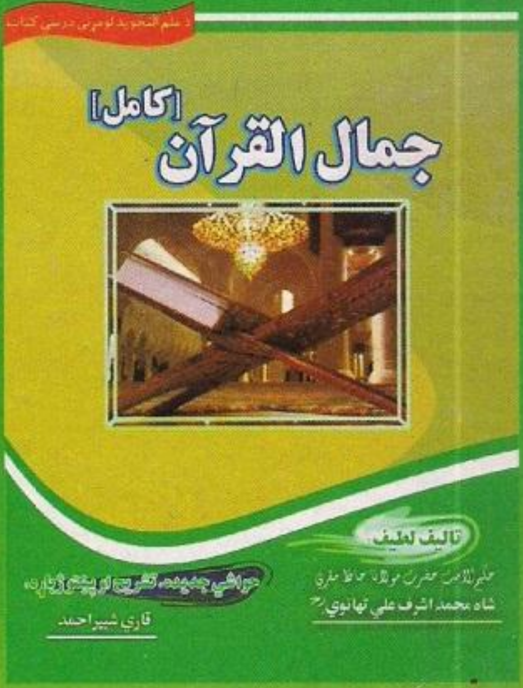

جمال القرآن [كامل]

د تعليم الاسلام راډيو ويب پاڼې له خوا:
www.Taleemulislam-Radio.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library